

አዕር፤ (ሐደር)፤ ከገሊባ ባሕር በሰሜን በኩል 15 ኪ.ሜ. ርቆ የተቀረቀረ የከነዓናውያን ከተማ። ይህ ከተማ ከ«አሦር መንግሥት» ጋር ግንኙነት የለውም። አርባ ሺህ ሰዎች የሚኖሩበት ከተማ ነበር። ኢያሱ አቃጠለው፤ ኢያሱ 11፥1-13። ዲቦራ የአዕርን ጦር ሠራዊት አሸነፈች፤ መላ. 4። ሱሎሞን አዕርን አሳደሰ፤ ቅጥሩን እስከ 20 ሜትር በሚደርስ ቁመት ሠራ፤ 1ነገ. 9፥15። *የአሦር ንጉሥ ቴልገልቴልፈላሶር በ732 ከክ.በ. ከተማውን አፈረሰ፤ 2ነገ. 15፥29። ዛሬ አዕር የነበረበት ስፍራ ባድማ ሆኗል። አዕር (ሐደር) ማለት የታጠረ ማለት ነው። ሌሎችም በታዎች አዕር (ሐደር) በሚል ስም ተጠርተዋል። ካ. 3ለ።

አሸበሽበ፤ 1. አረንደ፤ ተወዛወዘ። በማገለት፤ በዘረንና በልቅሶ ጊዜ የሚታይ ውዝዋዜ ነው፤ ሕዝ. 6፥11። 2. ተወማደደ፤ ተከማተረ፤ ዳገ. 10፥8።

አሸነፈ፤ ድል ነሣ፤ ሱቃ. 11፥22። ክርስቶስ ዓለምን አሸነፈ፤ ዮሐ. 16፥33። ተከታዮቹም ከቶውን ነገር በመልካም ቢያሸንፉም፤ በሥጋቸው ሊገደሉ ይችላሉ፤ ርዕ. 12፥21፤ ራእ. 11፥7፤ 13፥7። አማኞች በክርስቶስ ሆነው ሰይጣንን፤ ሌሎች ተቃዋሚዎቻቸውንና ዓለምን ያሸንፋሉ፤ 1ዮሐ. 2፥13-14፤ 4፥4፤ 5፥4-5። «ድል ነሣ» ይመ.

አሸንክታብ፤ አንዳንድ አይሁድ፤ በተለይም ረራሳውያን ከሙሴ ሕግ ልዩ ልዩ ጥቅሶችን ከጻፉ በኋላ እንደ ክታብ አድርገው፤ ወደ ምኵራብ ሲሄዱ

በግንባር ላይ የሚታሰር አሸንክታብ

በአጃቸውና በግምባራቸው ያስሩ ነበር፤ ማቴ. 23፥5። ይህንም በማድረጋቸው በዘጸ. 13፥9-16 እና በዘዳ. 6፥4-8 የተጻፈውን የሚፈጽሙ መስሉ ታያቸው። ሴቶች በእግራቸውና በእንገታቸው የሚያደርጉት ጊጥ አሸንክታብ ይባላል፤ ኢሳ. 3፥20።

አሸዋ፤ በባሕር ዳርና በምድረ በዳ የሚገኝ ዐፈር። በምላሌነት ብዛትን (ዘፍ. 22፥17)፤ ከብደትን (ኢዮብ 6፥3)፤ የመሠረትን ድካመት ያሳያል፤ ማቴ. 7፥26።

አሹራውያን፤ ኢያሱስቴን የተከተሉ ሰዎች፤ 2ሳሙ. 2፥9። እነማን እንደነበሩ አልታወቀም።

አሽክላ፤ ከብረት ወይም ከገመድ በመረብ ዓይነት የሚሠራ ወፍ ወይም አውሬ የሚይዝ ወጥመድ፤ ኢዮብ 18፥9፤ ኢሳ. 8፥14፤ አብ. 7፤ ርም. 11፥9።

አቋላና ጵርስቅላ፤ በክርስቶስ የመኑ አይሁዳውያን ባልና ሚስት ድንኳን ሰፈዎች። ከጳውሎስ ጋር በቆሮንቶስ ከተማ ይኖሩ ነበር። በኋላም ጳውሎስ በሌሊት ተጥቀው፤ በዚያም እድሉ ስለሚባለውን አዋቂ ሰው መክረው፤ ከበሬቱ ይልቅ የእግዚአብሔርን መንገድ ገለጡለት። ክርስቲያኖች በዚያቸው ይሰበሰቡ ነበር፤ ጳውሎስን ከሞት አዳኑት፤ ሐ.ሥ. 18፥2:3:18:19:24-28፤ ርም. 16፥3-5፤ 1ቆሮ. 16፥19፤ 2ጠ.ሞ. 4፥19።

አቃርን፤ ከፍልስጥኤማውያን ከተሞች ሁሉ ለሰሜንና ለይሁዳ ቅርብ የሆነ ከተማ። ንጉሥ አካክያስ የአቃርንን አምላክ ለመጠየቅ መልእክተኛ ላከ፤ 2ነገ. 1፥2:3። ካ. 5ሰ። «አስቀሉና» ይመ.

አቆሰጣ፤ መልኩ እንደ ቀበር፤ እግሩ አዋር የሆነ፤ በውኃ የሚዋኝ፤ እንደ ድመት ያለ አውሬ። ምግቡ ዓሣ ነው፤ ዘጸ. 25፥5፤ ሕዝ. 16፥10።

አበራየ፤ እህሉን በአውድማ ላይ በከብት አሄደ፤ አስረገጠ፤ ዘዳ. 25፥4። አበራየ ማለት ወንጌልን የማስተማር ሥራ ይገልጻል፤ 1ቆሮ. 9፥9:10፤ 1ጠ.ሞ. 5፥18።

አበሳ፤ ከፍ ያለ አሳዛኝ በደል፤ ኢዮብ 31፥11።

አበኔር፤ የሳላል የአገጥሞች ልጅና የሳላል የሠራዊት አለቃ፤ 1ሳሙ. 14፥50። ሳላል ከሞተ በኋላ በሁለቱ ነገድ በይሁዳ ሳይሆን በዐሥሩ ነገድ በእስራኤል ላይ የሳላልን ልጅ ኢያሱስቴን አነገሠ፤ 2ሳሙ. 2፥8:9። በጦርነት ላይ የኢዮኦብን ወንድም አግኝላን «ረቀቅ በል» በማለት ሲለምነው፤ እንቢ በማለቱ ተገድዶ ገደለው፤ 2ሳሙ. 2፥18-23። ኢያሱስቴን በነገሩ ባልተደሰተበት ጊዜ መንግሥቱን ወደ ዳዊት ለማዞር ሲሞክር ሳለ ኢዮኦብ በተንኩል ገደለው፤ 2ሳሙ. 3፥6-30።

አበዛ፤ እንደራ ጋጋሪ ወይም የእንጅራ ጋጋሪዎች አለቃ አበዛ ይባላል፤ ዘፍ. 40፥1-5:16:22፤ ሆሊሶ 7፥6።

አቡነ ዘበሰማያት ፤ ጌታችን ተከታዮቹ እንዲጸልዩ ያስተማረው ጸሎት። ጌታችን ስለ ጸሎት ሲያስተምር አቡነ ዘበሰማያትን ሁለት ጊዜ አስተማረ ማኔ. 6፥5-15፤ ሉቃ. 11፥1-4። ይህ ጸሎት ተከታዮቹ የሚጠቀሙበት ጸሎት ነው። ደግሞም ለጸሎታቸው ሁሉ መሪና ምሳሌ ነው። ምንም እንኳ እጭር ቢሆን፣ የጸሎትን አሳብ ሁሉ ያጠቃልላል። በውስጡ ስጅስት ነገሮችን ይዟል፤ ከእነዚህም ሦስቱ ስለ እግዚአብሔር ክብር፣ ሦስቱ ስለ ሰዎች ጥቅም ይናገራሉ። 1. ስለ እግዚአብሔር ክብር ፡- ስሙን መቀደስ፣ መንግሥቱን መሻት፣ ፈቃዱን መጠየቅ። 2. ስለ ሰዎች ጥቅም ፡- የዕለት እንጀራን፣ ይቅርታን ማግኘት፣ ከክፉ ሁሉ መዳን ናቸው። ጸሎቱም በውዳሴ ይደመደማል።

አቢሳ ፤ የጻዊት እገት የጽሑፍ ልጅ የኢየሱስና የአሣሄል ወንድም፤ 2ሳሙ. 2፥18። በፈቃደኝነት የጻዊት ጦር አለቃ ሆነ፤ 1ሳሙ. 26፥6-9፤ 2ሳሙ. 3፥30፤ 16፥9፤ 18፥2፤ 23፥18።

አቢብ ፤ «ወር» ይሙ.

አቢግያ ፤ 1. ባልጥ ናባል ጻዊትን ከመፍራት የተነሣ ከሞተ በኋላ አቢግያ የጻዊት ሦስተኛ ግለት በመሆን ሁለተኛውን ልጅ ወለደችለት፤ 1ሳሙ. 25፥2-43፤ 27፥3፤ 2ሳሙ. 2፥2፤ 3፥3። 2. የጻዊትና የጽሑፍ እገት፣ የአሣሄል እናት፤ 2ሳሙ. 17፥25።

አባሪም ፤ ሙሉ ወደ ወገኑ የተከማቸበት ተራራ፤ ዘጉ. 27፥12-13። ይህ ተራራ ናባው (ነባ) ተብሎ ተጠርቷል። «ናባው» ይሙ.

አባት ፤ የወለደ፣ በሥርዓት ኮትኩቶ ያሳደገ፣ በሥጋና በመንፈስ የአባትነትን ሥራ የፈጸመ ሁሉ አባት ይባላል። ቃሉ የሚከተሉትን አሳባች ሊያመለክት ይችላል። 1. በሥጋ ወላጅ፣ 2. በትውልድ ሐረግ የሚገኝ የቅርብ ወይም የሩቅ ወላጅ (ዘፍ. 17፥4፤ ዮሐ. 4፥12)፣ 3. በሃይማኖት የመጀመሪያ ተጠሪ (ዮሐ. 8፥44፤ ሮሞ 4፥11)፣ 4. ሰውን ወደ እምነት ያደረሰ (1ቀሮ. 4፥15)፣ 5. የአንድ ዐይነት ኑሮ መሥራች (ዘፍ. 4፥20)፣ 6. አማካሪ (መላ. 17፥10)፣ 7. የአንድ ነገር ምንጭና ምክንያት (ኢዮብ 38፥28፤ ኢሳ. 9፥6፤ ዮሐ. 8፥44)። እግዚአብሔር ፈጣሪ በመሆኑ የልዩ ልዩ ፍጥረታት አባት ይባላል፤ ያዕ. 1፥17፤ ግሌ. 2፥10። ምእመናን ከእርሱ በመንፈስ ስለተወለዱ «አባ አባት» ብለው ይጠሩታል፤ ማኔ. 6፥9፤ ዮሐ. 1፥12፤ 13፤ ገላ. 4፥6። «ወላጆች» ይሙ.

የአባቶች አለቆች ፤ በሙቅ. ውስጥ የእስራኤልን ሕዝብ ታሪክ ጀግኖች ናቸው። አብርሃም (ዕብ. 7፥4)፣ የያዕቆብ ልጆች (ሐ.ሥ. 7፥8-9)፣ ጻዊትም (ሐ.ሥ. 2፥29) የአባቶች አለቆች ተብለዋል።

አቤል ፤ የአዳምና የሔዋን ሁለተኛ ልጅ። አቤል ወንድሙ ቃዮል እግዚአብሔር መሥዋዕትን ባቀረበ ጊዜ እግዚአብሔር የጸጠለው ጸሎት ነው።

ወደደ። የአቤልን መሥዋዕት በእግዚአብሔር ፊት ተወዳጅ ያደረገው እምነቱ ነው። አቤል በወንድሙ በቃዮል እጅ ተገደለ። ጻድቅም እንደሆነ ተመሰክረለት፤ ዘፍ. 4፥2-8፤ ማኔ. 23፥35፤ ዕብ. 11፥4፤ 12፥24። አቤል የሞተው በእምነቱ ምክንያት ነው፤ ስለዚህ ከሰማዕታት ሁሉ የመጀመሪያው ነው ለግለት ይቻላል።

አቤል ምጽራይም ፤ የግብጻውያን ልቅሶ፤ ዘፍ. 50፥10-11።

አቤል ቤትመዓካ ፤ ከእስራኤል በስተሰሜን በሊባኖስ ድንበር ያለ ከተማ። ኢዮአብ የጻዊትን ጠላት ሳቤዓን ለመግደል ይህን ከተማ ከብቦ ነበር፤ 2ሳሙ. 20፥14-22። በኋላም የአሦር ንጉሥ ሕዝቡን አረለሰ፤ 2ነገ. 15፥29።

አቤሚሌክ ፤ ወይም ኤቤድሚሌክ፤

ኤቤድሚሌክ ግለት የንጉሥ አገልጋይ ግለት ነው። ነቢዩ ኤርምያስን ከሞት ያዳኝ ኢትዮጵያዊ ጃንደረባ። የነቢዩ ጠላቶች የእግዚአብሔርን ቃል ለመስማት ባለመፈለጋቸው ምክንያት በንጉሥ ሰደቅያስ ፈቃድ ኤርምያስን ወደ ጉድጓድ ጣሉት፤ ኤር. 38፥6። የንጉሡ ጃንደረባ አቤሚሌክ ግን ለነቢዩ አዛዥ ከንጉሥ አስፈቅዶ በገመድ ከጉድጓድ አወጣው፤ ኤር. 38፥7-13። ጃንደረባው ለእግዚአብሔር አገልጋይ የቸርነትን ሥራ በመሥራቱ፣ በእግዚአብሔርም በመታመን፣ በአገሪቱ ላይ ከሚደርስባት መቅሠፍት እንደሚደን እግዚአብሔር ራሱ በነቢዩ አፍ ተስፋ ሰጠው፤ ኤር. 39፥15-18። በሙቅ. ውስጥ ሌሎች ሰዎች በዚህ ስም ተጠቅሰው ይገኛሉ።

1. በአብርሃም ዘመን የነበረ የጊራራ ንጉሥ፤ ዘፍ. 21፥22-34። 2. በይሱስ ጊዜ ዘመን የነበረ ሌላ የጊራራ ንጉሥ፤ ዘፍ. 26። 3. ስዕ ወንድሞቹን በድንጋይ ላይ የገደለው የጊደራን ልጅ፤ መላ. 8፥31፤ 9። 4. ካህን፤ 1ዜ. መ. 18፥16።

አቤርን ፤ ዘጉ. 16፥1። «ጻታን» ይሙ.

አቤሴሎም ፤ ትርጉሙ «አባቲ ልቤ» ግለት ነው። የንጉሥ ጻዊት ሦስተኛ ልጅ። ወንድሙ አምናን ትዕግር የተባለችውን እጎትን ስለደፈራት አቤሴሎም ቲናድዶ ገደለው። ከዚያም ወደ ውጭ አገር ሸሸ፤ 2ሳሙ. 13፥22-39። አባቱ ንጉሥ ጻዊት እንዲመለስ ፈቀደለት። ግን እስከ ሁለት ዓመቱ ድረስ ፊት እየነሣጭ ቆየ። አቤሴሎም ራሱን ለግንገሥቱ ለቤሁዳ ባጠገ ደጋፊዎችን ፈልጎ በአባቱ ላይ ዐሙቅ። የጻዊት ደጋፊዎች ግን አቤሴሎምን ምርነት ገጠሙትና ኢዮአብ በተባለው የጻዊት ጦር አገር እጅ ተወግቶ ሞተ፤ 2ሳሙ. 18፥6-17። በአቤሴሎም መሞት ንጉሥ ጻዊት ምርር ብሎ አለቀሰ፤ 2ሳሙ. 18፥33።

አብ ፤ አባት ግለት ነው። ይህ ስም ከዘላለም ከወልድና ከመንፈስ ቅዱስ ጋር ለነበረው ለእግዚአብሔር አብ የህላዌ (የአንዋንዋር) ስሙ ነው።

1፥1-2። ኢዮሱስ ስለ ሰማያዊ

አባት ሲናገር ብዙ ጊዜ አብ ብሉ ጠራው። ኢየሱስ እኔና አብ አንድ ነን አለ፤ ዮሐ. 10፡30። ኢየሱስ በትምህርቱ ውስጥ ብዙ ጊዜ በአብና በእርሱ መካከል ይለያል። ስለዚህ ይህ አንድነት የመለኮት እገጃ የአካል አይደለም፤ ዮሐ. 5፡19፤ 14፡28። ኢየሱስ የአብን ፈቃድ አደረገ፤ ሰዎችም በእርሱ ብቻ ወደ አብ እንደሚደርሱ ተናገረ፤ ዮሐ. 6፡46፤ 14፡6-11። ወልድ ሰው ሆኖ በምድር ላለ በፈቃዱ ለአብ በመታዘዙ «ከእኔ አብ ይበልጣል» ብሎ ተናገረ። ሥራውንም ጨርሶ ወደ አብ ተመለሰ፤ ዮሐ. 14፡28፡31። የአብና የወልድ ክብር አንድ ነውና «አብ» ስንል ከወልድ ይተድግል ማለት ሳይሆን የህላዌ ስም መሆኑን እናያለን፤ ዮሐ. 5፡17-23። «እግዚአብሔር»፣ «ኢየሱስ»፣ «መንፈስ ቅዱስ» ይህ ይሆናል።

አብርሃም፤ የመጀመሪያ ስሙ አብራም

ነበረ፤ አብራም ማለት ታላቅ አባት ማለት ነው። በኋላ ግን እግዚአብሔር ለብዙ አሕዛብ አባት ትሆናልህ በማለት አብርሃም ብሎ ስሙን ለወጠ፤ ዘፍ. 17፡1-5። የታራ ቃላት ልጅ ነው። እግዚአብሔር ብዙ ጊዜ አነጋገረው።

1. ለእስራኤል ሕዝብ እባቶች የመጀመሪያው ይሆን ዘንድ ከትውልድ አገሩ ከከለዳውያን ዑር እንዲወጣ በጠራው ጊዜ አነጋገረው፤ ዘፍ. 12፡1-6፤ ሐ.ሥ. 7፡2-3።
2. ከአባቱ ከታራና ከአገሩ ልጅ ከሎጥ ታር ሆኖ ከዑር ተነሥቶ ወደ ካራን ሄደ። ከካራን ወጥቶ ወደ ከነዓን ምድር ሲገባ፣ ያችን ምድር ለስሩ እንደሚሰጥ በግልጽ አነጋገረው፤ ዘፍ. 12፡7።
3. ለጥቂት ጊዜ በሴኬም፣ በቤቲልና በአኬብ ወይም በደቡብ አገር ቆይቶ በራብ ምክንያት ወደ ግብጽ ተጓዘ። ከዚያም ተመልሶ በቤቲል፣ ከቆየ በኋላ ከሎጥ በተለያየ ጊዜ አነጋገረው፤ ዘፍ. 13።
4. ወራሽ ልጅ እንደሌሎች አይቶ በዘነ ጊዜ በራእይ አነጋገረው፤ ዘፍ. 15፡1-21።
5. ስሙን አብርሃም ብሎ በሌወጠ ጊዜ ተገልጦ አነጋገረው፤ ዘፍ. 17።
6. በመጥፋ የአድባር ዛፍ ሥር ተገጠመ አነጋገረው በኋላ ወደ ቤቱ ገብቶ ሚስቱ ሣራ ልጅ እንደምትወልድለት ተስፋውን ነገረው። በኋላም በሰ ሰደምና ገሞራ ብዙ ጊዜ እግዚአብሔር ጋር ተወያየ፤ ዘፍ. 18።
7. ልጁን ይስሐቅን እንዲሠዋ በፈተነው ጊዜ አነጋግሮታል፤ ዘፍ. 22፡1-18።

አብርሃም እግዚአብሔር የሰጠውን ተስፋ ሳይጠብቅ አጋር ከተባለች ግብጻዊት ገረዳ እስማኤልን ወለደ፤ ዘፍ. 16። እግዚአብሔር ቃል ይደነገረው ምልክት የሆነውን ግዝረት ከሰጠው በኋላ ግን የተስፋ ልጁ ይስሐቅ ከሚስቱ ከሣራ ተወለደለት፤ ዘፍ. 17፤ 21፡1-3። ሚስቱ ሣራ ከሞተች በኋላ፣

የአብርሃም አኗኗር

የተባለችውን ሌት አግብቶ 6 ልጆችን ወለደ፤ ዘፍ. 25፡1-2።

አብርሃም በከነዓን አገር በድንኳን ውስጥ ይኖር ነበር። ባረፈበትም ሁሉ መወደምን ይሠራ ነበር። ዙሩ አገሩን እንደሚወርስ ተተነብሮለት። ተስፋውም በምድራዊ ርስት ብቻ ሳይሆን በሰማያዊ አገርም እንደሚፈጸም ተረዳ፤ ዕብ. 11፡8-16። በ175 ዓመቱ ሞተና በኪብሮን ተቀበረ፤ ዘፍ. 25፡9-10።

አብርሃም የተጠራበት ምክንያት ከዙሩ ክርስቶስ ቢሥጋ እንዲወለድ ነው። «የምድር ነገዶች በአንተ ይባረካሉ» የሚለው ተስፋ የተፈጸመው በክርስቶስ ነው። ስለዚህ በእ.ክ. መጻሕፍት ብዙ ጊዜ ስሙ ተጠቅሷል።

- ለምሳሌ ፡-
1. ለእግዚአብሔር ስለመታዘዙ፤ ዮሐ. 8፡39-40፤ ዕብ. 11፡17-19፤ ያዕ. 2፡21-24።
 2. እምነቱ ጽድቅ ሆኖ ስለመቁጠሩ፤ የምእመናን ሁሉ አባት ስለመባሉና በእርሱ ምሳሌ በክርስቶስ የሚያምኑ ሁሉ በእምነት ስለመጽደቃቸው፤ ሮም 4፤ ገላ. 3፡6-7።
 3. የዓለም ወገኖች ሁሉ በእምነት የአብርሃም እውነተኛ ልጆች የተሰፋውም ወራሾች ተብለው ስለመጠራታቸው፤ ሮም 4፡11-12፤ ዓ፡7-8፤ ገላ. 3፡7-9-29።

የአብርሃም እቅፍ!

ሉቃ. 16+22-23= በአይሁድ አስተሳሰብ በአብርሃም እቅፍ መቀመጥ ግለት በእግዚአብሔር መንግሥት ከአብርሃም ጋር በደስታ መቀመጥ (መኖር) ግለት ነው። ግቴ. 8+11=

አብዩድ (አቢሁ)፤ የአርን ሁለተኛ ልጅ፤ ዘጸ. 6+23= እንደ ወንድሙ ተቀሠረ፤ ዘሌ. 10= «ናዳብ» ይሙ.

አብያ፤ 1. ከ913-911 ከክ. በ. በይሁዳ የነገሠ የሮብዓም ልጅ፤ 2ዜ. 13= 2. የኢዮርብዓም ልጅ፤ 1ነገ. 14+1-18=

አብያታር፤ በዳዊት ዘመን መንግሥት የነበረ ካህን። በኖብ የነበሩ ካህናት ዳዊትን ስለረዱ ሳሌ ሲያጠፋቸው አብያታር ኤፋዱን ይዞ ወደ ዳዊት አመለ፤ 14= 22+11-23+9= በዳዊት ዘመን ሁሉ በወይንትና በእግዚአብሔር ስም ስር፤ 1ዜ. 15+11፤ 27+34= አባልሉም ባሙን ጊዜ ዳዊትን ለመርዳት በእዮሳፊም ቀረ፤ 24= 15+35-37፤ 17+15= በኋላ ግን አድንዳስን ልደገፈ በሰሎሞን ተሻረ፤ 1ነገ. 1+7-2+35=

አብድዩ፤ ትርጉሙ «የእግዚአብሔር አገልጋይ» ግለት ነው።

1. እግዚአብሔርን የሚፈራ የአካባቢ የግቢ አዳኝ። ኤልሳቤልም የእግዚአብሔርን ኪያት ባስገደለች ጊዜ መቶውን ኪያት ወስዶ በዋሽዎች ሸሽጋቸው። ለእንስሶችም ሣር ለመፈለግ በተላከ ጊዜ ኤልያስ አገኘው፤ አብድዩም ወደ ንጉሠ ተመልሶ የኤልያስን መምጣት ነገረው፤ 1ነገ. 18+3-16= 2. ኪያዩ አብድዩ፤ አብ. 1=

የአብድዩ ትንቢት፤ አብድዩ በኤዶምያስ ላይ ስለሚመጣው ፍርድ ተነበዩ።

ኤዶምያን የተባሉት የዳሳው ዘርች ከጥንት ጀምሮ በያዕቆብ ዘርች በእስራኤል ላይ በጠላትነት ይነሣሉ ነበር፤ ዘኖ. 25+23፤ አዎጽ 1+11= አብድዩም፤ መካራ በደረሰባቸው ቀን በይሁዳ ሰዎች ላይ ስለረጸሙባቸው ገፍ ይወቅላቸዋል (አብ. 10-14)፤ ከአገራቸውም ፈጽመው እንደሚጠፉ ይናገርባቸዋል፤ አብ. 19= ይህም የይሁዳ የመከራ ቀን የያቡከደንዮር ሠራዊት ኢዮሳፊምን ያቃጠለበት ቀን ይመስላል። በዚህ ምክንያት አብድዩ ትንቢቱን የተናገረው ከዚያ ጊዜ በኋላ እንደነበረ ይገመታል። አንዳንዶች ግን በይሁዳ ንጉሥ በአካዝ ዘመን እንደተናገረ ይተርካሉ፤ 2ዜ. 28+16:17=

እከፋረል ፡-

- 1. ቊ. 1-9 ፍርድ በኤዶምያስ ላይ።
- 2. ቊ. 10-14 የኤዶምያስ ላይ ጭና ጭካኔ።
- 3. ቊ. 15-21 ፍርድ በኤዶምያስና በአሕዛብ ላይ፤ የጽዮን መዳን።

ዋና መልእክትም፤ ቅን ፍርድ የሚፈረድበት «የእግዚአብሔር ቀን» ይመጣል (ቊ. 15-18)፤ «መንግሥትም ለእግዚአብሔር ይሆናል» የሚል (ቊ.

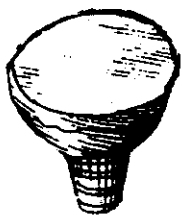
21) ነው።

አብጥሊስ፤ 81 ወይም 83 ቀናና (አንቀጽ) ያለበት የሲፕሪስ መጽሐፍ ክፍል። «ሲፕሪስ» ይሙ.

አቦሊ፤ የክብደት መሐኪያ፤ ግማሽ ገራም ያህል፤ ሕዝ. 45+12= «ክብደት» ይሙ.

አተላ፤ የወይን፣ የጠጅ፣ የሌላም የማንኛውም መጠጥ ዝቃዎ ሁሉ አተላ ይባላል። የመቅሠፍት ምሳሌ ሆኖ ተጠቅሷል፤ መዝ. 75+8= በብረት፣ በብርና በሌላም ግዕድን ላይ የሚታይ ዝንት። በዚህ ምሳሌ የእስራኤል ርዥነት ተገልጿል፤ ሕዝ. 22+18-22=

አታሞ፤ እንደ ከበርና እንደ ነጋሪት ያለ፣ ባለአንድ አፍ በእጅ ተይዞ የሚመታ አነስተኛ የዜግ ዕቃ፤ 14= 18+6=

አቴና፤ በግሪክ አገር እኩርፖሊስ በሚባል ከረብታ ዙሪያ የተቋቋመች ከተማ። በሥነ ጥበብ በሥነ ሥርዓት ገና ከተማ ሆነች። ጳውሎስ በሁለተኛው ጉዞው አቴና ጉበኝ፤ ሐ.ሥ. 17+15-34= «አርዮስፋንስ»፣ «ኤፈቆርስ»፣ «ኢስመኢክ» ይሙ። ካ. 6ኛ።

በአቴና የነበሩ አብያተ ጣቦታት

የአትክልት ስፍራ፤ አበባዎች፣ ሳፍሮችና ልዩ ልዩ ጎይነት ተከሎች የተተከሉበት ቦታ፤ ዘጸ. 11+10፤ መዝ. 2+5:6፤ አዎጽ 4+9= ብዙ ጊዜ በድንጋይ ወይም በእሾህ ይታጠር ነበር፤ ምሳ. 24+31፤ ኢሳ. 5+5= አንዳንድ ጊዜ መቃብር በአትክልት ቦታ ውስጥ ይደረግ ነበር፤ 2ነገ. 21+18፤ ዮሐ. 19+41= ደግሞም ባዕድ አምልኮ ይፈጸምበት ነበር፤ ኢሳ. 1+29፤ 65+3= «ገነት»፣ «ባቀላግን»፣ «የወይን አትክልት» ይሙ.

አገባ፤ አለቀሰ፤ እንባውን አረሰሰ፤ 2ነገ. 8፣ 11፣ 12።

አገጽ፤ በድንጋይና በእንጨት በሌላም ቤት መሥራትን ያመለክታል፤ 1ቆሮ. 3፣ 12-15። በምሳሌያዊ አነጋገር ግን በእውነተኛው መሠረት በኢየሱስ ክርስቶስ ላይ ምእመናንን ማጽናትና ማበርታት ማለት ነው። በዚህም መሠረት የወንጌል ሰባኪ እንደ አናጺ ተመስሏል፤ 1ቆሮ. 3፣ 10-11። ታነጻ ማለትም በእውነተኛው የወንጌል ትምህርት ምእመናን መጽናታቸውንና የቤ.ክ.ን መደራጀት ያመለክታል፤ ሐ.ሥ. 9፣ 31፤ ኤፌ. 2፣ 20።

አናሲሞስ፤ «ወደ ፊልሞና የተላከ መልእክት» ይመ.

አናት፤ መሐል ራስ። «ዓመጣው በአናቱ ላይ ይወርዳል» ሲል ሙሉ ሰውነትን ያመለክታል፤ መዝ. 7፣ 16።

አናጢ፤ በመቅ. አገላለጥ በጠቅላላው የቤትን ሥራ የሚያቅድና የሚሠራ፤ 2ዜ.መ. 34፣ 11። ትልቅ ቤት ሲሠራ፣ ሥራው በአናጢ አለቃ ይቀየስ ነበር፤ 1ቆሮ. 3፣ 10። አናጢ ሕንፃ የሚሠራበትን መሬት በገመድ ወይም በዘንፃ ይለካል፤ ሕዝ. 40፣ 31 ራእ. 21፣ 15። የሕንፃውም አቀማመጥ በቱንቢ ይመረመራል፤ 2ነገ. 21፣ 13፤ ኢሳ. 28፣ 17። «ተግባረ እድ» ይመ.

አንቋረረ፤ በሥቃይ ምክንያት ሙሽ ማለት ነው፤ ሕዝ. 26፣ 15።

አንበራ፤ በትልቅ ባሕር ውስጥ የሚኖር ዓሣ መሳይ ፍጡር። የአንበራ እንስት እንደ ከብት ልጅዋን ጡት ታጠባለች፤ ዘፍ. 1፣ 21።

አንበሳ፤ ጥንት አንበሳ በእስራኤል አገር ይገኝ ነበር። ዛሬ ግን ጠፍቷል፤ መሳ. 14፣ 5፣ 6፤ 1ሳሙ. 17፣ 34፣ 35። ትልቅና ብርቱ አውራ ስለሆነ የነገሥታት ምሳሌ ነው (ምሳ. 30፣ 29-31)፤

አንበሳ

በተለይም ዳዊትና ንጉሣዊ ወገንነት ያላቸው ሁሉ ከይሁዳ ነገድ የሚወለዱ ስለሆነ ይሁዳ የአንበሳ ደበል (ልጅ) ተብሎ በትንቢት ተሰየመ፤ ዘፍ. 49፣ 9። ኢየሱስ ክርስቶስም የትንቢቱ የመጨረሻ ፈጻሚ ስለሆነ ከዚህ ነገድ በመወለዱ የይሁዳ አንበሳ ተባለ፤ ማቴ. 2፣ 5፣ 6፤ ራእ. 5፣ 5። በሌላ ጥቅስ ሰይጣን በነጣቂነቱ ምክንያት በአንበሳ ተመስሏል፤ 1ጴጥ. 5፣ 8። እንዲሁም አንበሳ የፍርድ ምሳሌ ነው፤ 2ነገ. 17፣ 24-26፤ ሆሴዕ 5፣ 14።

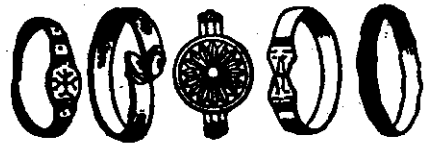
አንበጣ፤ ብዙ ዓይነት አንበጣ አለ። አራቱ ዓይነት በእስራኤላውያን ዘንድ ለምግብ ተፈቅዷል፤ ዘሌ. 11፣ 22። አንበጣ በበረሃ አሸዋ ተፈልፍሎ የሚራባ ሲሆን፣ በየጊዜው ሰውነቱን እየለወጠ፣ መጀመሪያ ከንፍ የለለው ተንቀሳቃሽ፣ ቀጥሎም ኩብ ኩብ እያለ የሚሄድ ኩብኩብ፣ በኋላም ያልጠነከረ ከንፍ አውጥቶ የሚፈናጠር፣ በመጨረሻም ብዙ ሆኖ በከንፍ እየበረረ ከአገር ወደ አገር የሚላመድ ነው። ሃር፣ እህል፣ ቅጠል ሁሉ ይበላል። በልዩ ልዩ ጥቅስ የአንበጣ መቅሠፍት የአምላክን ቁጥ ያመለክታል፤ ዘጸ. 10፣ 4-6፤ መዝ. 105፣ 34፣ 35፤ ኢዩ. 1፣ 4።

አንበጣ ቅጠል ሲበላ

አንባላይ፤ (አምባላይ)፤ ነጭ መልክ። አብዛኛውን ጊዜ ለረረስ የሚነገር ቃል ነው፤ ዘዥ. 1፣ 8፤ 6፣ 3፤ ራእ. 6፣ 2፤ 19፣ 11፣ 14።

አንባር፤ (አምባር)፤ ከወርቅ ከሌላም ማዕድን የሚሠራ። በከንድ ላይ የሚደረግ፣ ቀለበት መሰል ጌጥ። በጋብቻ ጊዜ ሙሽራ ለሙሽሪት አንባር ይሰጣል፤ ዘፍ. 24፣ 22፤ 38፣ 18።

የግብጽ አንባርች

አንቲጳጥሪስ፤ በባሕር ዳር ካለው ከኢዮጲ 15 ከጊ. ርቆ በለግርያ አቅጣጫ የሚገኝ ከተማ። ነጥ ራድድስ ጥንት አረቅ በነበረበት ቦታ ላይ

የአባቱን ስም ለማስጠራት ይህን ከተማ ሠራ።
ጳውሎስ ታሰር ወደ ቂሃርያ ሲወሰድ እንደ ሌሊት
በአንቲጳጥሪስ አደረገ ሐ.ሥ. 23+31።

አንካባ፤ በትክክል ለመራመድ የግይቻል፤
ዘሌ. 21+18። ክርስቶስና ሐዋርያት አንካባዎችን
ፈወሱ፤ ግቱ. 11+5፤ ሐ.ሥ. 3+2-8፤ 4+22፤
8+7፤ 14+8-10። የመንፈሳዊ ድካም ምሳሌ ነው፤
1ነገ. 18+21፤ ዕብ. 12+13። «በሽታ» ይመ.

አንኩራፋ፤ አንገረበደ፤ ፈረስ በአፍንጫው
ፉር ፉር የግሌ ድምፅ እያሰማ ሲጉደፍር አንኩራፋ
ይባላል፤ ኢዮብ 39+20።

አንዠረገገ፤ ፍሬ በብዛት አፈረገ ሙ.መ.
7+13።

አንደበት፤ ምላስ፤ የቃል መፍለቂያ፤
በአንገል ውስጥ የንግግር ችሎታ ያለበት ክፍል። የሰው
ጠባይና ስሜት በአንደበቱ ይገለጻል፤ መዝ. 51፤ 14፤
64+3፤ ምላ. 6+17፤ 10+20፤ ኤር. 9+3-8፤ ያዕ.
3+6-8። አንደበቱን የግይታት ወደ ስሕተት
ያመራል፤ የግንታው ግን ፍጹም ሰው ይባላል፤ ያዕ.
1+26፤ 3+2። ምላስ የንግግርና የጣዕም መለያ አካል
ነው። ትንሽ ብልት ሲሆን ብዙ ነገርን ይሠራል፤ ምላ.
18+21፤ ያዕ. 3+3-5።

አንድነት፤ (ጎበረት)። ክርስቶስ ምእመናን
ሁሉ እንደ አንዲሁ ጸለፉ፤ ዮሐ. 17፤ 20-21።
በመስቀሉም በአይሁድና በአሕዛብ መካከል የነበረውን
ጥል በግስወገድ አንድ አደረጋቸው፤ ኤፌ.
2፤ 14-16። የምእመናን ተስፋ፣ አካል፣ መንፈስ፣
ሃይማኖት፣ ጥምቀት፣ ጌታና አምላክ አንድ ናቸው፤
ኤፌ. 4፤ 4-6። ነገር ግን ብዙ የተለያዩ አብ.ክ. አሉና
መለያያቸው የክርስቶስ ፈቃድ አይመስልም።
ከመጀመሪያ ጀምሮ ስለ አንዳንድ ጥቃትን ጉዳዮች
ልዩ ልዩ አሳብ፣ ሥርዐት ወይም ድርጊት ነበረ።
ለምሳሌ ሐ.ሥ. 15፤ 19-21፤ ሮም 14፤ 5-6፤ ቆላ.
2፤ 16-17 ይመ. እንደዚሁም አሳቾች እንደግንሠ-
ሐዋርያት ተናገሩ፤ ሐ.ሥ. 20፤ 29-30፤ 1ቆር.
11፤ 19፤ 2ጲጥ. 2+2። በሆንም ምእመናን በፍቅር
እንጂ በመለያየት መኖር አይገባቸውም፤ ዮሐ.
13+34-35፤ 1ዮሐ. 3+23፤ ያዕ. 4+1-3። ዛሬ ስለ
አብ.ክ. አንድነት የሚደክሙ ብዙዎች አሉ። አንድነት
የሚገኘው በተለይ በድርጅቶች ላይሆን፣ በእውነትና
በፍቅር በአገልግሎትም ነው፤ ኤፌ. 4፤ 11-16።

አንድያ፤ ተቀዳሚና ተከታይ የሌለው አንድ
ብቻ ግለት ነው። ቃሉ ለክርስቶስ ሲነገር በልደቱ
በኩል ተቀዳሚና ተከታይ የሌለው መሆኑን
ይገልጻል፤ ዮሐ. 3+18። በልዩ ልዩ ክፍል ስለ
ክርስቶስ ሲነገር «አንድ ልጅ» የሚለው ይህን አሳብ
ይገልጻል፤ ዮሐ. 1፤ 14-18፤ 1ዮሐ. 4+9።

አንጀት፤ ከሆድ ክፍሎች አንዱ። ጥልቅ
ስሜትና ርገራጌ ይገለጠብታል፤ ኤር. 4፤ 19፤ ሲ.ኤ.
1+20።

አንገት፤ ብዙ ጊዜ አልክፍነትን (ዘጸ. 32+9፤
ኢሳ. 48+4፤ ሐ.ሥ. 7+51)።

የባርነትን ትርጉም ይገልጻል፤ ዘፍ. 27+40፤ ኤር.
30፤ 8።

አንጎራጎራ፤ «አጎራመረመ» ይመ.

አንጥረኛ፤ ወርቅና ብር+ ብረት ብረትም
በእሳት አቅልጦ የሚያነጥር፤ ኢዮብ 28፤ 1፤ ኢሳ.
40፤ 19። የፈታኝ ምሳሌ ነው፤ ምላ. 17፤ 3፤ ዘክ.
13+9፤ ሚሊ. 3+2-3፤ 1ጲጥ. 1፤ 6-7።

አንጾኪያ፤ 1. የሶርያ አንጾኪያ 301 ከክ. በ.
በኦርጎቴስ ወንዝ የተቋቋመች ከተማ። 65 ከክ. በ.
የሮም መንግሥት የሶርያ መናገሻ ከተማ አደረጋት።
ትልቅም ከተማ ሆነች። የመጀመሪያዋ የአሕዛብ ቤ.ክ.
እዚያ ተመሠረተች፤ ሐ.ሥ. 11፤ 19-26። ጳውሎስና
በርናባስ እዚያ ወንጌልን አስተማሩ፤ ሐ.ሥ. 15፤ 35።
ጳውሎስና ጓደኞቹ ለሦስቱ የሰብከተ ወንጌል ጉዞ
ከአንጾኪያ ቤ.ክ. ተላኩ፤ ሐ.ሥ. 13፤ 1-4፤
15፤ 35-41፤ 18፤ 22-23። ስለ አሕዛብ መገረዝ
በተነሣው ክርክር ምክንያት እንዲውሉስ ከአንጾኪያ
ወደ ኢዮሩሳሌም ተላኩ፤ ሐ.ሥ. 15። ካ. 6አ።

አውግስጦስ ቆሃርን የሚያሳይ የሶርያ አንጾኪያ ገንዘብ

2. በጲስድያ ተራራማ አገር አጠገብ ያለች አንጾኪያ
በትንሹ እስያ ክፍል አገር የምትገኝ ከተማ።
በመጀመሪያ ጉዞው ጳውሎስ ከበርናባስ ጋር በአንጾኪያ
ወንጌልን አስተማረ፤ ሐ.ሥ. 13፤ 14-14፤ 19።
በሁለተኛና በሦስተኛ ጉዞውም አንጾኪያን ሳይጉበኛት
አልቀረም፤ ሐ.ሥ. 16፤ 6፤ 18፤ 22-23። ዛሬ
አንጾኪያ ባድማ ሆናለች። ካ. 6በ።

አእላፋት፤ የብዛት ፉጥር። ዐሥር መቶ ሺህ
ወይም አንድ ሚሊዮን ነው። ነገር ግን በሙቅ ውስጥ
ከፍ ላለፍ ሊቋጠር ለግይቻል ፉጥር የተጠቀሰ
ይመስላል፤ ጳጌ. 7፤ 10፤ ሚክ. 5፤ 2፤ ይሁዳ
14፤ 15፤ ራእ. 5፤ 11።

አእምሮ፤ የዕውቀትና የአሳብ መኖሪያ፤
መገኛና መውጫ። በሙቅ. አእምሮ እንደ ሰው ልብ
ከተ ወይም መልካም ሊሆን ይችላል፤ ሮም 7፤ 25፤
ቆላ. 2፤ 18።

አኪያ፤ «እገዚአብሔር ወንድሜ ነው» ግለት
ነው። በዚህ ስም ብዙ ሰዎች ተጠርተዋል። ከእነርሱ
የታወቀው ለኢዮርብዓም ስለ መንግሥቱ መከረል።
ተጥሎም ስለ ቤተሰቡ ውድቀት የተነበዩ ነገዶ ነው፤
ክግግር 29፤ 14፤ 6-16።

አኪጦሬል፤ የጉሥ ዳዊት አማካሪ፤ 24ሙ. 15፣ 12። አቤሴሎም በአባቱ በዳዊት ላይ ባደመ ጊዜ፤ አኪጦሬል በአድማው ተባበረው። ነገር ግን ዳዊትን በፍጥነት እናሳድደው የሚል ምክሩን አቤሴሎም ሳይቀበለው በመቅረቱ፤ አኪጦሬል ወደ ቤተ ተመልሶ በገዛ እጁ ታንቆ ሞተ፤ 24ሙ. 17፣ 1-23።

አካል፤ የሕዋሳት ሁሉ ሙሉ አቅዋም (1ቆር. 15፣ 40-44)፤ በምሳሌነት በሁለት መንገድ ይነገራል። 1. ምእመናን ሁሉ በክርስቶስ አንድ አካል ናቸው፤ እንደ ብልቶች ሆነው እያንዳንዱ አገልግሎት ይኖረዋል፤ ርም 12፣ 4፣ 5፤ 1ቆር. 12፣ 12-27። 2. ምእመናን ሁሉ ከክርስቶስ ጋር አንድ ስለሆኑ ቤተ ክርስቲያን የክርስቶስ አካል ናት፤ ክርስቶስም ራስዋ ነው፤ ኤፌ. 2፣ 16፤ 4፣ 12-16።

አካን፤ ለእግዚአብሔር የተቀደሰውን የኢያርኮን ምርኮ ለራሱ የወሰደ እስራኤላዊ። በዚህ ስርቆት ምክንያት እስራኤላውያን ጋይ በተባለችው ከተማ በተደረገው በመጀመሪያ ውጊያ ተሸነፉ። ኃጢአት በተገለጠ ጊዜ ከነቤተሰቡ ተወገረ፤ በእሳትም ተቃጠለ፤ ኢያሱ 7፣ 1-26።

አካዝ፤ የእስራኤል መንግሥት በሁለት ከተከፈለ በኋላ በይሁዳ የነገሠ 12ኛ ንጉሥ። ከ732-716 ከክ.በ. ነገሠ። አባቱ ኢዮአታም ነበረ። የጣሶትን አምልኮ በይሁዳ አስፋፋ። በእግዚአብሔር ፊት እጅግ ክፉ ሥራ የሠራ ንጉሥ ነበር። ሶርያና የእስራኤል መንግሥት ይሁዳን በመርነት ስላስቸገሩት አካዝና ሕዝቡ ተሸበሩ። ነቢዩ ኢሳይያስ «ብታምኑ ትድናላችሁ» ብሎ ምክር ሰጠ። አካዝ ግን ምክሩን ችላ በግለሰብ የአሦር ንጉሥ እንዲረዳው ለመነ፤ 2ነገ. 16፤ 2ዘ. መ. 28። አልተቀበለውም እንጂ «እነሆ ድንግል ትፀገላለች፤ ወንድ ልጅም ትወልዳለች፤ ስሙንም አማኑኤል ብላ ትጠራዋለች» የሚለው የክርስቶስን መወለድ የሚያመለክተው ትንቢታዊ ቃል የተነገረው ለንጉሥ አካዝ ነው፤ ኢሳ. 7፣ 10-14።

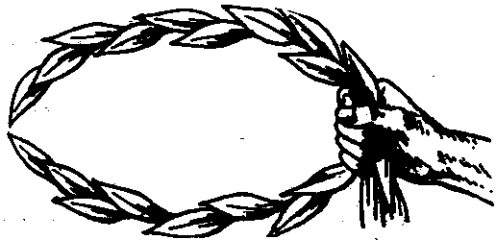
አካዝያስ፤ 1. ከ853-852 ከክ.በ. የነገሠ የእስራኤል ዘጠነኛ ንጉሥ፤ 1ነገ. 22፣ 51-53፤ 2ነገ. 1፣ 1-18። 2. በ841 ከክ.በ. የነገሠ የይሁዳ ስድስተኛ ንጉሥ፤ 2ዘ. መ. 22፣ 1-9። 3. ነቢዩ አዎጽን የተቃወመው የቤቴል ካህን፤ አዎጽ 7፣ 10-17።

አካይያ፤ በአሁኑ የግሪክ አገር ውስጥ ከቆርንቶስ በስተደቡብ የሚገኝ አውራጃ፤ ሐ.ሥ. 19፣ 21፤ 1ቆር. 16፣ 15። ጥንት የአካይያ ዋና ከተማ ቆርንቶስ ነበረ፤ 2ቆር. 1፣ 1። ካ. 6ኅ።

አኬል ዳማ፤ የደም መሬት ማለት ነው። አስቆሮታዊው ይሁዳ ጌታችንን የሸጠበትን ገንዘብ ሲመልስ፤ የካህናት አለቆች በብሩ የሸክላ ሠሪ መሬት ለእንግዶች መቃብር ዝዙ። የደም መሬት የተባለበት ምክንያት በደም ዋጋ ስለተገዛ፤ ወይም ይሁዳ ስለሞተበት ይሆናል፤ ማቴ. 27፣ 3-10፤ ሐ.ሥ. 1፣ 18፣ 19።

አክሊል፤ የክብር ምልክትና መደባደብ

ትልቅ ማዕረግና ክብር ያላቸው ሰዎች የሚቀዳጁት፤ ሲኤ. 5፣ 16። የብ.ክ. ሊቃነ ካህናት አክሊልን ይቀዳጁ (ይጭኑ) ነበር፤ ዘጸ. 29፣ 6። ሙሴ በጽላቱ ማስቀመጫ በታቦቱ ላይ አክሊልን እንዲቀርጽ ታዘዘ፤ ዘጸ. 25፣ 11። ወታደሮች ክርስቶስን እንደ ንጉሥ አድርገው ሲያላግጡበት በራሱ ላይ የእሾህ አክሊል ጫኑበት፤ ማቴ. 27፣ 29። ግሪኮች በእስፖርት አሸናፊ ለሆነ የአበባ አክሊል ይሸልሙ ነበርና ይህ ለክርስቲያን ድል አድራጎት ምሳሌ ሆነ፤ 2ጢሞ. 4፣ 8፤ ራእ. 2፣ 10።

በስፖርት ውድድር ለአሸናፊ ይሰጥ የነበረ ከቅጠል የተሠራ አክሊል

አክብሮት፤ ለእግዚአብሔር፤ ለባለሥልጣን፤ ለሰው ሁሉ የሚሰጥ ክብር፤ ርም 12፣ 10፤ 13፣ 7፤ 1ጴጥ. 2፣ 17። ሆኖም ለእግዚአብሔር የምንሰጠው አክብሮት አምልኮትን ሲጫምር፤ ለፍጡራን በምንሰጠው አክብሮት ግን አምልኮት የለበትም፤ ሐ.ሥ. 10፣ 26፤ ራእ. 19፣ 10፤ 22፣ 8-9። «ስግደት»፤ «አምልኮ» ይመ.

አካዓብ፤ የአባት ወንድም ማለት ነው። የዘንበሪ ወይም የአምራ ልጅ በእስራኤል መንግሥት የነገሠ ሰባተኛ ንጉሥ። ዘመነ መንግሥቱም 874-853 ከክ.በ. ነው። ጠቅላላ ታሪኩ ከ1ነገ. 16፣ 28-22፣ 40ና በ2ዘ. መ. ም. 18 ተጽፏል። በመንግሥት አስተዳደር በኩል ጠንካራ ንጉሥ ነበረ። ነገር ግን እግዚአብሔርን የማይፈራ ሆኖ ተገኘ። ከእርሱ በፊት ከነበሩት ሁሉ ይልቅ በእግዚአብሔር ፊት ክፉ አደረገ የሚል ከባድ ቃል ተጽፎበታል፤ 1ነገ. 16፣ 30። ኤልሳቤል የተባለች ሚስቱ ፈሪህ እግዚአብሔርን ለማጥፋትና አምልኮ ባዕድን በአገሪቱ ለማስፋፋት ተጣጥረች። አካዓብ ከሶርያው ንጉሥ ከወልደ አደር ጋር ሦስት ጊዜ ተዋጋ። በሦስተኛው ዘመቻ በጽኑ ቄሰለ፤ 1ነገ. 22፣ 34-36። ነቢዩ ኤልያስ በእስራኤል መካከል እግዚአብሔርን ያገለገለው በአካዓብ ዘመነ መንግሥት ነው፤ 1ነገ. 16፣ 28-22፣ 40።

አኻያ (አሀያ)፤ በወንዝ ዳር የሚበቅል ዛፍ፤ ዘሌ. 23፣ 40፤ ኢዮብ 40፣ 22።

አውራቂስ፤ ለመርከብ አደገኛ የሆነ ምሥራቃዊ ነፋስ፤ ሐ.ሥ. 27፣ 14። ለውሬ «አራዊት» ይመ.

አውታር፤ የገጠና ገመድ። በብ.ክ. መዘምራን ሰሥር አውታር ባለው ጸገና ይዘምሩ ነበር፤ መዝ. 33+2፤ 92+3። የቀስት ደጋን በአውታር ይለጠጣል፤ መዝ. 11+2። የድንኳን መመጠሪያም አውታር ይባላል፤ ኢላ. 33+20፤ 54+2።

አውግስጦስ፤ «ቀዛር» ይሙ.

አዕማድ፤ «ዐምድ» ይሙ.

አዕዋፍ፤ የወፍ ብዛት፤ መዝ. 50+11። «ወርቅ» ይሙ.

አዘባባ፤ ገድግዳው፣ ጣፊው፣ ገንቡ፣ አጥፍ፣ ቅጥፍ ሊወድቅ አዘባባ፤ ወደ ፊት አሳገደደ፤ አጉነባሰ፤ አረገረገ፤ ኢላ. 30+13።

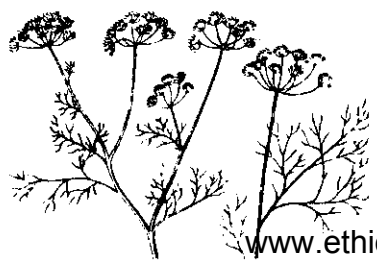
አዛሄል፤ ትርጉሙ «እግዚአብሔር ያያል» ግለት ነው። የዕርያን ገጥሥ ወልደ አደርን ገድሎ በረገታው ነገሠ፤ 2ነገ. 8+7-15። ለኤልያስና ለኤልሳዕ እንደተገለጠላቸው እግዚአብሔር እስራኤላውያንን ከከፋታቸው የተነሣ በአዛሄል እጅ አላልፎ ሰጣቸው፤ 1ነገ. 19+15-17፤ 2ነገ. 8+12፤ 10+32-33፤ 13+1-3። አዛሄል ግን ከሚገባ በላይ እጅግ ጨካኝነቱን 2ነገ. 13+7-22-25፤ አዋጽ 1+3-5። በኢየሩሳሌም ላይ ዘመተ፤ ብዙ ገንዘብም ማርኮ ተመለሰ፤ 2ነገ. 12+18-19።

አዛዥ፤ በላይ ያለ፣ ትእዛዝ የሚለጥ፤ ምላ. 6+7።

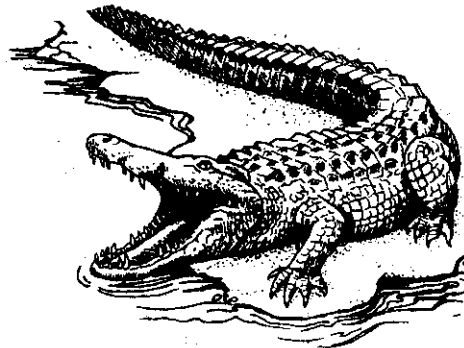
አዛጠን፤ ምሽግ ግለት ነው። ከአስቀሎና ወደ ሰሜን 15 ኪ.ሜ. የሚርቅ በታላቁ ባሕር አቅራቢያ ያለ ከተማ። ከፍልስጤማውያን አምስት ከተሞች አንዱ ነበረ፤ ኢያሱ 13+3። ታቦቱ በተማረከ ጊዜ በጣሶታቸው በዳገን ቤት እንዲኖር ወደ አዛጠን ተወሰደ፣ ነገር ግን በኋላ ለእስራኤላውያን ተመልሷል፤ 1ላሙ. 5+1-8። ግብጻውያን ከተማውን ካረረሱት በኋላ ሮማውያን እንደገና ሠሩት። ካ. 3ረ።

አዜብ፤ በምዕራብና በደቡብ መካከል ያለ አቅጣጫ፤ ዘፍ. 12+9፤ 13+1። ንግሥተ ሳባ ለእስራኤል አዜብ ከሚሆን አገር መጣች፤ ማቴ. 12+42።

አዝሙድ፤ የወጥ ቅመም፣ ጥቁር ወይም ነጭ ቀለም ያለው፤ ኢላ. 28+25፤ ማቴ. 23+23።

አዞ፤ በደረቱ የሚላብ፣ በሞቃት አገር በወንዝ ውስጥና በወንዝ ዳር የሚኖር፣ ሰውንና እንስሳን የሚበላ አውረ፤ ዘሌ. 11+30፤ ኢዮብ 40+25፤ ሕዝ. 29+3-5።

የአየር ጠባይ፤ በሕዋ ዙሪያ የሚታይ የአየር ንብረት። ይህም ግለት ሙቀት፣ ቅዝቃዜ፣ ርጥበት፣ ድርቅ፣ ዝናም፣ ብራ ... ወዘተ በሕዋ መታየት። በከነዓን አገር ከገዳር እስከ ጥር፣ በመጋቢትም ዝናብ ይበንባል፤ ኤር. 5+24፤ ኢዩ. 2+23። በክረምት ጊዜ ብርድ ይበዛል፤ ዕዝ. 10+9-13፤ ኤር. 36+22። በአርሞንጫም ተራራ ጫፍ በረዶ ዘወትር ይታያል፤ በጨው ባሕር አካባቢ ግን ዝቅተኛ ቆላ ስለሆነ ኃይለኛ ሙቀት አለ። በታላቁ ባሕር አጠገብ ሙቀት ቢበዛም እንኳን ነፋስ አለፍ ለመኖሪያ ይቻላል። ሰማይን በመመልከት የሚቀጥለው ቀን የአየር ጠባይ ሊታወቅ ይቻላል፤ ኢዮብ 37+9፤ ማቴ. 16+2-3።

አይሁድ፤ የይሁዳ ነገዶች፣ የሚጠሩበት የብዙ ተጥር ስም። በመጀመሪያ ቃሉ በይሁዳ የሚኖሩትን ሰዎች ያመለክታል፤ 2ነገ. 16+6፤ 18+26። በኋላም ከምርኮ ከተመለሱት የሚበልጡት ክይሁዳ ነገድ ስለሆኑ፣ እንደዚሁም ወደ ይሁዳ አገር ስለተመለሱ ቃሉ፣ በይሁዳም ሆነ በሌላ አገር ለሚገኙ ለያዕቆብ ዘርች ሁሉ መጠሪያ ሆነ፤ ኤር. 34+9፤ ሐ.ሥ. 2+5፤ 16+1። ነገር ግን ክርስቶስን ስላልተቀበሉ፣ አይሁድነታቸው እውነተኛ እንዳልሆነ ተነግሯል፤ ሮም 2+28፤ ራእ. 2+9፤ 3+9።

አይጥ፤ 1ላሙ. 6+1-18፤ ኢላ. 66+17። «እንስሳት» ይሙ.

አደረ፤ 1. ሌሊትን በአንድ ቦታ ማላለፍ፤ ዘፍ. 19+2። 2. ሰዎችም ሆኑ መላእክት በእግዚአብሔር ጸጋና መንፈስ ሲሞሉ እግዚአብሔር አደረባቸው በሚል ቃል ይገለጻል፤ ይህም በመንፈስ ተሞልተዋል ማለት ነው፤ ራእ. 7+15። 3. አደረ የሚለው አንቀጽ የቃልን ስሙ መሆን (ትስብእት) ይገልጻል፤ ዮሐ. 1+14።

አዲስ ኪዳን 1. በብሉይ ኪዳን የተተነበየ (ኦ.ር. 31÷31-34) እና ክርስቶስ ደሙን አፍሰለ ያቆመው ቃል ኪዳን ነው፤ ሱቃ. 22÷19:20። አዲስ ኪዳን ብሉይ ኪዳንን ፍጹም አድርጎታል፤ በአሮጌውም ፈንታ አዲሱ ተተክቷል፤ ዕብ. 8÷13። አዲስ ኪዳን በድንጋይ ላይ ሳይሆን በልብ፣ በቀለም ሳይሆን በመንፈስ ተጻፈ፤ የኮንጌ ሳይሆን የጽድቅ አገልግሎት አለው፤ ለጊዜው ሳይሆን ለዘላለም ጸንቶ ይኖራል። አርነትንም ስለሚሰጥ ተቀባዮቹ ወደ ጌታ መልክ ይለወጣሉ፤ ስለዚህ ክብሩ ከፍ ያለ ነው፤ 2ቆሮ. 3÷4-18።

2. በሐዋርያት ሥልጣን የተጻፉት ቅዱሳት መጻሕፍት አዲሱን ኪዳን ስለሚገልጡ አዲስ ኪዳን ተብለዋል። እነዚህም መጻሕፍት ወንጌላት፣ የሐዋርያት ሥራ፣ መልእክታት፣ ራእይ ተብለው በአራት ክፍል ይከፈላሉ። «ቃል ኪዳን» ይህ.

የአዲስ ኪዳን ስፍራ ዘመን 1 ስለ

ዓመተ ምሕረትና ስለ ክርስቶስ የልደት ጊዜ አቋጣጠር «ዓመት» ይህ። በአ.ኪ. የተተረኩ ብዙዎች ድርጊቶች በዓለም ታሪክ መሣግብት ውስጥ ጎልተው የማይታዩ ስለሆኑ፣ የተፈጸሙባቸውን ዓመቶች በትክክል ለመወሰን ያጻግታል። ሆኖም ሊቃውንት በተለያዩ ምክንያቶች የክርስቶስ ሕማማት በ30 ወይም በ33 ዓ.ም. እንደነበረ ይገምታሉ፤ ዮሐ. 5÷1።

ፋሲካን ወይም የዳስን በዓል ካመለከተ የክርስቶስ አገልግሎት ሦስት ዓመት ይሞላል። ጥምቀቱም በ26 ወይም በ29 ዓ.ም. ይሆናል፤ ዮሐ. 2÷13፤ 5÷1፤ 6÷4፤ 12÷1። ክሮማውያን የተገኙ ጽሑፎች የአግሪክ ሞት በ44 ዓ.ም. (ክ.ሥ. 12÷23)፣ በጋላሶስ ፊት የጳውሎስ መከሰስ በ52 ዓ.ም. (ክ.ሥ. 18÷12) እንደሆነ ይገልጻሉ። ከዚህም የተነሣ በሐዋርያት ሥራ የተተረከ አንዳንድ ድርጊት የተፈጸመበትን ጊዜ ልንወሰን እንችላለን።

የገላትያን መልእክትና የሐዋርያትን ሥራ ዘመናት በሁለት መንገድ ለማዛመድ ይቻላል። አንዳንዶች የጳውሎስን ሁለተኛ የኢየሩሳሌም ጉብኝት ከራብ እርዳታ ጉብኝት ጋር ለሎችም ከኢየሩሳሌም ጉባኤ ጋር ያዛምዱታል፤ ገላ. 2÷1፤ ክ.ሥ. 11÷30፤ 15። ጳውሎስ በሮም ታስሮ ሳለ እንደሚፈታ ተስፋ አደረገ፤ ክ.ሥ. 28÷30:31፤ ፊል. 1÷25:26፤ ፊልጥና 22። ተፈትቶም ወደ ግሪክ አገርና ወደ ቀርጤስ ሄደ። ቀጥሎም እንደገና እንደሚታሰርና የሞት ፍርድ እንደሚፈረድበት ተረዳ፤ በሮም ሞተ ብለው ብዙዎች ይገምታሉ፤ 2ጢሞ. 4÷6:7:13:16:20፤ ቲቶ 1÷5። የሮም ገጉሥ ኔሮን ጴጥሮስንና ጳውሎስን እንዳስገደለ፣ የሐንስም እስኪሸመገል ድረስ በእስያ እንደኖረ በቤ.ክ. ታሪክ ይተረካል። የሚከተለው ሰንጠረዥ በአ.ኪ. ታሪክ ዋና ዋና ድርጊቶችና የአ.ኪ. መጻሕፍት የተጻፉበትን ዓመት በቅደም ተከተል ይገልጻል።

ዓ.ም.

የአዲስ ኪዳን ታሪክ

የአዲስ ኪዳን መጻሕፍት

26	የኢየሱስ ጥምቀት፤ ዮሐ. 1÷32-34።	
27	ፋሲካ ፤ ዮሐ. 2÷13።	
28	ፋሲካ (ወይም የዳስ በዓል) ዮሐ. 5÷1።	
29	ፋሲካ ፤ ዮሐ. 6÷4።	
30	ፋሲካ፣ የኢየሱስ ሞትና ጎንግኤ፤ ዮሐ. 12÷1።	
33	የጳውሎስ ወደ ጌታ መመለስ፤ ክ.ሥ. 9÷1።	
46	የራብ እርዳታ፤ ክ.ሥ. 11÷30፤	ማቴዎስ (?)
46-47	1ኛው የወንጌል ጉዞ፤ ክ.ሥ. 13-14።	ገላትያ ÷ ያዕቆብ
48	የኢየሩሳሌም ጉባኤ፤ ክ.ሥ. 15።	
49-52	2ኛው የወንጌል ጉዞ፤ ክ.ሥ. 16-18።	1ኛና 2ኛ ተሰሎንቲ
53-58	3ኛው የወንጌል ጉዞ፤ ክ.ሥ. 19-21።	1ኛና 2ኛ ቆሮንቶስ ÷ ሮም
58-60	ጳውሎስ በቂሣርያ ታሰረ፤ ክ.ሥ. 22-26።	
61-63	ጳውሎስ በሮም ታሰረ፤ ክ.ሥ. 27-28።	ማርቆስ ÷ ኢፊሶን ÷ ፊልጶስቶስ ÷ ቆላስይስ ፊልጥና ÷ ሱቃስ ÷ የሐዋርያት ሥራ
64-65	ጳውሎስ ተፈትቶ በግሪክ አገር	1ኛ ጢሞቴዎስ ÷ ቲቶ 1ኛና 2ኛ ጴጥሮስ ÷ ይሁዳ 2ኛ ጢሞቴዎስ
67	የጳውሎስና የጴጥሮስ ሞት።	ማቴዎስ (?) ÷ ዕብራውያን
70	የኢየሩሳሌም መፍረስ።	የዮሐንስ ወንጌል 1ኛ ÷ 2ኛና 3ኛ ዮሐንስ
100	የዮሐንስ ሞት	የዮሐንስ ራእይ

አዳም፤ አዳም ግለት ከመራት የተፈጠረ ግለት ነው። ቃሉ ሰውን ወይም ሰዎችን ሁሉ የመለከታል። ከዚህ በላይ ግን የመጀመሪያው ሰው የግጥራብት ስም ሆነ። ዘፍ. 2፡19-25። አዳም በእግዚአብሔር መልክ ተፈጠረ፤ ዘፍ. 1፡27። እግዚአብሔርም እንዲያበጃትና እንዲጠብቃት በዲድን ገነት አኖረው። የምድርንም ፍጥረት እንዲገዛ ሥልጣን ሰጠው። ረግሪ አምላክ ሰውን ወንድና ሴት አድርጎ ፈጠረ። ሁለቱም አንድ ሥጋ ይሆናሉ በግለት አንድነታቸውን ባረከ። «በዙ ተባዙ፤ ምድርንም ሙሉአት፤ ገዙአትም» አላቸው፤ ዘፍ. 1፡28፤ 2፡24። አዳምና ግለቱ ለእግዚአብሔር ስላልታዘዙ፤ ከዲድን ገነት እንዲወጡ ተገደዱ፤ ዘፍ. 3። ሐዋርያው ጳውሎስ በሮም 5፡12-21 እንዳስተማረን በአዳም ወድቀት ምክንያት ጋጠኤትና ሞት ወደ ሰው ሁሉ ደረሰ። ነገር ግን ኋለኛው አዳም በተባለው በክርስቶስ መልካም ሥራ በኩል በክርስቶስ ለሚያምኑበት ሁሉ ድድቅና ሕይወት ተገኘ፤ 1ቆሮ. 15፡22፡45።

አዳራሽ፤ ሰፊ የቤት ክፍል። ኢየሱስና ደቀ መዛሙርቱ የፋሲካን እራት በደርብ ላይ ባለ ታላቅ አዳራሽ ውስጥ በሉ፤ ማር. 14፡15። በታው የት እንደሆነ አሁን አይታወቅም። ክርስቶስ በትንሣኤ ዕለት በዚህ ታይቷል (ዮሐ. 20፡19)፤ ምናልባት ደቀ መዛሙርቱ የመንፈስ ቅዱስን መምጣት ይጠበቁበት የነበረው ቤት ይህ ሳይሆን አይቀርም፤ ሐ.ሥ. 1፡13፡15። ይህ ቤት በዙ ሰዎች ጴጥሮስ እንዲረታ የጸለጩት የማርቆስ እናት የማርያም ቤት ሊሆን ይችላል፤ ሐ.ሥ. 12፡12።

አዳር፤ «ወር» ይሙ.

አዳኘ፤ አስጠነቀቀ። አማጥና ተናገረ። በዘካ. 3፡6 የማስጠነቀቂያ አሳብ አለበት።

አዳኘ፤ «መድኃኒት» ይሙ.

አድመኛነት፤ ጠብን። ክርክርን። መለያየትን መፍጠር፤ በተለይ በእውነት ላይ ክርክርን ግንዛት። አድመኛነት የሥጋ ሥራ እንጂ የመንፈስ ፍሬ አይደለም፤ ገላ. 5፡20፤ ያዕ. 3፡16፤ 2ቆሮ. 12፡20። ፍርድን ያስከትላል፤ ሮም 2፡8።

አገልጋይ፤ አጋዥ። ረዳት። ኢየሱስ የሙሴ አገልጋይ ነበረ፤ ኢየሱስ 1፡1። ካህናት የመቅደስ (ዘጸ. 28፡43)። ባለ ሥልጣናት የእግዚአብሔር አገልጋዮች ናቸው፤ ሮም 13፡4። ሐዋርያትና ተከታዮቻቸው የእግዚአብሔር (1ተሰ. 3፡2)። የክርስቶስ (ሮም 15፡15፡16)። የወንጌል (ኤፌ. 3፡7)። የአ.ኪ. (2ቆሮ. 3፡6)። የቤ.ክ. (ቆላ. 1፡25) አገልጋዮች ናቸው። ከሁሉም በላይ ክርስቶስ የአገልግሎትን አርአያ አሳይቷል፤ ማር. 10፡42-45፤ ዮሐ. 13፡4፡5። «የቤተ ክርስቲያን አስተዳደር» ይሙ.

አገልግሎት፤ እግዚአብሔርንና ሰውን ግገልገል የክርስቲያን መብት ነው፤ ዙኑ. 3፡6፤ ማር. 10፡44፡45። «አምላክ»። «አገልጋይ» ይሙ.

አጋር፤ የሣራ ገብጻዊት ገረጸ።

እንድትወልድለት ለአብርሃም ሚስት ትሆነው ዘንድ አጋርን ሰጠችው። አጋርም እስማኤልን ወለደችለት፤ ዘፍ. 16፡1-16። ይስሐቅ ከተወለደ በኋላ እግዚአብሔር እንዳዘዘው አብርሃም አጋርንና እስማኤልን አሳደደ። በበረሃ እግዚአብሔር ተናገራት፤ የውሃ ጉድጓድንም አሳያት፤ ዘፍ. 21፡8-21። ጳውሎስ ሕግን በመጠበቅ ራሳቸውን ለማጽደቅ የሚያስቡትን በአጋርና በእስማኤል መሰለ፤ ገላ. 4፡21-31።

አጋቦስ፤ «በባለም ሁሉ ታላቅ ራብ ይሆናል» ብሎ ትንቢት የተናገረ በኢየሩሳሌም የኖረ ነቢይ፤ ሐ.ሥ. 11፡27-30። ሐዋርያው ጳውሎስን ወደ ኢየሩሳሌም ብተጻፎ ትታስራለህ ብሎ አስጠነቀቀው፤ ሐ.ሥ. 21፡10-11፤ 24፡5-6።

አጋና፤ አንድን ነገር ለመግዛትም ሆነ ለመሸጥ የሚደረግ የውል ስምምነት። የዋጋ ውሳኔ። እንደዚሁም የተዋሰኑትን ዕቃና የተበደሩትን ገንዘብ ለመመለስ እጅ ለመምታት መሐላ ማድረግ አጋና ይባላል፤ ምላ. 17፡18፤ 22፡26።

አጋዘን፤ «እንስሳት» ይሙ.

አጋንንት፤ የጋኔን በዙ ፋጥር ነው። «ጋኔን» ይሙ.

አግሪጳ፤ «ሄድድስ» ይሙ.

አግዳሚ፤ ከግድግዳ እስከ ግድግዳ የሚጋደም ዋልታ ተሸካሚ እንጨት። ሠረገላም ይባላል፤ ለድንኳንና ለቤት ያገለግላል፤ 1ነገ. 7፡2፡3።

አግድመት፤ አጭር ርቀት። አንድ ምዕራፍ ያህላል፤ 2ነገ. 5፡19።

አገገጦት፤ በሰው ገላ ላይ የሚወጣ። ወደ ሥጋ ውስጥ ጠልቆ የማይገባ። ዙሪያውን የሚያረክፍክና የማይቁሰል። ቆዳን የሚያገረግ ነጭ በሽታ፤ ዘሴ. 13፡39።

አገረመረመ፤ አለመደሰትን በድምፅ። በሹክሹክታ። በስዎታ ወይም በግልጥ አሳየ። አገገራጐረ። እስራኤል ለሙሴ ላይ (ዘጸ. 15፡24፤ 16፡2-8፤ ዙኑ. 14፡2-36፤ 17፡5፡10)። አይሁድ በክርስቶስ ላይ አገረመረመ፤ ሉቃ. 5፡30፤ 15፡2፤ ዮሐ. 6፡41-43፡61፤ 7፡32። አማኞች እንዲያገረመረመሙ ታዘዘዋል፤ 1ቆሮ. 10፡10፤ ፊል. 2፡14፤ 1ጴጥ. 4፡9፤ ይሁዳ 16።

አጠናጠነ፤ መልሶ መላልሶ አለበ፤ አሳሳለ፤ አወጣ አወረደ፤ አርቆ አለበ፤ መዝ. 77፡5።

አጣቢ፤ ጨቅ ቀለም ከመግባቱ በፊት አጣቢው ዘይቅን ለማውጣት ጨቅቱን ያጥብ ነበር። አጣቢዎች ከእንዶድ። ከናተር ከሌላም በተሠራ ሳሙና ተጠቅመዋል፤ ኢሳ. 7፡3፤ ኤር. 2፡22፤ ሚል. 3፡2፤ ማር. 9፡3። «ተግባረ እድ» ይሙ.

አጥንት፤ በምሳሌነት ሲገለጥ የሚከተሉትን ነገሮች የመለከታል። 1. የሰው ኃይል፤ መዝ. 53፡5፤ ኢሳ. 38፡13። 2. የሰው ክብር። ስለዚህ የሰው አጥንት ለጥንቷ ይመቀር ይገባዋል፤ ዘፍ. 50፡25፤

ዕብ. 11:22። 3. የቅርብ ዝምድና መግለጫ፤ ዘፍ. 29:14፤ መላ. 9:2።

አጨ፤ መተግዥት። በመ.ቅ. እንደምናገኘው ሰዎች ከተግዥ በኋላ እንደተጋቡ ሰዎች ሆነው ስለሚቋጠሩ ወደ ሌላ መሄድ አይፈቀድላቸውም ነበር፤ ዘፍ. 29:21፤ ማቴ. 1:18-20። አግዚአብሔር ለእስራኤል ያለው ፍቅርና ታማኝነት በመተግዥት ተመስሏል፤ ሆሴዕ 2:21:22። ብዙ ጊዜ የወንድ ወላጆች ሴቲቱን ይመርጣሉ። አንዳንድ ጊዜም እንደ ሶምሶን ወንድ ራሱ ሴቲቱን ይመርጣል፤ መላ. 14:1:2። ወይም ኑጋሚን ቦዴዝን ለሩት እንደመረጠችና ሳኦል ሚልዮን ለዳዊት እንደሰጠ፤ የሴቲቱ ወላጆች ወንድን ይመርጡ ነበር፤ ሩት 3:1-4፤ 14። 18:22። በመተግዥት ጊዜ ሦስት ዐይነት ስጦታ ወይም አገልግሎት ይሰጥ ነበር ፡- 1. ወንድ ለሴቷ ቤተሰብ፤ ዘፍ. 29:18፤ 34:12። 2. ወንድ ለሴቷ፤ ዘፍ. 24:53። 3. የሴቷ ወላጆች ለሴቷ፤ መላ. 1:11-15። ይህም ሁሉ ከተደረገ በኋላ ማዕታት በጋብቻ ይፈጸማል።

አጨዳ፤ የዱር ሰዎች እህላቸውን በእጅ በመንቀልና በመስበር ይሰበሰቡ ነበር። ቀጥሎም በባልጩት የብረት ሥራም ከለመዱ በኋላ በብረት ማጥድ ማዕድ ጀመሩ። በደቦ ወይም በወበራ ያጥዱ ነበር፤ ሩት 2:4-7፤ ማቴ. 13:30። የንጉሥ አጨዳ ሕዝቡ በአዝመራ ጊዜ ለንጉሡ የሚውለው ኩዳድ ነው፤ አዎጽ 7:1። አጨዳ ብዙ ጊዜ የሥራ ጩቤት ምሳሌ ነው፤ ምላ. 22:8፤ ሆሴዕ 8:7፤ 1ቆሮ. 9:11፤ ገላ. 6:7:8።

አጭ፤ «እንሰላት» ይመ.

አጵሎስ፤ ከእስክንድርያ ከተማ የመጣ፤ የተማሪ አይሁዳዊ። በኤፌሶን ይኖሩ የነበሩት ጵርስቅላና አቂላ ስለ ክርስትና ሃይማኖት ካስተማሩት በኋላ ወደ ቆርንቶስ ሄደው ታላቅ የወንጌል አስተማሪ ሆነ፤ ሐ.ሥ. 18+24-28። በኋላም አማኞቹ ስለ ጳውሎስና ስለ አጵሎስ መሪነት ተከራክረው ተለያዩ። በአጵሎስና በጳውሎስ መካከል ግን መለያየት አልነበረም፤ 1ቆሮ. 1:12፤ 3:4-6:22፤ 16:12፤ ቴቶ 3:13።

አጽናኝ፤ አስታራቂ፤ አማካሪ፤ የሚያበረታታና የሚያረጋጋ ማለት ነው። ክርስቶስ በምድር ላለ የሐዋርያት አጽናኝ ነበር፤ በኋላም አጽናኝ የሆነውን መንፈስ ቅዱስን ላከላቸው፤ በዚህ ምክንያት «ሌላ አጽናኝ» ተብሏል፤ ዮሐ. 14:16:26፤ 16:7። «መንፈስ ቅዱስ» ይመ.

አፈከፈከ፤ የተሰለ መላላተ፤ ከዳነ በኋላ እንደገና መቀሰል፤ ኢዮብ 7:5።

አፋዛኸ፤ አንጻር፤ ትይዩ ማለት ነው፤ ዘጉ. 2+2።

አፌቅ፤ ሦስት ወይም አራት ከተሞች በዚህ ስም ተጠርተዋል። ነገር ግን ዛሬ የት እንደነበሩ በእርግጥ አይታወቅም። አንዱ ግን በአ.ኪ. ዘመን አንቲኳፕሪስ ተብሏል። እርሱም ከአ.ክ. 15 ክ. ጋር

ርቆ በኤፍራም አቅጣጫ ነበረ። ፍልስጥኤማውያን ታቦቱን ማርከው በአፌቅ አስቀመጡት፤ 14። 4:1-11። ከዚህም ተነሥተው፤ ዘምተው ሳኦልን በጊልቦን ተራራ ላይ ገደሉት፤ 14። 29:1፤ 31:1-6።

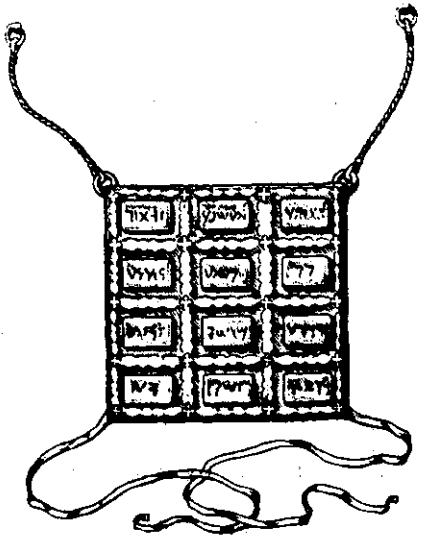
አፍ፤ የልብ አሳብ መግለጫ፤ የቃል መውጫ፤ መዝ. 119:108፤ ማቴ. 12:34። ቃሉ ከሰው አሳብ ለሚወጣው ድርጊት ሁሉ መታወቂያ ይሆናል፤ መዝ. 59:12፤ ምላ. 15:14፤ ራኢ. 19:15። ከዚህም ሌላ አፍ ማለት የሚከተሉትን አሳቦች ይዞ ይገኛል፤ አስተርጓሚ (ዘጸ. 4:16)፤ ቃል አቀባይ (ኤር. 15:19)፤ ቃል (ማቴ. 18:16)፤ መልካም ምኞትና ልመና፤ መዝ. 81:10።

አፍሳል፤ የሥጋ መቀቀያ ትልቅ ማሰር፤ 14። 2:14። የክፉ ነገር ምሳሌ ነው፤ ኤር. 1:13።

አፍሮዲጡ፤ ከፊልጵስደስ ምእመናን ስጦታ ይዞ ወደ ጳውሎስ የተላከ መልእክተኛ፤ ፊል. 2:25-30፤ 4:18።

አርት፤ የፍላጻ መያዣ፤ ኢሳ. 22:6። «የጦር መሣሪያ» ይመ.

ኡሪምና ቱሚም፤ ሊቀ ካህናት በሚሉባቸው በኤፌሶ ላይ ባለው የደረት ኪስ ውስጥ የሚከተቱ ሁለት ዕቃዎች፤ ዘጸ. 28:30፤ ዘዳ. 33+8። ኡሪምና ቱሚም ከምን እንደተሠሩ ወይም እንዴት ያሉ እንደነበሩ አልተገለጸም፤ በኡሪምና በቱሚም የአግዚአብሔር ፈቃድ ይጠየቅ ነበር፤ ዘጉ. 27:21፤ ዕዝ. 2:63። ዳዊት በኡሪም (በኤፌሶ) አግዚአብሔርን በጠየቀ ጊዜ መልስ አገኘ፤ 14። 23:6-12። ሳኦል ግን ቢጠይቅ መልስ አጣ፤ 14። 28:6።

ኡሪምና ቱሚም የነበሩበት የኤፌሶ የደረት ኪስ

ኢምንት፤ ባደ፡ ሀልውና የለለው፡ ያልነበረ፡ ከንቱ፡ ብላሽ፤ ኢሳ. 41፡29።

ኢሳይያስ፤ «እግዚአብሔር ደንገነት ነው» ማለት ነው። በይሁዳ ነገሥታት በገዢነት፤ በኢዮአታም፤ በአካዝና በሕዝቅያስ ዘመን ከ740-688 ከክ.በ. ትንቢት የተናገረ ነቢይ ነው። በአካዝና በሕዝቅያስ ዘመን መንግሥት የቤተ መንግሥት አማካሪ ነበረ። አባቱ አሞጽ ይባላል፤ ሆኖም ከነቢዩ አሞጽ ሌላ ነው፤ 2ነገ. 19፡1-2፤ ኢሳ. 1፡1። ኢሳይያስ ነቢይ እንዲሆን የተጠራው ገዢነት በሞተባት ዓመት ነው፤ ኢሳ. 6። በንጉሠ በአካዝ ዘመን መንግሥት የሰርያና የሰማርያ ሠራዊት ወደ ይሁዳ በዘመቱ ጊዜ ኢሳይያስ የራሱን ልጆች ምልክት እያደረገ አካዝ በእግዚአብሔር እንዲታመን እንጂ እንዳይደገግ መከረው፤ አካዝ ግን ጠላቶቹን እንዲጻጹ ለግድረግ ለአሦር ንጉሥ ግብር ይልክለት ነበር፤ ኢሳ. 7፡1-17፤ 8፡1-4፤ 2ዜ. መ. 28፡16-21። የአሦር መንግሥት እየተስፋፋ ሲሄድ የይሁዳ አለቆች ለእርዳታ ወደ ግብጽ ተመለከቱ፤ ኢሳይያስም ወደ ውጭ ተመለከቱ ለእግዚአብሔር አለማመን መሆኑን ገልጾ ተናገረ፤ ራሱንም ምልክት አደረገ፤ ኢሳ. 20፤ 30፤ 1-5። የአሦር ንጉሥ የይሁዳን ከተማዎች በእጁ አድርጎ በኢየሩሳሌም ላይ ዛቻ ሲናገር፤ ኢሳይያስ ስለ አሦራውያን መሸገፍ ተነበየ፤ እንደ ትንቢቱ ቃልም የአሦር ሠራዊት በጥንቁር ተመታ (2ነገ. 18፡13-19፡37፤ 2ዜ. መ. 32፡16-21፤ ኢሳ. 36፤ 37)፤ ሕዝቅያስ በታመመ ጊዜ በኢሳይያስ ትንቢት መሠረት ከእግዚአብሔር ምልክት ተሰጠው (2ነገ. 20፡1-11)፤ በኋላም ኢሳይያስ የሕዝቅያስ ልጆች ወደ ባቢሎን ይማረካሉ ብሎ ትንቢት ተናገረ፤ ኢሳ. 39። «ያሱብ» ይህ.

የኢሳይያስ ትንቢት፤ ኢሳይያስ

የነገሥታትን ታሪክ መጻሕፍት የትንቢት መጽሐፍ ጻፈ፤ 2ዜ. መ. 26፡22፤ 32፡32፤ ኢሳ. 8፡1። ከጥንት ጀምሮ «ትንቢተ ኢሳይያስ» 700 ከክ.በ. በነበረው ነቢይ በኢሳይያስ የተጻፈ መሆኑ ታምኖበታል። ባለፉት 200 ዓመታት ውስጥ ግን ብዙ ምርመራ ስለተደረገ፤ በዘመናውያን ሲቃውንት መካከል ልዩ ልዩ አሳብ ተገኝቷል። ኢሳይያስ ራሱ ከም. 1-39 ከሚገኙት ትንቢቶች የሚበልጡትን ጽር ይሆናል እንጂ፤ ም. 40-55 በባቢሎን ምርኮ ጊዜ በነበረ በሌላ ንቢይ፤ 56-66 ደግሞ ከምርኮ በኋላ በነበረ በሌላ ነቢይ ተጽፏል የሚሉ አሉ። ሌሎች ደግሞ ም. 1-39ና ም. 56-66 ዘለዩ ልዩ ክፍል ከፍለው ይብዙ ሰዎች እጅ የተጻፈ ይመስላል ይላሉ።

ለዚህ አሳብ ሁሉ ሁለት የና ምክንያቶች ተሰጥተዋል። 1ኛ፤ አንድ ንቢይ በዘመኑ ለሚኖሩ ሰዎች ስለሚናገር፤ ኢሳይያስ ከዘመኑ በኋላ በባቢሎን ምርኮዎች ለሆነት የጻፈ አይመስልም የሚል አሳብ አለ። ነገር ግን በነቢያት የሚናገረው የእግዚአብሔር መገደስ ቅዱስ ሥራ በዚህ ዓይነት አሳብ የሚወሰን አይደለም። 2ኛ፤ ም. 1-39ና ም. 40-66 መካከል የአጻጻፍ ልዩነት፤ ሌላም ልዩነት በሌሎች መካከል

ግን ከዚህ በታች እንደሚታየው የትንቢተ ኢሳይያስ መልእክት በየክፍሉ ስለሚመጣው መሰረት ጠለቅ ያለና አንድ ዓይነት አሳብ አለው። ደግሞም ነቢዩ በተለያዩ ዘመንና በተለያዩ ርእሰ ያቀረበው አጻጻፍ በሊያይ አያስገርምም። ልዩነት ቢኖርም በየክፍሉ እርስ በርሳቸው የሚስማሙ አሉ። ለምሳሌ፡፡ ከሌሎች ነቢያት ይልቅ ኢሳይያስ «የእስራኤል ቅዱስ» በሚል አጠራር ስለ እግዚአብሔር ይናገራል፤ ኢሳ. 1፡4፤ 37፡23፤ 41፡16፤ 60፡14።

ከብ.ክ. ዘመን ጀምሮ «ትንቢተ ኢሳይያስ» በሰብራይስጥ ቅዱሳት መጻሕፍት መካከል ተቈጥሯል። ከመጽሐፍ ጠቅላላው ክፍል በተጠቀሰ ጊዜም የነቢዩ ኢሳይያስ ቃል መሆኑ ተረጋግጧል። ለምሳሌ ሐዋርያው ዮሐንስ በመንጌሉ ከሁለቱ ዋና የመጽሐፍ ክፍሎች ሁለት ጥቅሶችን «ደግሞ» በመጥቀስ ኢሳይያስ እንደጻፋቸው ይገልጻል፤ ዮሐ. 12፡38-41ን ከኢሳ. 53፡1 እና ከ6፡9-10 ጋር ያስተያይ።

የኢሳይያስ ዋና መልእክት፡ «የእስራኤል ቅዱስ» በዓለም ሁሉ ላይ ነግሦ፤ በዐመፀኞች ላይ በመፍረድ፤ የሚያምኑበትንም በማዳን ኃያል መሆኑን ማሳየት ነው። መጽሐፍን በሦስት ክፍል ልንከፍለው እንችላለን፡-

1ኛው ም. 1-39፤ በኢሳይያስ ዘመን በሆኑት ድርጊቶች ምክንያት የተጻፈ ነው። በዚህ ክፍል እግዚአብሔር ቅዱስ ስለሆነ ዐመፀኛ በሆነው ሕዝቡና በሌሎችም ላይ ፍርድ እንደማይቀር ሲገልጥ የመንግሥቱን ክብርና በረከት ያስረዳል።

2ኛው ም. 40-55፤ ከኢሳይያስ ዘመን በኋላ በሆነው በባቢሎን ምርኮ ምክንያት የተጻፈ። በዚህ ክፍል፡ እግዚአብሔር አዳኝ ነውና ሕዝቡን ወደ አገራቸው እንደሚያመጣቸው ሲገልጥ ከዚህ የበለጠውን መዳን ለዓለም ሁሉ እንደሚያደርስ ያሳያል።

3ኛው ም. 56-66፤ የጽዮንን ዘላለማዊ ክብር ያሳያል። በዚህ ክፍል ከፋትን የሚመርጡት እንደሚጠፉ፤ እግዚአብሔርም የእርሱ በሆኑት እንደሚደሰት ይናገራል።

ኢሳይያስ ስለሚመጣው መሠረት በሰፊው ይናገራል፤ የኢ.ክ. ጸሓፊዎችም ኢሳይያስን እየጠቀሱ የተነበዩለት ኢየሱስ እንደሆነ ያረጋግጣሉ። የሚመጣው ክድንግል እንደሚወለድ (7፡14፤ ማቴ. 1፡23)፤ መንግሥቱ ለዘላለም እንደሆነ (9፡6፡7)፤ ሌላው መንገዱን እንደሚያዘጋጅለት (40፡3-5፤ ማቴ. 3፡3)፤ በገሊላ እንደሚሠራ (9፡1፡2፤ ማቴ. 4፡14-16)፤ የእግዚአብሔር መንፈስ በእርሱ ላይ እንደሚሆን (61፡1፤ ሉቃ. 4፡17-19)፤ ሕመምተኞችን እንደሚፈውስ (53፡4፤ ማቴ. 8፡16፡17)፤ በየዮሀንት እንደሚሠራ (42፡1-3፤ ማቴ. 12፡18-21)፤ የእምነት መሠረት እንደሚሆን (28፡16፤ ሮሞ 9፡32፡33)፤ አሕዛብን እንደሚያድን (65፡1፡2፤ ሮሞ 10፡20) ኢሳይያስ ተናገረ። ከሁሉ በላይ ስለ መሠረት ትንቢት የሚገኝበት ስለ እግዚአብሔር «ባሪያ» በሚናገረው ክፍል ነው፤

52:13-53:12። በተለይ ምዕራፍ 53 የክርስቶስን ሕመም ትንቢት ይገልጻል፤ ይህ ቃል ብዙ ጊዜ በአ.ኪ. ተጠቅሷል፤ ሉቃ. 18:31-33፤ ዮሐ. 12:37-38፤ ሐ.ሥ. 8:32-35፤ ሮም 4:24-25፤ 1ጴጥ. 2:24-25። ደግሞ የእስራኤል እልክኝነት ብዙ ጊዜ በኢሳይያስ ተገልጧል፤ በእ. ኪ.ም ተጠቅሷል፤ 1:9ና ሮም 9:29፤ 6:9:10ና ማር. 4:11:12፤ 29:13ና ማቴ. 15:8:9።

አከፋፈል :-

1. ኢሳይያስ በራሱ ዘመን ስለሚሆኑት ድርጊቶች የተናገረው ትንቢት።

ሀ) ስለ ኢየሩሳሌምና ስለ ይሁዳ፤ ም. 1-12።

ለ) ስለ አሕዛብ፤ 13-23።

ሐ) ስለ እግዚአብሔር ዓላማና ፍርድ፤ 24-35።

መ) የአሦራውያን መሸነፍ፣ ስለ ባቢሎን ምርኮም የተነገረ ትንቢት፤ 36-39።

2. በባቢሎን ምርኮ ምክንያት የተነገረ ትንቢት። የእግዚአብሔር ሕዝብ መጽናናትና መመለስ፤ 40-55።

3. ስለ ጽዮን ዘላለማዊ ክብር የተነገረ ትንቢት። የክፉዎች መወገድና የእግዚአብሔር ሕዝብ ደስታ፤ 56-66።

ኢስጦኢኮች፤ ከሦስት መቶ ዓመት ከክ. በ. በአቴና የተነሡ የፍልስፍና ተከታዮች። ኢስጦኢኮች ዓለም በአንድ ጠቅላላ ሕግ እንደተመሠረተና እንደተያዘ ያምናሉ። ስለዚህ ሰው እጅግ ሳያዘንና እጅግ ሳይደሰት በዚህ ሕግ ተመርቶ መኖር ይገባዋል ይሉ ነበር፤ ሐ.ሥ. 17:18:32።

ኢቆንዮን፤ በትንሹ እስያ በገላትያ ጠቅላይ ግዛት ያለች ከተማ። ጳውሎስ በዚህ ቦታ መንገልገልን አስተማረ፤ ሐ.ሥ. 13:51፤ 14:1-5፤ 16:1-5፤ 2ጢሞ. 3:11። ዛሬ ኮኒያ ትባላለች። ካ. 60።

ኢታምር፤ ከአርን አራት ልጆች ታናሹ፤ ዘጸ. 6:23። ከወንድሞቹ ጋር ለከህነት ተለየ፤ ዘጸ. 28:1፤ 1ዜ.መ. 24:1-19 ይመ.

ኢትዮጵያ፤ የቃሉ ትርጉም ጥቁር ማለት ነው፤ ኤር. 13:23። በግሪክና በመ.ቅ. ጸሐፊዎች አስተሳሰብ ኢትዮጵያ በግብጽ በስተደቡብ ጥቁር ወባይና ነጭ ወባይ እስከሚገናኙበት የነበረ አገርና መንግሥት ነው። በመ.ቅ. ከ40 ጊዜ በላይ ተጠቅሷል። «በኢትዮጵያ ወንዞች ማይ ላለች ...» ሲል የአክሱም መንግሥት የነበረባትን ምድር ሊያመለክት ይችላል፤ ዘፍ. 2:13፤ ኢሳ. 18:1፤ ሶፎ. 3:10።

ኢትዮጵያውያን በንጉሡ በአሳ ጊዜ ወደ እስራኤል አገር ሲዘምቱ ተሸነፉ፤ 2ዜ.መ. 14:9-15። የኢትዮጵያ ንጉሥ ቴርሐቅ በሕዝቅያስ ጊዜ አሦርን ተቃወመ፤ 2ነገ. 19:9። በኋላም የአሦር መንግሥት ኢትዮጵያውያንን አሸነፋቸው፤ ናሆም 3:8-10። ናቡከደነፆር የግብጽንና የኢትዮጵያን ወታደሮች በከርከሚሽ ውጊያ አሸነፈ፤ ኤር. 46:1-10። የፋርስ መንግሥት ኢትዮጵያን ገዛ፤ አስ.

1:1፤ 8:9።

ኢትዮጵያ በምሳሌነት የማይወለን የእግዚአብሔርን ግዛት ይገልጻል። ኢትዮጵያም እጆችዋን ወደ እግዚአብሔር እንደምትዘረጋ ተተነበየ፤ መዝ. 68:31፤ 87:4፤ ሕዝ. 30:4-9፤ አሞጽ 9:7፤ ሶፎ. 2:12። በኢትዮጵያና በዐረብ አገር መካከል የቀረበ ግንኙነት እንደነበረ ታውቋል፤ 2ዜ.መ. 21:16። «ሳባ» ይመ.

ኢን፤ የውሃ፣ የወይን፣ የዘይት መስፈሪያ፤ ሕዝ. 4:11፤ ዘጸ. 29:40፤ ዘሌ. 23:13። «መስፈሪያ» ይመ.

ኢኮንያን፤ በ597 ከክ.በ. የነገሠ የይሁዳ ንጉሥ። የአኪን ተብሎም ይጠራል። ማቴዎስ የኢየሱስ ልጅ ይለዋል። ግን ኢየሱስ አያቱ እንጂ አባቱ አይደለም። አባቱ ኢዮአቄም (ኤልያቄም) ነው፤ 2ነገ. 24:8-17፤ ሕዝ. 1:2፤ አስ. 2:6፤ 1ዜ.መ. 3:16:17፤ ኤር. 22:24-30፤ ማቴ. 1:11። «ዮአኪን» ይመ.

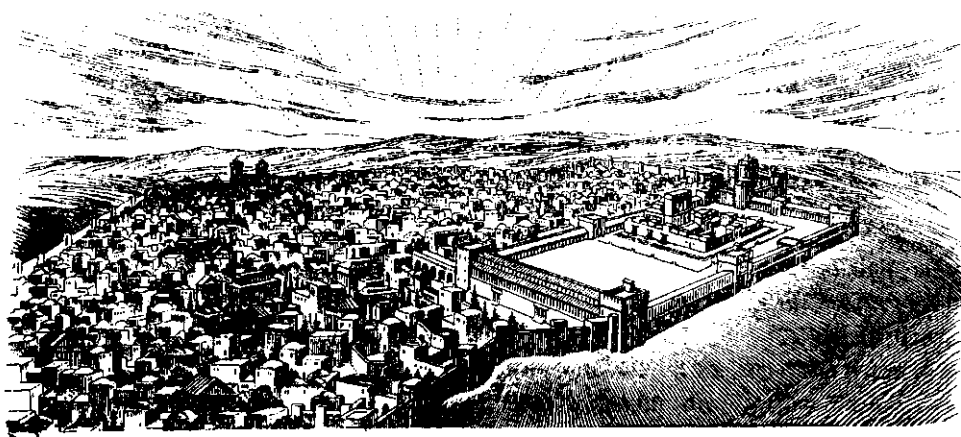
ኢየሩሳሌም፤ የሰላም ከተማ ማለት ነው። የዮርዳኖስ ወንዝ ወደ ጨው ባሕር ከሚገባበት በምዕራብ 30 ኪ.ሜ. ከታላቁ ባሕር 50 ኪ.ሜ. ርቃ በተራራማ አገር የምትገኝ ከተማ። ኢየሩሳሌም ከባሕሩ ወለል 750 ሜትር ገደማ ከፍ ትላለች። ስለዚህም ቀተተኛ የሆነ የንግድ መንገድ አልነበራትም። ካ. 3ሰ።

የኢየሩሳሌም ጥንታዊ ስም ሳሌም ነበረ (ዘፍ. 14:18)። ቀተሎም ኢያቡስ (ኢያሱ 15:63፤ 18:16)። የፈላ (2ዜ.መ. 27:3፤ 33:14)። ጽዮን ተብላለች (መዝ. 137:1)። ቅድስት ከተማም ተብላ ተጠርታለች፤ ነሀ. 11:1። ጳዊት ኢየሩሳሌምን ከኢያቡሳውያን ከወሰደ በኋላ የእስራኤል ሁሉ በተለይም የይሁዳ ዋና ከተማና መስገጃ አደረጋት፤ 2ሳሙ. 5:6-10። ኢየሩሳሌም ለአይሁድና ለክርስቲያን አንደኛ፣ ለእስላምም ሦስተኛ ቅድስት ከተማ ናት።

የኢየሩሳሌም ቅጥሮች

የጳዊት ከተማ የፈላ ብቻ ነበረ። ስፋቱም 600 በ100 ሜትር ያህል ይሆናል። ስሎሞን ከተማይቱን አስፋፍቶ ቤተ መቅደስን ሠራ። የሰሎሞን ግቢ ዛሬ ኤል አቅላ የሚባለው መስጊድ ያለበት ቦታ ነው። በኋላም የፈላ ታችኛው ከተማ ተባለና ላይኛው ከተማ በስተምዕራብ ተሠራ። ሁለቱም ከተሞች በየራሳቸው ተቀጠሩ፤ በመካከልም የታይሮርን ሸለቆ ነበረ። የላይኛው ከተማ ቅጥር በስተሰሜን አንደኛው ቅጥር ይባላል። ነሆም ሁለቱን ከተማዎች በአንድ ቅጥር ውስጥ አደረገ። ሄሮድስ ከተማይቱን በሰሜን አስፋፍቶ ቅጥርን ሠራ። ይህም 2ኛ ቅጥር ተባለ። ሄሮድስ አግረጸ 152 እንደገና በሰሜን ሌላ 3ኛ ቅጥር ሠራ። ክርስቶስ የተሰቀለበት ቅራንዮ የሚገኘው ሄሮድስ ከሠራው ከሁለተኛው ቅጥር ውጭ በኋላም ከተሠራው ከሦስተኛው ቅጥር ውስጥ ነው።

ዛሬ ጥንታዊት ከተማ የምትባለው ስፋትዋ 800 ሜትር ነው። በከተማይቱ ዙሪያ

በጌታችን ዘመን ደብረ ዘይት ላይ ሆኖ ኢየሩሳሌም ሲታይ

የግታየው ቅጥር በ1540 ዓ.ም. ገደማ ተሠራ። ዛሬ ጥንታዊት የምትባለው ከተማ በክርስቶስ ጊዜ ከነበረችው በስተሰሜን ናት። ደግሞም ከተማይቱ በሞርነት ሰባት ጊዜ ስለፈረሰች። እንደገናም በፍርስራሹ ላይ ስለተሠራች ከክርስቶስ ዘመን ወዲህ መራትዋ ለድስት ሜትር ያህል ወደ ላይ ከፍ ብሏል። በዚህ ምክንያት የዱር ዘመን ድርጊቶች የተፈጸሙባቸው በታዎች አይታዩም፤ በትክክል ለመወሰንም አይቻልም።

የኢየሩሳሌም ታሪክ!

ከስሉሞን በኋላ በይሁዳ መንግሥት ዘመን ኢየሩሳሌም በጠላት ተይዛለች። በመጨረሻም ናቡከደነፆር በ587 ክክ.በ. አፈረሳት፤ 2ነገ. 25። ሰባ ዓመት ቆይቶ የፋርስ ንጉሥ ዊርስ አይሁድ ተመልሰው እንዲሠሩአት ፈቀደ። እነዘሩባቤልም መጥተው ቤተ መቅደስን ሠሩ። ነገም ያም በ445 ክክ.በ. ቅጥሩን ሠራ። ከ169-167 ክክ.በ. የሶርያ ንጉሥ አንጥያስ ከከተማውና ከቅጥሩ ብዙውን አፈረሰ። መታብያን ገን እንደገና ሠሩአቸው። የፋርስና የሮም ወታደሮች ኢየሩሳሌምን ያዙ። በኋላም በሮም ፈቃድ የገነጠ ሄሮድስ ኢየሩሳሌምን ይዞ ከተማይቱን አስፋፋ፤ ቅጥሩንም አጠነከረ። ሄሮድስ ቤተ መቅደሱን አላደሰና በሰሜን በኩል ከተማይቱን ለመጠበቅ ከፍ ያለውን የአንቶንያን ግንብ ሠራ። በዚህ ግንብ ክርስቶስ በጲላሞስ ፊት ተከሰሰ። የሮም ወታደሮች በዚህ ግንብ ውስጥ ወጥተው ጳውሎስን ከጊደበድቡት አዳኑት፤ ሐ.ሥ. 21፣ 31-36። ከጸፍጸቱ አንጻንድ ክፍል (ዮሐ. 19፣ 13)፣ እንደዚህም የገንቡ ውሃ ጉድጓድና እሰር ቤት እስከ 4ሬ ድረስ ይታያሉ። የቤተ መቅደስ አደባባይ በክርስቶስ ዘመን 500 በ300 ሜትር ያህል ነበረ፤ ዛሬ የግታየው የአደባባይ ስፋት ከዚህ ትንሽ ይበልጣል። ኢየሱስ እንደተዘየው ከቤተ መቅደስ ድንጋዮች ድንጋይ በድንጋይ ላይ ተሠርቶ የነበረው ወድዳል፤ ግር. 13፣ 1፣ 2። ዛሬ አይሁድ ስለ ቤተ መቅደስ መፍረስ የጊያዎቹ በት የቤተ መቅደስ ስም መጠን በግሪክ ስም ሲሆን የተሰጠው ተስፋ በኢየሱስ

(የልቅሶ ግድግዳ) ራሱ የቤተ መቅደስ ግድግዳ ላይሆን፤ ንጉሥ ሄሮድስ በምዕራብ በኩል ቤተ መቅደስ የቆመበትን ስፍራ ለማስፋፋት ያስቀመጣቸው የመሠረት ድንጋዮች ናቸው። ሮማውያን በ70 ዓ.ም. ከተማይቱን ፈጽመው አፈረሱ። በክርስቶስ ዘመን ከነበሩ ሕንፃዎች ከተማይቱን ያፈረሱ ወታደሮች ይኖሩበት የነበረው የሄሮድስ ግቢ ግንብ ብቻ ከመራት በላይ ይታያል። ከዚያም ወዲህ ከተማይቱ አልፎ አልፎ እየፈረሰች ተሠርታለች።

ኢየሩሳሌም ሰማያዊት!

ኢየሩሳሌም የእግዚአብሔር ሕዝብ ከተማ ይልቁንም የታላቁ ንጉሥ የእግዚአብሔር ከተማ በመሆንም ሐዋርያት የእግዚአብሔርን መንግሥት ሁኔታ በኢየሩሳሌም ምሳሌነት ገልጠዋል፤ አሁንም ምእመናን ወደ ላይኛይቱ ኢየሩሳሌም በእምነት ደርሰዋል፤ ማቴ. 5፣ 35፤ ገላ. 4፣ 25፣ 26፤ ዕብ. 12፣ 22፤ ራኢ. 3፣ 12፤ 21፣ 1-14።

ኢየሱስ፤ ኢየሱስ ከዕብራይስጥ የተወረሰ የግሪክ ቃል ነው፤ ትርጉሙም አዳኝ ማለት ነው፤ ማቴ. 1፣ 21።

1. የኢየሱስ ስሞች። ክርስቶስ፤ በግሪክ ቋንቋ የተቀባ ማለት ነው፤ መሢሕ የሚለውን የዕብራይስጥ ቃል ይተረጎማል። ኢየሱስ በምድር ላለ ክርስቶስ መሆኑን ለማንም እንዳይናገሩ ስሞችን ከሐክለ (ማቴ. 16፣ 20)፤ ምክንያቱም ሕዝቡ ምድራዊ መሪ ይፈልጉ ነበርና፤ የኢየሱስም መንግሥት ከዚህ ዓለም አልነበረም፤ «መሢሕ» ይሙ.። 3፤ ከሁሉ በላይ፤ አዳኝ፤ ገዥ፤ ገላሬ መሆኑን ያሳያል። ኢየሱስ የሰው ልጅ ብሎ ስለ ራሱ ተናገረ። በዚህ ስም መሠረት ሰው መሆኑን እናስተውላለን፤ ይህ ስም ብ.ክ.ን ለጊያውቁ ኢየሱስ ለላዩ አገልግሎት በፈቃዱ ከእግዚአብሔር እንደተላከ ይገልጻል፤ ዳገ. 7፣ 13፤ 14፤ ሉቃ. 9፣ 26፤ 27፤ 21፣ 27። የዳዊት ስም የተሰጠው ተስፋ በኢየሱስ

እንደሚፈጸም ያሳያል፤ (ማቴ. 21፥9፤ «ዳዊት» ይሙ። የእግዚአብሔር ልጅ፤ ከመጀመሪያ ጀምሮ ከእግዚአብሔር ጋር የነበረ መሆኑን፤ አምላክነቱንም ያሳያል፤ ማቴ. 11፥27፤ 24፥36፤ 27፥43። የሐንሰ ቃል ብሎ ይጠራዋል። ይህ ስም ከዘላለም፣ አካላዊ፣ እግዚአብሔር፣ ፈጣሪ ሕይወትን ሰጭ፣ እውነትን ገላጭ፣ አስቀድሞ ሥጋ ያልነበረ በኋላ ግን ሥጋ እንደሆነ ይገልጻል፤ ዮሐ. 1፥1-4፣ 14፤ ራእ. 19፥13፤ «ቃል» ይሙ። አማኑኤል፤ «እግዚአብሔር ከእኛ ጋር» ማለት ነው፤ ኢሳ. 7፥14፤ 8፥8፤ ማቴ. 1፥23።

2. የኢየሱስ አካላዊ ባሕርይ። በእግዚአብሔር ዘንድ ሦስትነት አለ፣ ይህም ሦስት አካላት አሉ ማለት ነው። እነርሱም አብ፣ ወልድ፣ መንፈስ ቅዱስ ናቸው፤ «ሥላሴ» ይሙ። ከዘላለም የነበረ ከሦስቱ አካላት አንዱ ወልድ ሥጋንና ነፍስን ነሥቶ ሰው ሆነ፤ ሰውም በሆነ ጊዜ አምላክነቱ (መለኮት) እና ሰውነቱ በእንድ አካል ጸንተው ይኖራሉ። ስለዚህ ይህን አስመልክቶ በአብ.ክ. ብዙ ጉምህርት አለ፣ ዋና ዋናዎቹ የሚከተሉት ናቸው።

(ሀ) የኢየሱስ አምላክነት።

ኢየሱስ ከፍጥረት ሁሉ በላይ፣ ከእግዚአብሔር በታች ሳይሆን እርሱ ራሱ ሕያው እግዚአብሔር ነው። በእግዚአብሔር የሆነ መለኮታዊ ክብር ሁሉ ለእርሱም አለው፣ እንዳትም አይጉድለውም። መ.ቅ. ይህን ከሚያረጋግጥባቸው መንገዶች ዋና ዋናዎቹ የሚከተሉት ናቸው ፡- (1) ስለ እግዚአብሔር (በዕብራይስጥ ያህዌ) የተነገሩት ትንቢቶች በኢየሱስ ተፈጽመዋል፤ ኢዮ. 2፥32 እና ሐ.ሥ. 2፥21-22፣38፤ ሮም 10፥9-13፤ ኢሳ. 40፥3 እና ማር. 1፥1-3 ያገጽጽ። (2) ኢየሱስ ለእግዚአብሔር ብቻ የሚሰጠውን ክብር ተቀበለ፤ ማቴ. 16፥16፤ ዮሐ. 20፥28። (3) ኢየሱስ «አባቴ» ብሎ እግዚአብሔርን በመጥራት ራሱን ከእግዚአብሔር ጋር አስተካከለ፤ ዮሐ. 5፥17-18፤ 10፥33። (4) እግዚአብሔር በቅጥቶጠው ውስጥ ለመጎሰ «እኔ ... ነኝ» እንዳለ ሁሉ፣ ኢየሱስም ለአይሁድ «እኔ አለሁ» ብሏል፤ ዮሐ. 8፥58፤ ከዘጸ. 3፥6 ጋር ያስተያይ። በዚህም መሠረት ተከሰሰ፤ የሞት ፍርድም ተፈረደበት፤ ማቴ. 26፥64-66። (5) ሐዋርያት ኢየሱስን እግዚአብሔር ብለው ጠሩት፤ ዮሐ. 1፥1-14፤ ሐ.ሥ. 20፥28፤ ሮም 9፥5፤ ቴቶ 2፥13፤ 2ኢጥ. 1፥1፤ ዕብ. 1፥8። ሲያስተምሩም ኢየሱስ የእግዚአብሔር ብቸኛ የባሕርይ ልጅ መሆኑን አስረዱ፤ ዮሐ. 3፥16፤ 1ዮሐ. 4፥9። (6) ኢየሱስ በእግዚአብሔር የሚሠሩትን ሥራዎች ሁሉ ሠራ፤ ማቴ. 28፥18-20፤ ዮሐ. 5፥21፤ ፊል. 3፥21፤ ቆላ. 2፥9፤ ራእ. 1፥8።

(ለ) የኢየሱስ ሰውነት (ትስብእት)።

ኢየሱስ ተወለደ፤ አደገ፤ በላይ ጠጣ፤ ተናገረ፤ ደከመ፤ አንቀላፋ፤ ሐሜት አደረገ (ሉቃ. 10፥21)፤ አጠ፣ ተቋጣ (ማር. 3፥5)፤ ሞተ፤ ለሁለት ሳምንት

የሰውነት ታሪክ ነው። ኃጢአትን ከመሥራት በቀር እንደ ሰው ኖረ። ኢየሱስ ራሱ ሰው መሆኑን ተናገረ፤ ከትንሣኤውም በኋላ ምግብ በመብላት አረጋገጠ፤ ሉቃ. 24፥38-43፤ ዮሐ. 8፥40። ሐዋርያት ኢየሱስ እንደ እዳም ሰው መሆኑን (ሮም 5፥15፤ 1ዮሐ. 15፥45)፣ በሥጋና በደም መካፈሉን አስተማሩ፤ ዕብ. 2፥14። ሰው ሆኖ ኃጢአታችንን ተሸከመ (1ኢጥ. 2፥24)፤ ምላሌ ሆነልን (ፊል. 2፥5-8)፤ ይራራልናልም፤ ዕብ. 4፥15።

(ሐ) የኢየሱስ ስንድነት።

ኢየሱስ ፍጹም አምላክ፣ ፍጹም ሰው ቢሆንም አንድ ክርስቶስ እንጂ ሁለት አይደለም። ትድመ ዓለም (ከዘላለም) የነበረ ወልድ (ቃል) ሥጋንና ነፍስን ነሥቶ ሰው ሆነ። ዮሐንስ «ሆነ» እንጂ ተለወጠ አይልም፤ ዮሐ. 1፥14። እግዚአብሔርነቱ እንደ ብራቱ ነው። ግን በምድር ላይ ሰው ሆኖ በትሕትና ኖረ፤ ዮሐ. 17፥5፤ ፊል. 2፥7። ዮሐንስ «ሥጋ ሆነ» ሲል በጠቅላላ የሰውን ባሕርይ ነግ እንጂ አስቀድሞ በነበረ በእንድ ሌላ ሰው ላይ አደረ ማለት አይደለም፤ ሥጋም የሆነው በግንዛቤ ውስጥ ነው፤ ሉቃ. 1፥35፤ 2፥49፤ ማቴ. 2፥11፤ ገላ. 4፥4።

3. የኢየሱስ ታሪክ።

(ሀ) ቀዳማዊነቱና መወለዱ።

ኢየሱስ ከአብርሃም በፊት እንደነበረ ራሱ ገለጠ፤ ዮሐ. 8፥58። ከዚህም ጋር በሚክ. 5፥2 እና በዮሐ. 1፥1-4 ቀዳማዊነት ተገልጧል። ጊዜው ሲደርስ ሄርድስ በይሁዳ ነግሶ ሳለ («ዓመት» ይሙ) ኢየሱስ እንደ ገብሮኤል ቃል ከትድስት ድንገል ግርያም በቤተ ልሔም ተወለደ። ሲወለድ አረኞች ጉበኙት፤ ማቴ. 1፥18-25፤ ሉቃ. 1፥26-38፤ 2፥1-20።

(ለ) ከሕግ በታች መኖሩና እድገቱ።

ኢየሱስ በስምንተኛው ቀን ተነገረ፤ በአርባኛው ቀን ወደ ቤተ መቅደስ ተወሰደ፤ እዚያም ስምንት አቀፈው፤ ሐፍም እየቸው፤ ሉቃ. 2፥21-38። ሰብአ ሰገል ጉብኙት። በሄርድስ ምክንያትም ኢየሱስ በመጀመሪያ ወደ ግብጽ፣ በኋላም ወደ ናዝሬት ተወሰደ፤ ማቴ. 2፥1-23። በናዝሬት ከሕግ በታች እየኖረ በእግዚአብሔርና በሰው ራት በጥበብና በቋሙት አደገ። የዐሥራ ሁለት ዓመት ልጅ ሲሆን ለፋሲካ በዓል ወደ ኢየሩሳሌም ወጣ፤ ሉቃ. 2፥39-52፤ ገላ. 4፥4። ከዚህም በኋላ እንደ ዮሐፍ እንደሆነ ጠራቢ ሆነ፤ በናዝሬትም ከእናቱ ወንድሞቹና እገቶቹ ከተባሉት ጋር ኖረ፤ ማቴ. 13፥54-55፤ ማር. 6፥3። ኢየሱስ ከተጠመቀ በኋላ የሴፍ መንገድ ታሪክ ባለመጠቀሱ ቀደም ብሎ ሳይሞት አልቀረም።

(ሐ) መጠመቁና መፈትኑ።

መጥምቱ ዮሐንስ ለኢየሱስ መገለጥ ብዙ ሰዎችን ካዘጋጀ በኋላ ኢየሱስ ራሱ ተጠመቀ። ይህን ያደረገው ስለግዳግ ሥራ ጽድቅን ሁሉ ለመፈጸምና ለሕዝቡ ኦርአያ መሆኑን ለማሳየት ነው እንጂ ከኃጢአት ራሱን ለማግኘት አይደለም። በዚህ ጊዜ አብ መስጠረገት፤ ማግኘት ጥሩ ስም በርግብ መልክ ወርዶ በኤርሱ ላይ

ዐርፈ፤ ማቴ. 3፥13-17፤ ሉቃ. 3፥21-23፤ «ጥምቀት» ይሙ። ወዲያው በመንፈስ ቅዱስ ተመርቶ ወደ ምድረ በዳ ሄደ። በዚያም 40 ቀን ጸሎት በሰይጣንም ተፈተን። ከቅዱሳት መጻሕፍት እየጠቀሰ ሰይጣንን በማሸነፍ ሰዎችን ከሰይጣን ኃይል አወጣ፤ ማቴ. 4፥11፤ 12፥29፤ ዕብ. 4፥15 «ፈተና» ይሙ.

(መ) ማስተማሩና ተአምራት ማድረጉ።

ኢየሱስ ሦስት ዓመታት ያህል ሰበከ፤ «የአዲስ ኪዳን ስፍራ ዘመን»። «ወንጌል» ይሙ። ኢየሱስ በተለይ በገሊላ ሠራ፤ ሆኖም እንደ አይሁድ ሕግ በዓመት በዓላት ወደ ኢየሩሳሌም ሲወጣ ሥራውን ቀጠለ። የመጀመሪያው ምልክት ውሃን ወደ ወይን መለወጥ ነበረ፤ ከዚያም በኋላ እንጀራን በማበርከት፤ በውሃ ላይ በመራመድ፤ ነፋስን ጸጥ በማድረግ ሥልጣኑን አሳየ። ከብዙ ሰዎች አጋንንትን አወጣ። ሰዎችን ከብዙ ዓይነት ደዌና በሽታ ፈወሰ፤ ሦስት ሰዎችንም ከሞት አስነሣ። ከተአምራቱ ከሠላሳ በላይ የሚሆኑት ተዘርዘረዋል። ያልተተረኩትንም ብዙ ሌሎች ተአምራትን አደረገ፤ ማር. 1፥34፤ ዮሐ. 20፥30፤ 21፥25 «ተአምር»። «የኢየሱስ ተአምራት»፤ «ፈውስ» ይሙ.

ኢየሱስ በተራራ ላይ፤ በመንገድ ላል፤ በባሕር ዳር፤ በሰው ቤት፤ በቤተ መቅደስና በምኩራብ አስተማረ። ትምህርቱ በሥልጣን ነበረና፤ ሕዝቡ ለረጅም ጊዜ ያዳምጥ ነበር። ትምህርቱም በብዙ ምላሴ የተብራራ፤ በብዙ ዓይነት አቀራረብም የተሰጠ ነበር፤ «ምላሴ»፤ «የኢየሱስ ምላሴዎች»፤ «የእግዚአብሔር መንግሥት» ይሙ።

በሚያስተምርበት ጊዜ ደቀ መዛሙርትን አስከተለ፤ ከእነርሱም ዐሥራ ሁለቱን መረጠ። ሥልጣን ሰጣቸው፤ እንዲፈውሱና እንዲሰብኩም ላካቸው፤ «ሐዋርያ» ይሙ። ወደ መጨረሻም ሰባ ሰዎችን ላከ፤ ሉቃ. 10፥1-20። ሌሎችም ተከተሉት። በገንዘባቸው የሚያገለግሉት ሴቶችም ነበሩ፤ ሉቃ. 8፥1-3።

እስከ ሁለት ዓመት ድረስ የኢየሱስ ተከታዮች እየበዙ ሄዱ። በእንደ ጊዜ እምስት ሺህ ተከተሉት። ሊያነገሩትም ፈልገው ነበር። ኢየሱስ ግን አላባቸውን አልተቀበለም። ከዚያ ጊዜ ጀምሮ ተከታዮች እያነሱ ሄዱ። ብዙዎችም ትምህርቱን ባለመቀበላቸው ተዉት፤ ዮሐ. 6፥10-14፤60፤66። ከመጀመሪያ ጀምሮ ባህላቸውንና ወጋቸውን ስላልጠበቀ ፈረሳውያን ተቃወሙት፤ ማር. 3፥6። በመጨረሻም ፈረሳውያንና ሱዳታውያን ስለ አገራቸው ፈርተው ሊያጠፉት ወሰኑ፤ ዮሐ. 11፥48-50።

(ሠ) የመጨረሻው ሳምንትና መያዙ።

ኢየሱስ ለፋሲካ በዓል ሲወጣ በአህያ ተቀምጦ በብዙ ሕዝብ እየታጀበ ወደ ኢየሩሳሌም ገባ። በቤተ መቅደስ ውስጥ የሚገኙትን አባረረ፤ ማቴ. 21፥1-13። በየቀኑ በቤተ መቅደስ አስተማረ፤ ሐዋርያትንም ለብቻቸው አስተማረ፤ ማቴ. 21፥14-25፤46። ሐሙስ ዕለት ማር. 14፥1-9፤ ዮሐ. 13፥1-3።

ጋር ፋሲካን በላ። ከእራት በፊት እግሮቻቸውን አጠበ (ዮሐ. 13)፤ ከእራት በኋላም የቅዱስ ቍርባንን ሥርዓት ፈጸመ፤ ማቴ. 26፥26-29፤ «ቅዱስ ቍርባን» ይሙ። ቀጥሎም ከእነርሱ ተለይቶ የሚሄድ ስለመሆኑና መንፈስ ቅዱስን ስለመስጠቱ አስተማረ፤ ጸለየም፤ ዮሐ. 14-17። ከእራት ተነሥቶ ከሐዋርያት ጋር ወደ ጌቴሴማኒ ሄደ። በዚያም ጸለየ፤ ማቴ. 26፥36-46። የአስቀርቱ ይሁዳ ሰዎችን አስከትሎ አስያዘው። ኢየሱስ ወደ ሊቀ ካህናቱ ግቢ ተወሰደ። በዚያም ሊቀ ካህናቱና የኢየሩሳሌም ሸንጎ በችኩላ የሞት ፍርድ ፈረዱበት፤ ማቴ. 26፥47-68።

ዐርብ ጥዋት ካህናት ኢየሱስን ለዲላጠስ አሳልፈው ሰጡት። እርሱ ኢየሱስን ለመፍታት ፈለገ። ነገር ግን ሁከትን ስለፈራ ለሞት አሳልፎ ሰጠው፤ ማቴ. 27፥15-26። ሉቃ. 23፥1-25፤ ዮሐ. 18፥28-19፥16።

(ረ) መሞቱ።

ኢየሱስ እንደ ሮማውያን ሥርዓት ተገረፈ። መስቀሉን ተሸክሞ ወደ ቀራንዮ ሄደ። ስምዖን መስቀሉን እንዲሸከምሉት ተገደደ። ኢየሱስ በሁለት ወንበዶዎች መካከል ተሰቀለ። የሥቃይ ማደንዘዥ ሆምጣጤ ባቀረቡለት ጊዜ አልጠጣም። «የአይሁድ ንጉሥ የናዝራቱ ኢየሱስ» የሚል ጽሕፈት በመስቀሉ ላይ ተለጠፈ።

ጭፍሮች የኢየሱስን ልብስ ወሰዱ። በእጅ ጠባቡም ዕጣ ተጣጣሉበት። መንገድ አላፈገገ፤ ካህናት ከእርሱም ጋር የተሰቀሉት ሰደቡት። እናቱና ሌሎችም ሰዎች ከመስቀሉ አጠገብ ቆመው ይመለከቱ ነበር። ኢየሱስ በመስቀል ላይ ላለ ሰባት ቃላትን ተናገረ። ኢየሱስ በሦስት ሰዓት ተሰቀለ። ከስድስት እስከ ዘጠኝ ሰዓት ድረስ ከባድ ጨለማ ነበረ። በዘጠኝ ሰዓት ነፍሱን ሰጠ። የቤተ መቅደስ መጋረጃ ተቀደደ፤ ማቴ. 27፥27-51፤ ማር. 15፥21-23፤ ሉቃ. 23፥26-45፤ ዮሐ. 19፥17-30 «ስቅለት» ይሙ።

(ሰ) መቀበሩ።

የአርማትያስ ሰው፣ ዮሴፍና ኒቆዲሞስ ኢየሱስን ቀበሩት፤ ማቴ. 27፥57-61፤ ማር. 15፥42-46፤ ሉቃ. 23፥50-56፤ ዮሐ. 19፥38-42።

(ቀ) ትንሣኤውና ዕርገቱ።

ኢየሱስ አስቀድሞ እንደተናገረ በሦስተኛው ቀን ተነሣ። አርባ ቀን ለደቀ መዛሙርቱ እየታየ አስተማረ፤ «ትንሣኤ» ይሙ። በዚህ ጊዜ የብ.ኪ.ን መጻሕፍት እየተረጉሙላቸው በሥጋ እንደተነሣ አረጋገጠ፤ ሥልጣንን ሁሉ እንደተቀበለና መንፈስ ቅዱስን እንደሚልክላቸው ነገራቸው። በዚህ መሠረት ወንጌልን በዓለም ሁሉ እንዲሰብኩ አዘዛቸው። ይህንም ፈጽሞ እጆቹን ዘርግቶ ባረካቸው፤ ወደ ሰማይ ከፍ ከፍ አለ። ደመናም ከዓይናቸው ሰውራ ተቀበለችው፤ ማቴ. 28፥18-20፤ ሉቃ. 24፥25-53፤ ሐ.ሥ. 1፥1-11። «ዕርገት» ይሙ።

(ዘ) በእግዚአብሔር ቀኝ መቀመጡ።

ኢየሱስ ፍጹም አምላክ ፍጹም ሰው ሆኖ ወደ ሰማይ ዐረገ። በከብርና በሥልጣን በአባቱ ቀኝ ተቀመጠ። ከዚያም ተስፋውን ለሚጠብቁ የመንፈስ ቅዱስን የተስፋ ቃል ከአብ ተቀብሎ በበዓል ገምሳ ቀን ሰጠ፤ ሐ.ሥ. 2+32:33። አሁንም ዓለምን ይገዛል። የቤ.ክ. ራስ ነውና ለምእመናን አስፈላጊውን ሁሉ ያደርግላቸዋል። እስከ መጨረሻም ያድናቸዋል፤ ኤፌ. 1+19-23፤ ዕብ. 7+23-25፤ 1ዮሐ. 2+1።

(ተ) መመለሱ።

በዓለም ፍጹሜ ኢየሱስ በከብር ይመለሳል፤ መታገን ያስገዛል፤ በሰዎች እንደ ሥራቸው ይፈርዳል፤ ሰይጣንና ተከታዮቹን በእሳት ባሕር ይጥላል፤ ምእመናንን ይቀበላል፤ 1ቀ. 15+23-28፤ «ኪህ ዓመት»፤ «ፍርድ»፤ «ዳግም ምጽአት» ይመ.

4. የኢየሱስ ሥራ። ኢየሱስ ሰው እንዲድን አስፈላጊ የሆነውን ሥራ ሁሉ ሠርቷል። በብ.ክ. ዘመን እግዚአብሔር እስራኤልን በሦስት ዓይነት ሰዎች ያስተዳድር ነበር፤ እነርሱም ነቢያት፣ ካህናት፣ ነገሥታትም ናቸው። ኢየሱስ ሦስት ዓይነት ሥራ በአንድነት ይዞ የኢ.ክ. መካከለኛ ሆነ፤ «መካከለኛ» ይመ። የኢየሱስ ሥራ በብዙ ዓይነት መንገድ ተገልጧል (ለምሳሌ እረኛ)፤ ግን እነዚህ ሦስት ዓይነት ሹመቶች የኢየሱስን ሥራ ያጠቃልላሉና ሥራውን በእነርሱ መሠረት ግጥናት ይቻላል።

(ሀ) ኢየሱስ ነቢይ ነው።

መሴ ስለሚመጣው ነቢይ የተናገረውን ኢየሱስ ፈጸመ፤ ዘጸ. 18+15-19፤ ሐ.ሥ. 3+22። ኢየሱስ ነቢይ ሆኖ መልእክቶችን ከአብ አቀረበ (ዮሐ. 8+26-28)፤ የሚመጣውን ገለጠ (ሉቃ. 19+41-44)፤ የእግዚአብሔርን ሕግ ተረጉመ (ማቴ. 5+21-48)፤ ሰዎችን ስለ ኃጢአታቸው ወቀሰ (ሉቃ. 11+42-46)፤ ስለ እምነታቸውም አበረታቸው (ማቴ. 8+10-13)። አሁንም በእርሱ ፈንታ በላከው «ሌላ አጽናኝ» በተባለው በመንፈስ ቅዱስ ሥራውን ይፈጽማል፤ ዮሐ. 14+26፤ 15+26፤ 16+7-13።

(ለ) ኢየሱስ ካህን ነው።

ኢየሱስ ከኦርን ወገን ያደደለ፤ እንደ መልክ ጸደቅ ያለ ካህን እንደሚነሣ የተነገረውን ትንቢት ፈጸመ፤ መዝ. 110+4፤ ዕብ. 5+5:6፤ «መልክ ጸደቅ» ይመ። ካህን በተለይ ሁለት ነገሮችን ይሠራል።

1ኛ. መሥዋዕትን ያቀርባል፤ ኢየሱስም ራሱን የተወደደ መሥዋዕት አድርጎ አቀረበ። ይህንም በግድረት ስለ ኃጢአት ደደረግ የነበረውን የብ.ክ.ን ሥነ ሥርዐት ፈጸመ። ለሚያምኑበትም የመዳን መንገድን ከፈተ። በዚህ ምክንያት «የእግዚአብሔር በግ» ተብሏል፤ ዮሐ. 1+29። የኢየሱስ ሞት፡- ቤላ፣ ግስተሰሪያ፣ መሥዋዕት ነው (በዮርዳኖስ ይመ)። በኢየሱስ ሞት የእግዚአብሔር ምድር ከሞት ተገልጧል፤ ርም 3+26፤ 5+8። በእጠቃላይ አነጋገር ኢየሱስ በኃጢአቶች ፈንታ ሞተ፤ በሞቱም

ኃጢአታቸው ይደመሰሳል፤ ኢሳ. 53+5:6፤ ግር. 10+45፤ ርም 5+15፤ 1ጲጥ. 2+24፤ 3+18፤ ራእ. 1+4:5።

2ኛ. ካህን ለሕዝቡ ይጸልያል፤ በእግዚአብሔርም ፊት ይገኛላቸዋል። ኢየሱስም በምድር ላለ ለተከታዮቹ ግለደ (ሉቃ. 22+32፤ ዮሐ. 17+6-26)፤ አሁንም አዳኝ ሆኖ በእግዚአብሔር ቀኝ ለእነርሱ ይገኛል፤ ርም 8+34፤ ዕብ. 7+23-25፤ 1ዮሐ. 2+1:2፤ «ካህን»፤ «ሊቀ ካህናት» ይመ።

(ሐ) ኢየሱስ ቅጥሥ ነው።

ኢየሱስ ከዳዊት ቤት ለዘለዓለም ንጉሥ እንደማይጠፋ የተሰጠውን ተስፋ ፈጸመ፤ 2ሳመ. 7+12-16፤ ራእ. 22+16። ኢየሱስ በሰማይና በምድር ሥልጣን አለው፤ የቤተ ክርስቲያንም ራስ ነው። መንግሥቱ ምድራዊ ሳይሆን ሰማያዊ ነው። በዓለምም ፍጹሜ መንግሥቱ ይገለግል፤ በሰዎች ይፈርዳል፤ ለመንግሥቱም ፍጹሜ የለውም፤ ግቴ. 28+18፤ ሉቃ. 1+33፤ ዮሐ. 18+36፤ ራእ. 20+11-15።

ኢዩ፤ 11ኛ የእስራኤል ንጉሥ የሆነው የእስራኤል ጦር ሠራዊት አለቃ። ኤላሳፊ፣ አስቀድሞ ለኤልያስ የተናገረውን የእግዚአብሔርን ቃል በመፈጸም፣ በመልእክተኛ እጅ አዩን ለንጉሥነት ቀባው። ሌሎችም የጦር ሠራዊት አለቆች አዩን ደገ። ከእነርሱም ጋር ወደ ኢይገራኤል ተከታትሎ በመሄድ የአካባቢን ልጅ ንጉሥ ኢዮራምን፣ የልጅ ልጅ የሆነውንም የይሁዳን ንጉሥ አካዝያስን ገደለ። የአካባቢንም ሚስት ኤላሳጌን አስገደለ። 70 የአካባቢን ልጆች፣ አለቆቹን እንዲሁም ከአካዝያስ ወንድሞች ብዙዎችን ፈጅ። በአላን የሚያመልኩትን በተንኮላ ሰብስቦ አጠፋቸው። ነገር ግን ኢዮራምንም ከደነገገው አምላኮ ባዕድ አዩ አልራቀም። እግዚአብሔርም፣ በአካባቢ ቤተሰብ ላይ የፍርድ ቃሉን ስለ ፈጸመ፣ «ልጆችህ እስከ አራት ትውልድ ድረስ ይነግሣሉ» አለው። ነገር ግን በፍጹም ለቡ ለእግዚአብሔር አልታዘዘምና የሶርያ ንጉሥ ከዮርዳኖስ በስተምሥራቅ የእስራኤልን ምድር መታ፤ 2ነገ. 9+10፤ 1ነገ. 19+15-17። አዩ በአካባቢ ላይ የተነገረውን የፍርድ ቃል በመፈጸም ከሚገባ በላይ ደም እንዳፈረሰ በሆሴዕ 1+4 ይታያል። ከ842-815 ከክ.በ. ነገሡ ሥዕሉን በገጽ 168 ይመ.

ኢዩኤል፤ ትርጉሙ «እግዚአብሔር አምላክ ነው» ግለት ነው። አባቱ ባቱኤል የሚባል እስራኤላዊ ነቢይ ነበረ።

የኢዩኤል ትንቢት፤ ኢዩኤል የተናገረውን ትንቢት የያዘ መጽሐፍ። የተጻፈበትን ዘመን ለማረጋገጥ አልተቻለም፤ ኢዩኤል ትንቢት የተናገረው ከአሞጽ በፊት ነው የሚሉ ሊቃውንት አሉ፤ ከሚልከያስ በኋላ ትንቢት የተናገረ የጥጫረኛ ነቢይ ነበረ የሚሉም አሉ፤ ትንቢቱን የተናገረው ከወርወርኛ በጀምሮ፤ 2+15:23። ጊዜው አስፈሪ የአንበጣ መቆሠፍት የመጣበት ወቅት ነው (1+1-2+27)፤ አንበጣዎችን «ሠራዊቱ» አድርጎ

ከኢ.ዩ.የተላኩ እስራኤላውያን ለግልግሎት ስልጣን ስለሚሰጡ ግብር ሲያቀርቡ፡ 841 ዓ.ም. ተከ.በ. ከተቀረጸ ሐውልት የተገኘ

በእስራኤል ላይ ይህን «ታላቅና ብርቱ ሕዝብ» የመራ እግዚአብሔር ነው ይላል፤ 2:2:11። የዓለም ሕዝቦች ሁሉ ፍርድ ስለሚቀበሉበት «የእግዚአብሔር ቀን» ተብሎ ስለሚጠራው ስለ ታላቅ የፍርድ ቀን ይናገራል፤ 3:14። ከኢ.ዩ.ኤል ትንቢት በጣም የታወቀው ክፍል እግዚአብሔር በሥጋ ለባሻ ሁሉ ላይ መገረቡን ለማናሰስ ተስፋ የሰጠበት ነው፤ 2:28-32፤ ሐ.ሥ. 2:16-21። የትንቢትም ዋና ጥሪ «በፍጹም ልብ ወደ እግዚአብሔር ተመለሱ» የሚል ነው፤ 2:13።

እከፋረል ፡-

1. የእንበጣ መቅዋፍት፤ 1:1-12።
2. ንስሐ ለሚገቡ የእግዚአብሔር በረከት፤ 1:13-2:27።
3. የእግዚአብሔር መገረብ መፍሰስ፤ 2:28-32።
4. የዓለም ሕዝቦች ፍርድ፤ 3:1-15።
5. የእግዚአብሔር ሕዝብ ብዕራ፤ 3:16-21።

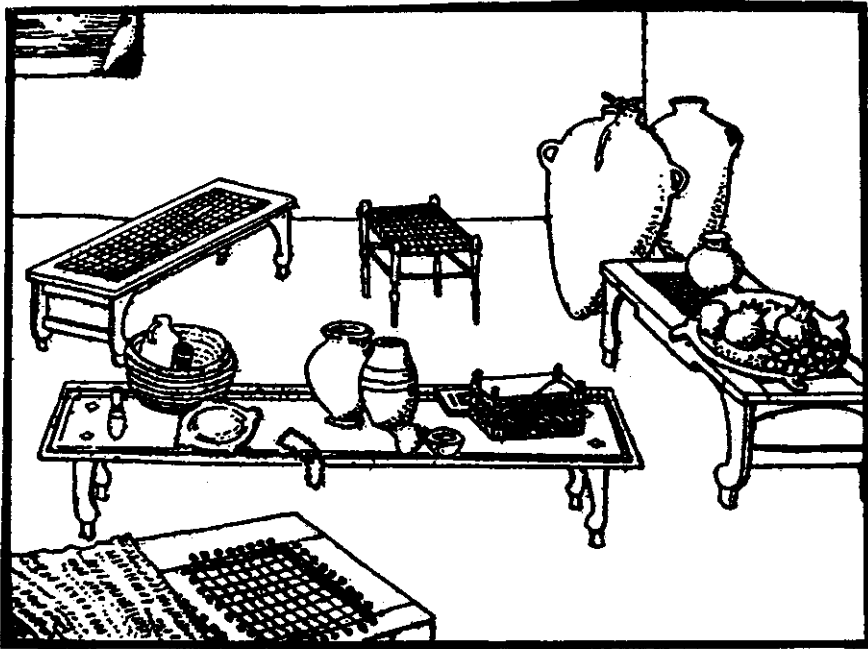
ኢ.ዩ.ኤል፤ ከወጪ ገላት በስተሰሜን 15፣ ከኢ.ዩ.ኤልም በስተምሥራቅ 25 ኪ.ሜ. ርቆ የሚገኝ ከተማ። ሦስት ከተማዎች ኢ.ዩ.ኤል ተብለዋል፤ እነርሱም በብ.ኪ. ፀመን የነበረ ከተማ፣ በክርስቶስ ዘመን የነበረ ከተማና አሁንም ያለው ከተማ ናቸው። ሦስትም በታዎች ይቀራረባሉ። ይህም ከተማው ረርሶ በሌላ ቦታ ሲቆረቆር በቀደም ስሙ ተጠርቷል ማለት ነው። ኢ.ዩ.ኤል ማለት የወረቃ ከተማ ማለት ነው። በኢ.ዩ.ኤል የኖሩ የገንጠ ሰዎች ወረቃን ሲያመልኩ ናረዋል። ኢ.ዩ.ኤል 250 ሚትር ከባሕሩ ጠልል ዝቅ ስለሚል፣ ከዓለም ከተሞች ሁሉ ዝቅተኛ ነው። በዙፍሪው ስጦት ምንጫች ስለሉ 7000 ከክ.በ. ጀምሮ ሰዎች በኢ.ዩ.ኤል መኖር ጀምረዋል። በደቡብም የኢ.ዩ.ኤል የፈተኛውን ከተማ አረረሰ (ኢ.ዩ.ኤል 6)፤ እኪኤል እንደገና ሠራው፤ 1ገገ. 16:34። ሄሮድስ

በኢ.ዩ.ኤል ሞተ። ክርስቶስ በምድር ላለ ብዙ ካህናት በኢ.ዩ.ኤል ነበሩ፤ ሉቃ. 10:30:31። ኢ.ዩ.ኤል በኢ.ዩ.ኤል የበርጢሚያስን ዓይን እበራ (ማር. 10:46-52)፤ በዘኪያስም ቤት ዋለ፤ ሉቃ. 19:1-10። ሮማውያን ኢ.ዩ.ኤልን በ67 ዓ.ም. አረረሱ። ክ. 2ለ።

ኢ.ዩ.ኤል፤ ትርጉሙ «እግዚአብሔር አዳኝ» ማለት ነው።

1. የነዌ ልጅ ኢ.ዩ.ኤል ከሙሴ በኋላ የእስራኤል መሪ ሆኖ በራሱ መጽሐፍ እንደተጻፈው ሕዝቡን ወደ ከነዓን አሻግሮ ምድሩን አወረሳቸው። አያቱ ኤሊሳማ የኤፍራም ነገድ አለቃ ነበረ፤ 1ዜ.መ. 7:26:27፤ ዘኁ. 1:4-10። ብላቴና ሆኖ ከግብጽ ወጣ፤ ሙሴም ከአማራቅ ጋር እንዲዋጋ አዘዘው፤ አሸንፈዋል፤ ዘጸ. 17:8-13። የሙሴ ሉሌ ሆነ፤ ዘጸ. 24:13፤ 32:17፤ 33:11፤ ዘኁ. 11:28። ከነዓንን ሊሰልሉ ከቃዴስ ከወጡት 12 ሰላዮች መካከል አንዱ ነበረ። እርሱና ካሌብ በእምነት፣ እንወጣ ስላሉ ወደ ከነዓን እንደሚገቡ ተስፋ ተሰጣቸው፤ ዘኁ. 13፤ 14። በ13:8 ስሙ «አውሴ» ተባለ። ከሙሴ በኋላ መሪ እንዲሆን ተመረጠ፤ ዘኁ. 27:15-23፤ ዘዳ. 3:28፤ 31:23።

እግዚአብሔርም ቃል በቃልና በራእይ አደፋረረው፤ ኢ.ዩ.ኤል 1:1-9፤ 5:13-15። የእስራኤል ሕዝብ በኢ.ዩ.ኤል መሪነት የርዳናስን ተሻግረው ኢ.ዩ.ኤልን ያዙ፣ ዋና ስራራቸው ጌልገላ ሆነ። ከዚያም እየመቱ የከነዓንን ነገሥታት አሸነፉ። እግዚአብሔር ቀኑን በማሰረዘም፣ በረዶ በማዘገብ ራዳቸው፤ ኢ.ዩ.ኤል 10:11-14። አገሩን ከያዙ በኋላ ኢ.ዩ.ኤል መሪነትን ለእስራኤል ነገዶች አከፋረለ። የሙሴ ቅዱስ ስለሰራው ሕዝቡን ሰብስቦ እግዚአብሔር ስለደረገባቸው ሁሉ አሳሰባቸው። ከሕዝቡም ጋር ቃል ኪዳን ተጋብቶ ለመታሰቢያ ታላቅ ድንጋይ ባሴኪም

በ1600 ገደማ ከክ.በ. በኢ.ያ.ሱ የነበረ የቤት ልቃ

አቆመ፤ ኢ.ያ.ሱ 24+25-28። ኢ.ያ.ሱ በ110 ዓመቱ ሞተ፤ በርስቱ በኤፍሬም አገር ተቀበረ፤ ኢ.ያ.ሱ 24+29-31።

2. የኢ.የሴደቅ ልጅ ኢ.ያ.ሱ። ከባቢሎን ምርኮ የተመለሰው የእስራኤል ካህናት አለቃ 537 ከክ.በ. በኢ.የሩሳሌም ከዘሩባቤል ጋር የእግዚአብሔርን ቤት መሥራት ጀመረ፤ ዕዝ. 2+1:2፤ 3+2:8። ከሳምራውያን ተቃውሞ የተነሣ ሥራው 16 ዓመት ዘገየ፤ ዕዝ. 4። 520 ከክ.በ. ሐጌና ዞካርያስ የተባሉት ነቢያት ባበረታቱአቸው ጊዜ ኢ.ያ.ሱና ዘሩባቤል ሥራውን ፈጸሙ፤ ዕዝ. 5+2፤ ሐጌ. 1+1:12:14፤ 2+2፤ ዞካ. 3፤ 6+9-15።

የኢ.ያ.ሱ መጽሐፍ፤ ይህ መጽሐፍ የእስራኤል ሕዝብ በእግዚአብሔር ኃይልና በኢ.ያ.ሱ መሪነት ከነጻነት እንደያዙ ይተርካል። ኢ.ያ.ሱ ራሱ የሙሴን መጽሐፍ አነበበ፤ የሙሴን ሕግ በድንጋይ ጻፈ፤ በሕይወቱ መጨረሻም ከሕዝቡ ጋር ያደረገውን ቃል ኪዳን በጽሑፍ አሰፈረ፤ ኢ.ያ.ሱ 1+8፤ 8+32፤ 24+26። በጥላላው መጽሐፍ በዚያ ዘመን የተጻፈ ይመስላል።

- አከፋፈል ፡-
- 1. የከነዓን ምድር መወረር፤ ም. 1-12።
- ሀ. የእስራኤል ሕዝብ ዝግጅትና የርዳናስን መሻገር፤ 1-4።
- ለ. የኢ.ያ.ሱ መያዝና የአካን ኃጢአት፤ 5-7።
- ሐ. የእስራኤል መዝሙርና የከነዓን ግንኙነት

- መሸነፍ፤ 8-12።
- 2. የከነዓን ምድር አከፋፈል፤ 13-22።
- 3. የኢ.ያ.ሱ ስንብት፤ 23-24።

ኢ.ያ.ሱ ጲድ፤ ቀይ ወይም አረንጓዴ ቀለም ያለው የክብር ድንጋይ፤ ዘጸ. 39+13፤ ራእ. 4+3፤ 21+10:11።

ኢ.ያ.ሱ-ሳውያን (ኢ.ያ.ሱ-ሴዎን)፤ ከከነዓን የተገኙ ወገን፤ ዘፍ. 10+16። በኢ.የሩሳሌም ተራራዎች ይኖሩ ነበር። ኢ.ያ.ሱ ንጉሣቸውን ገደለ። ጽዮን የተባለው አገገቸው ግን ዳዊት እስኪይዘው ድረስ በእጃቸው ነበረ፤ ኢ.ያ.ሱ 10+23-27፤ 15+63፤ 24መ. 5+7:8።

ኢ.ያ.ሱ-ስቴ፤ ኢ.ያ.ሱ-ሳውያን ይኖሩበት የነበረ፤ የኢ.የሩሳሌም ስም ወይም በጽዮን የነበረ የአገገ ስም፤ ኢ.ያ.ሱ 15+63፤ መላ. 19+10።

ኢ.ያ.ሱ-ስቴ፤ የንጉሥ ሳላ ልጅ። ሳላ ከሞተ በኋላ አባይ የተባለው የጭፍራ አለቃ የንጉሡን ልጅ ኢ.ያ.ሱ-ስቴን ወስዶ የእስራኤል ንጉሥ ይሆን ዘንድ አገኘው፤ 24መ. 2+8-10። ነገር ግን ዘመን መንግሥቱ ሁለት ዓመት ያህል ብቻ ሆነ። በእርሱና በአባይ መካከል አለመግባባት ስለተፈጠረ፣ አባይ ኢ.ያ.ሱ-ስቴን ከድቶ ከዳዊት ጋር ተባበረ፤ 24መ. 3። በመጨረሻም የዳዊት ጭፍራ አለቆች የሆኑ ሁለት ሰዎች ኢ.ያ.ሱ-ስቴን ገደሉት፤ ራሱንም ቆርጠው ወደ ዳዊት ወሰዱት። ዳዊትም የኢ.ያ.ሱ-ስቴን ራስ ነገደው፤ 24መ. 4+1-12።

ኢያኒስ ኢያንበሬስ፤ ሙሴን የተቃወሙ ጠንቋዮች፤ ስማቸው በብ.ኪ. አይገኝም። በዘጸ. 7 እና 8 የተጠቀሱት ጠንቋዮች በእነዚህ ስምች በአይሁድ መካከል ተጠርተዋል፤ 2ጠ.ጥ. 3፡8።

ኢያዕል፤ የቄናዊው የሐብር ሚስት። በድንኳን ካስማ ሲሣራን ገደለች፤ መላ. 4፡17-24፤ 5፡24-27።

ኢይዝራኤል፤ ትርጉሙ «እግዚአብሔር ይዘራል» ማለት ነው። የሆሎ ታላቅ ልጅ ነው። እግዚአብሔር የኢዮን ነፍስ ገዳይነት («የኢይዝራኤልን ደም») በዘርቹ ላይ እንደሚበቀል የሚያመለክት ስም ነበር፤ ሆሎ 1፡4,5።

ኢይዝራኤል፤ 1. የይሁዳ ከተማ፤ ኢዮሱ 15፡56፤ 14ጦ. 25፡43። 2. በይሁዳ ርስት ድርሻ ውስጥ ነበረ። በከተማውም አቅራቢያ ያለው ሰፊ ሸለቆ በዚህ ስም ተጠራ፤ ኢዮሱ 19፡18፤ ሆሎ 1፡5። የናቡ-ቴ ወይን ቦታ በዚያ ነበረ፤ 1ነገ. 20። በዚያም ኢዮ የአካዳብን ቤተ ሰዎችና አለቆች አሰፈጀ፤ 2ነገ. 9፡17-10፡11። ካ. 4።

ኢዮሣፍጥ፤ ትርጉሙ «እግዚአብሔር ፈርዷል» ማለት ነው። ከ870-845 ከክ.በ. ከአባቱ ከአሳ በኋላ የነገሠ አራተኛው የይሁዳ ንጉሥ። እግዚአብሔርን የሚፈራ፣ የከበረም ነበር። አምላኮ ሳይን አስወገደ፤ ሕዝቡ የእግዚአብሔርን ሕግ እንዲጣሩና ጻፍትም በቅንነት እንዲፈርዱ አደረገ። እየተዘዋወሩ የእግዚአብሔርን ሕግ መጽሐፍ የሚያስተምሩ 16 ሌዋውያንን መደበ። ነገር ግን ክፉዎች የሆኑትን የሰማርያን ነገሥታት አካባቢንና ልጁን ስለረዳቸው በሁለት ነቢያት ተወቀሰ። ለልጁ ለኢዮሣፍ የአካዳብን ልጅ በማጋባቱ ተሳሳተ። በጠላትነት በተነሡበት በምዓብና በአሞን ሰዎች ላይ በእምነት ትልቅ ድል ነሣ፤ 2ዜ.መ. 17-20፤ 1ነገ. 22፤ 2ነገ. 3። በዚህ ስም አራት ሌሎች ሰዎች ተጠሩ፤ 24ጦ. 8፡16፤ 1ነገ. 4፡17፤ 2ነገ. 9፡2፤ 14፤ 1ዜ.መ. 15፡24።

የኢዮሣፍጥ ሸለቆ፤ በኢዮሩሳሌምና በደብረ ዘይት መካከል የቄድርን ወንዝ የሚፈስበት ሸለቆ ነው። ኢዮሣፍጥ ጠላቶቹን ካሸነፈና ብዙ ምርኮ ከወሰደ በኋላ በዚህ ሸለቆ እግዚአብሔርን አመሰገነ፤ 2ዜ.መ. 20፡24-27። ኢዮሣፍጥ «እግዚአብሔር ፈርዷል» ማለት ነውና ኢዮኤል ትንሣኤና የመጨረሻ ፍርድ በዚህ ሸለቆ እንደሚሆን ገልጧል፤ ኢዮ. 3፡2፡12። ዛሬ ብዙ የአይሁድና የእስላም መቃብር በዚህ ሸለቆ ይገኛል።

ኢዮራም፤ ትርጉሙ «እግዚአብሔር ከፍ ከፍ አለ» ማለት ነው። 1. ከአባቱ ከኢዮሣፍጥ በኋላ፤ ከ848 እስከ 841 ከክ.በ. የነገሠ አምስተኛው የይሁዳ ንጉሥ ነው። የአካዳብን ልጅ አግብቶ ነበርና እንደ አካዳብ ክፉ ሥራ ሠራ። ነቢዩ ኤልያስ ሲገምጸው ጻፈለት። ደብዳቤውን መቼ እንደጻፈው ሁለት አስተያየቶች አሉ፡- 1. ኤልያስ ካረገ በኋላ ነው፤ 2. ከሚረጉ በፊት ነው ይላሉ። ብዙ ጠላቶችም ተነሡበት፤ በሚያሠቃይ በሽታ ታምሞ በሕይወቱ ሁሉ

ተጠልቶ ሞተ፤ 2ዜ.መ. 21፤ 2ነገ. 8፡16-24።

2. ሁለተኛው የአካዳብ ልጅ። ወንድሙ አካዳብ ከሞተ በኋላ፤ ከ852 እስከ 841 ከክ.በ. በሰማርያ በእስራኤል ላይ ነገሠ። የበአልን ሐውልት አረረሰ እንጂ ኢዮርብዓም ያቀመውን አምላኮ ሳይን መከተል አልተወም። ከዚህም የተነሣ ኤልሳዕ ገሠጸው፤ 2ነገ. 3። የሶርያን ንጉሥ ሲዋጋ ቁሰለ። ኢዮም እስከ ኢይዝራኤል ድረስ አላዶ ገደለው፤ 2ነገ. 8፡25-9፡26።

ኢዮርብዓም፤ ትርጉሙ «ሕዝቡ እየበዙ ይሄዳል» ማለት ነው። 1. የናባጥ ልጅ፤ ሰሎሞን ሹመትን የሰጠው ትጉሠ ኤፍሬማዊ ነበረ። ነቢዩ አኪያ፤ በዐሥሩ ነገዶች ላይ ትንግሣህ ካለው በኋላ ሰሎሞን እስኪሞት ድረስ በግብጽ ተቀመጠ። የሰሎሞን ልጅ ሮብዓም በነገሠ ጊዜ በእርሱ ላይ በማመፅ ዐሥሩን ነገዶች ይመራ ነበር። በዚህም ጊዜ እስራኤል በሁለት መንግሥታት ተከፈለ። ኢዮርብዓም የሰሜናዊው መንግሥት የመጀመሪያ ንጉሥ ሆኖ ከ931 እስከ 910 ከክ.በ. በሴኪም ነገሠ። እግዚአብሔርም፤ ለእኔ ብትታዘዝ መንግሥትህን አጸናለሁ አለው። እርሱ ግን፤ ሕዝቡ ወደ ሮብዓም ግዛት እንዳይመለሱና ወደ ኢዮሩሳሌም እንዳይመለሱ፤ በቤቴልና በዳን የወርቅ ጥጃዎችን አቆሞ፤ ወደ አምላኮ ሳይን መራቸው። ከዚህም የተነሣ ታላቅ ልጁ ሞተ፤ አኪያም የመንግሥቱን ውድቀት ተነበዩ። በልጁም ዘመን መንግሥት ጊዜ ለእርሱ የነበሩ ሁሉ ተገደሉ። ከእርሱ በኋላ የነገሡ የሰሜናዊ መንግሥት ነገሥታት ሁሉ፤ አንድ ሳይቀሩ በናባጥ ልጅ በኢዮርብዓም የኃጢአት መንገድ ሄዱ፤ 1ነገ. 11፡26-14፡20፤ 15፡29,30።

2. ኢዮርብዓም 2ኛ፤ በሰማርያ በእስራኤል ላይ አርባ አንድ ዓመት የነገሠ የዮአስ ልጅ የኢዮ የልጁ የልጅ ልጅ። በዮናስ ትንቢት መሠረት (2ነገ. 14፡25) ሶርያን ድል ነሥቶ የዱሮውን የእስራኤል ግዛት መለሰ፤ 2ነገ. 14፡23-29። በእርሱ ዘመን መንግሥት ዮናስ፤ አምጽና ሆሎ ተነሡ። ኃያል ንጉሥ በሆንም። የናባጥ ልጅ ኢዮርብዓም ያቀመውን አምላኮ ሳይን አልተወም፤ አሞጽ 2፡6-16፤ 5፡6-12። በአሞጽ 7፡9 የተጻፈው በኢዮርብዓም ልጅ ዘመን ተፈጸመ።

ኢዮስያስ፤ ትርጉሙ «እግዚአብሔር ይደግፋል» ማለት ነው። 16ኛው የይሁዳ ንጉሥ የንጉሥ አሞጽ ልጅ። የስምንት ዓመት ወጣት ከነበረበት ጊዜ ጀምሮ 31 ዓመት (ከ639-609 ከክ.በ.) ነገሠ። ከዳዊት ቤት ከነበሩት መልካም ነገሥታት የመጨረሻው ነበረ። ከይሁዳ ጀምሮ እስከ ገሊላ ድረስ አምላኮ ሳይን አስወገደ። በ1ነገ. 13፡2 ያለውን ትንቢት ፈጸመ። በነገሠ በ18ኛው ዓመት የእግዚአብሔርን ቤት ሲሳናድ፤ ጠፍቶ የነበረው የሕግ መጽሐፍ ተገኘ። ኢዮስያስም በዚህ መጽሐፍ መሠረት ሕዝቡን ሰብስቦ እግዚአብሔር ለመታዘዝ ቃል ኪዳን እንዲገቡ አደረገ። ፋሲካንም ቢታላቅ ክብር አስከበረ። በእርሱ ዘመን ኤርምያስ ነቢይ እንዲሆን ተጠራ፤ ኤርምያስም ስለ ኢዮስያስ ቅን ፍርድ መሰከረ፤ ኤር. 1፡2፤ 22፡15-16። የግብጽ ንጉሥ

ኒካው በአገሩ አልፎ ለሰልፍ በሄደ ጊዜ ኢዮሴያስ ሊዋጋው ወጥቶ በውጊያው ወቅት ተገደለ። ትልቅ ልቅሶም ተደረገለት፤ 2ዜ.መ. 34ና 35፤ 2ነገ. 21፤ 24-23፤ 30።

ኢዮቤልዩ፤ ቀንደ መለኮት ማለት ነው። በእስራኤል ከሰባት ጊዜ ሰባት ዓመት በኋላ አምላኛው ዓመት የተቀደሰ ነበረ፤ በቀንደ መለኮትም ይታወቅ ነበር። በኢዮቤልዩ ከእስራኤል ወገን ለባሪያዎች ነፃነት ይሰጥ፤ ርስት የተያዘባቸው ሰዎች ርስታቸው ይመለስና መሬትም ለአገድ ዓመት አይታረስም ነበር፤ ዘሌ. 25።

ኢዮብ፤ ብዙ መከራ የደረሰበት እግዚአብሔርን የፈራ የነበረ ሰው። «መጽሐፈ ኢዮብ» ሀብታምና የተከበረ ሰው መሆኑን ይናገራል። በድንገት ሀብቱ ሁሉ፤ ልጆቹም ጠፋበት፤ በታላቅ ደዌ ተመታ፤ በሰውም ዘንድ የተናቀ ሆነ። ጠቢባን ነን የሚሉ ወዳጆቹ እንኳ በሰው ስለሰደዱህ ነው እያሉ ተከራከሩት። የመጽሐፉ አንባቢ፤ የኢዮብ ቅንነት ይገለጽ ዘንድ በሰይጣን እንዲፈተን እግዚአብሔር እንደፈቀደ ያውቃል። ኢዮብ ግን ይህን አላወቀም፤ ከሁሉም ይልቅ ያስጨነቀው እግዚአብሔር ራሱ የተነሣበት ስለመሰለው ነበረ። በመጨረሻም እግዚአብሔር ጥበቡንና ኃይሉን በገለጠለት ጊዜ ኢዮብ፤ እንደዚህ ባለ አምላክ ለመታመን እንጂ መንገዶቹን ለማስተዋል ለሰው እንዳልተሰጠ ተረዳ፤ መከራከሩንም ተወ። ከዚያም በኋላ ቀድሞ ከነበረው ይልቅ የበለጠ ሀብት ተሰጠው፤ ረጅምም ዕድሜ በሰላምና በክብር ኖረ።

በምን ዘመን እንደኖረ ወይም የፅ የተባለው አገሩ የት እንደነበረ ለማረጋገጥ አልተቻለም። ሆኖም ከኑሮው ሁኔታ ለመገመት እንደሚቻለው በጥንት አባቶች ዘመን የኖረ ይመስላል፤ ኢዮብ 1፡1-5። ኢዮብ እንደ ኖላን እንደ ዳንኤል ስለ ሌሎች የሚጻል ይሰው ነበረ፤ ኢዮብ 42፡8-10፤ ሕዝ. 14፡14-20።

ሰዎች ወዳጆቻቸውን ሲያጽናኑ

የኢዮብ መጽሐፍ፤ የመጽሐፉ የመጀመሪያውና የመጨረሻው ክፍሎች በስድ ገባብ ተጻፉ፤ ከም. 3 እስከ 42፤ 6፤ ድረስ ያለው ገን በግጥም ተጻፏል። በውስጡ ከሚገኘው የጥበብ ጥልቀትና ከሥነ ጽሑፍ ውበቱ የተነሣ የተደነቀ ነው። ጸሓፊው ማን እንደነበረ አልታወቀም። የኢዮብ ገዢ ከጥንት ጀምሮ በታወቅም («ኢዮብ» ይህም) ለከፍተኛ

አሁን ድረስ የቆየው «መጽሐፈ ኢዮብ» ለብዙዎች በሰሎሞን ዘመን ወይም ከዚያ በኋላ የተጻፈ ይመስላቸዋል።

ሌሎች በእስርገምና በይስሐቅ ዘመን የተጻፈ ነው ይላሉ። መሴ ግን የእስራኤል ሕዝብ የመጀመሪያ መሪና ነቢይ ስለነበረ፤ ከአምስቱ «አራት» መጻሕፍት ጭምር መጽሐፈ ኢዮብን የጻፈው እርሱ እንደሆነ የሚገምቱ አሉ። እንደ «መጽሐፈ ምሳሌ» እና እንደ «መጽሐፈ መክብብ» የጥበብ መጻሕፍት ከተባሉት አንዱ ነው። ጳውሎስ ከም. 5፡13 ጠቅሶታል፤ 1ቆሮ. 3፡19። መጽሐፉ የተጻፈው የእግዚአብሔር አሳብና መንገድ ግሩምና ረቂቅ ነውና በሰዎች ጠባብ አስተያየት የሚተረጎም እንዳይደለ ለማሳየት ነው። በተለይም እግዚአብሔር እጅግ የሚምር ሆኖ፤ እንደ ኢዮብ መከራን ታግሠው የሚታመኑትን እንደሚባርካቸው ያስረዳል፤ ያዕ. 5፡10-11።

አከፋረል ፡-

1. የኢዮብ መፈተን፤ ም. 1ና 2።
2. ሕይወቱ ለምን ነው? የሚለው የኢዮብ ጥያቄ፤ 3።
3. ሦስት ወዳጆቹ ያቀረቡት ክርክር፤ 4-31።
4. የኤሊሁ አስተያየት፤ 32-37።
5. የእግዚአብሔር መልስ፤ 38-41።
6. የኢዮብ መጻጸትና መጽናናት፤ 42።

ኢዮአስ፤ ትርጉሙ «እግዚአብሔር ሰጥቷል» ማለት ነው። ስምንተኛው የይሁዳ ንጉሥ። አባቱ የይሁዳ ንጉሥ አካዝያስ ከተገደለ በኋላ፤ ከወንድሞቹ ጋር እንዳይወጥ አክስቱ ሸሸገችው። 7 ዓመት በሆነው ጊዜ፤ ከ835 ከክ.በ. ጀምሮ፤ አርባ ዓመት ነገሠ። የእግዚአብሔርንም ቤት አሳደሰ። ያሳደገው ካህን ዮዳሄ ከሞተ በኋላ እግዚአብሔርን ካደ፤ የገሠጸውንም የዮዳሄ ልጅ ዳክርያስን አስገደለ። ታምሞ ሳለ ባሪያዎቹ ገደሉት፤ 2ነገ. 11ና 12፤ 2ዜ.መ. 22፡10-24-27። በዚህ ስም ሁለት ሌሎች ሰዎች ተጠርገዋል፤ መላ. 6፤ 11፤ 1ነገ. 22፡26።

ኢዮአቄም፤ ትርጉሙ «እግዚአብሔር አቆመ» ማለት ነው። አስቀድሞ ኤልያቄም የተባለው የኢዮሴያስ ልጅ። ፈርዖን ኒካው በወንድሙ በኢዮአክስ ምትክ በይሁዳ አንገሥ ኢዮአቄም ቤሎ ሰየመው። ኢዮአቄም አስቀድሞ ለግብጽ፤ በኋላም ለባቢሎን ተገዛ። በ11 ዓመት የንግሥ ዘመኑም (ከ609-598 ከክ.በ.) ከቶ አደረገ፤ ኤር. 22፡13-19። የእግዚአብሔርን ቃል በመናቅ የኤርምያስን መጽሐፍ አቃጠለ፤ ኤር. 36። ናቡከደነገር አስሮ ወደ ባቢሎን ሲወስደው በመንገድ ላይ ከኢዮሩሳሌም ውጭ በመጥፎ ሁኔታ የሞተ ይመስላል፤ 2ዜ.መ. 36፡4-8፤ 2ነገ. 23፡34-24፡6፤ ኤር. 22፡18-19።

ኢዮአብ፤ ትርጉሙ «እግዚአብሔር አባት ነው» ማለት ነው። የጻዊት የጦር ሠራዊት አለቃ የሆነ የጽሩያ ልጅ። ጽሩያ የጻዊት የእናቱ ልጅ ነበረች፤ የኢዮአብ ስም ማን ያደገው አሳብና አሥሪል ይባሉ ነበር፤ 2ሳ.መ. 17፡25፤ 1ዜ.መ. 2፡16። አቤር ምንም

እንኳ ተገድዶ አሣሄልን ቢገድለውም፤ ኢየሱስ በተንኩል አበኔርን በመግደል ዳዊትን አሳዘነው፤ 24ሙ. 2፣ 12-32፤ 3፣ 21-39፤ ቍ. 39 ከም. 16፣ 10ና ከ19፣ 22 ጋር ይገጻጸር። ኢየሩሳሌምን ከኢያቡሳውያን እጅ በቀዳሚነት ነጥቆ በመያዙ ዳዊት የጦር ሠራዊት አለቃ አደረገው፤ 1ዜ.ሙ. 11፣ 6። በብላሃትም እየተዋጋ ድል ይነሣ ነበር፤ 24ሙ. 10፣ 7-11፤ 1፤ 12፣ 26። በዳዊት ትእዛዝ መሠረት አርዮን ለማስገደል አላመነታም፤ 24ሙ. 11፣ 6-26። አቤሴሎምን ከስደት እንዲመለስ፤ ከዳዊትም ጋር እንዲታረቅ ረዳው፤ 24ሙ. 14። ዳዊት ሳይፈቅድ አቤሴሎምን ገደለ (24ሙ. 18፣ 5:10-16)፤ ዳዊትንም እንዳያለቅስለት ገሠጸው፤ 24ሙ. 19፣ 1-8። በእርሱ ምትክ የሠራዊት አለቃ እንዲሆን የተሾመውን የአክሱቅን ልጅ አሜላይን በተንኩል ከገደለው በኋላ በአለቅነቱ ጻፍ፤ 24ሙ. 17፣ 25፤ 19፣ 13፤ 20፣ 8-23። ሕዝቡን እንዳይቋጥር ዳዊትን መከረው፤ 24ሙ. 24፣ 3-9፤ 1ዜ.ሙ. 21። አደንያስን ለማንገሥ አሰበ፤ 1ነገ. 1፣ 7። ገጹሕ ደም ስላፈሰሰ በሰሎሞን ትእዛዝ ተገደለ፤ 1ነገ. 2፣ 5:6:22:28-34።

ኢየሱስ ታም፤ ትርጉሙ «እግዚአብሔር ፍጹም ነው» ማለት ነው። 1. የማሰጠንቀቂያ ምሳሌ የተናገረ የጌዴምን ታናሽ ልጅ፤ መሳ. 9፣ 5-57። 2. 12ተኛ የይሁዳ ንጉሥ የሆነው የያዝያን (የዓዛርያስ) ልጅ። አባቱ በለምጽ ከተቀሠፈ በኋላ በሕዝቡ ላይ ጻፍ ሆነ። 740 ከክ.በ. አባቱ ሲሞት ነገሠ። መንገዱን በእግዚአብሔር ፊት አቀና፤ በረታም፤ 2ነገ. 15፣ 5:32-38፤ 2ዜ.ሙ. 26፣ 21-27፣ 9። በዘመኑ ኢሳይያስና ሚካያስ ትንቢት ይናገሩ ነበር፤ ኢሳ. 1፣ 1፤ ሚካ. 1፣ 1።

ኢየሱስ ገዢ፤ ትርጉሙ «እግዚአብሔር ይዟል» ማለት ነው። ከ814-796 ከክ.በ. በሰሜናዊው የእስራኤል መንግሥት ላይ የነገሠ የኢዩ ልጅ ነበረ። ክፉ አደረገ። በዘመኑ የሶርያ ነገሥታት እስራኤልን አስጧነቁ። ኢየሱስን በጸለየ ጊዜ እግዚአብሔር ሰማው፤ 2ነገ. 10፣ 35፤ 13፣ 1-9።

ኢየሱስ ክስ፤ ትርጉሙ «እግዚአብሔር ይዟል» ማለት ነው። አባቱ ኢየሱስን በሞት ጊዜ በይሁዳ ላይ የነገሠ። በ608 ከክ.በ. ሦስት ወር ነገሠ። የግብጽ ንጉሥ አሰር ወደ ግብጽ ወሰደው፤ በዚያም ሞተ፤ 2ነገ. 23፣ 30-35። ሰገዜ.ሙ. 3፣ 15ና በኤር. 22፣ 10-12 ሰሎም በሚል ስም ይጠራል።

ኢየሱስ፤ ከኢየሩሳሌም 55 ኪ.ሜ. ርቆ በታላቁ ባሕር ዳር የሚገኝ ወደብ። የነገደ ጻን ርስት ድንበር እስከ ኢየሱስ ነበረ፤ ኢያሱ 19፣ 46። ከሰሎሞን በቀር የእስራኤል ነገሥታት አልያዙትም፤ 2ዜ.ሙ. 2፣ 16። የኖስ በኩባላ ጊዜ ከኢየሱስ በመርከብ ሄደ፤ የኖስ 1፣ 3። ጳጉርስ በኢየሱስ ድርቃን ከሞት አስነሣ፤ ከዚያም በስምያን ቤት ርእይ አየ፤ ሐ.ሥ. 9፣ 36-43፤ 10፣ 5-16። ዛሬ ቦታው ያር ይባላል፤ ከቴልአቢብ ከተማ ክፍል ነው፤ እሁን ግን ወደብነቱ ቀርቷል። ካ. 5ሙ።

ኢጡርያስ፤ ከገሊላ ባሕር በስተሰሜናዊ ምሥራቅ የነበረች ቦታ። ይኖሩባት የነበሩት ሰዎች ከእስግኤል ልጅ ከኢጡር የተወለዱ ነበሩ፤ ዛፍ. 25፣ 15። ፊልጶስ በዚያ ገዥ ነበረ፤ ሉቃ. 3፣ 1። ዛሬ ይህች ቦታ በሶርያ ውስጥ ትገኛለች።

ኢጣልያ፤ መናገሻ ከተማው ሮም የሆነ፤ ከታላቁ ባሕር በስተሰሜን ያለ ታላቅ አገር። የአቂላና የጵርስቅላ አገር ነው፤ ሐ.ሥ. 18፣ 2። ጳውሎስ ወደ ቁሣር ይግባኝ ሲል ወደ ኢጣልያ ተላከ (ሐ.ሥ. 27፣ 1:6)፤ እዚያም ታስሮ ሁለት ዓመታት ቆየ፤ ሐ.ሥ. 28፣ 16:31። በቦታው ቤተ ክርስቲያን ተመሥርታ ነበር፤ ዕብ. 13፣ 24። ካ. 7ሀ።

ኢፍ፤ መጠነኛ መስፈሪያ። ሰዎች ያለ አግባብ ስለተጠቀሙበት የክፋት መስፈሪያ ተባለ፤ ዘካ. 5፣ 6-10። እህል ይሰፍሩበት ነበርና እንዳያላገሱ ትእዛዝ ተሰጣቸው፤ ዘሌ. 19፣ 36፤ እሞጽ 8፣ 5። «መስፈሪያ» ይሙ.

ኤሉል፤ «ወር» ይሙ.

ኤሊ፤ «እንስሳት» ይሙ.

ኤሊዔዘር፤ ትርጉሙ «እግዚአብሔር ረድኤት ነው» ማለት ነው። የአብርሃም ቤት መጋቢ። ይህ ሰው በግእዝ ኢያውብር ይባላል። ለልጁ ለይስሐቅ ሚስት ይፈልግ ዘንድ አብርሃም ወደ መስጲጦምያ በላከው ጊዜ በጉዳዩ እግዚአብሔርን ለምኖ ርብቃን አገኘ። እርሰዋም ከኤሊዔዘር መጥታ ለመሄድ ተስማማችና ወደ ከነዓን አገር አብራ መጥታ ይስሐቅን አገባች፤ ዛፍ. 15፣ 2፤ 24፣ 1-67።

ኤላ፤ የአድባር ዛፍ ማለት ነው። በጌት አቅራቢያ ከኢየሩሳሌም በስተምዕራብ በኩል 40 ኪ.ሜ. ርቆ የሚገኝ ሸለቆ። በዚህ ሸለቆ ዳዊት ነልያድን በወንጭፍ ድንጋይ ወርውሮ ገደለው፤ 14ሙ. 17።

ኤል፤ «እግዚአብሔር» ይሙ.

ኤልሳቤጥ፤ የካህኑ የዘካርያስ ሚስት። ካረጃች በኋላ መጥምቁ የሐንስን ወለደች (ሉቃ. 1)፤ እርሰዋም የቅድስት ድንግል ማርያም ዘመድ ነበረች። ይንሳ ሳለች ማርያም በግብጽ ጊዜ በመንፈስ ቅዱስ ተሞልታ አሰደናቂ ቃል ተናገረች፤ ሉቃ. 1፣ 39-56።

ኤልሳዕ፤ ትርጉሙ «እግዚአብሔር ደግነነት ነው» ማለት ነው። አቤልምሐላ በተባለው አገር ካፋጥ ከተባለ ሰው የተወለደ እስራኤላዊ ነበ.ይ፤ 1ነገ. 19፣ 16። ነቢዩ ኤልያስ ከእግዚአብሔር በተገለጠለት መሠረት ኤልሳዕን ጠራው። እንደተጠራም ኤልሳዕ ሥራውን ትቶ ኤልያስን እየተከተለ ያገለግለው ነበር፤ 1ነገ. 19፣ 16-21፤ 2ነገ. 3፣ 11።

ኤልያስ በእሳት ሠረገረ ወደ ሰማይ በተወሰደ ጊዜ ኤልሳዕ አየው፤ ስለዚህ ኤልሳዕ የኤልያስ መንፈስ አድርጎት ለረጅም ጊዜ በእስራኤል እግዚአብሔርን አገለገለ፤ ተአምራትንም አደረገ፤ 2ነገ. 2፣ 1-14። ብዙዎች በምክሩ ይጠቀሙ ነበር፤ ተአምራትንም በግብጽ የተገኙትን ይረዳ ነበር። ለምሳሌ ያህል

የኢያሪቡን ውሃ ወደ ጣፋጭነት ለወጠ፤ 2ነገ. 2:19-21። የሰደቡትን አጠፋ፤ 2ነገ. 2:23-24። ባልዋ ለሞተባት ባልቴት የቤትዋን ችግር አስወገደላት፤ 2ነገ. 4:1-7። የነቢያትን ልጆች ይረዳ ነበር፤ 2ነገ. 4:38-44፤ 6:1-7። ለሱነማዊቲቱ ሴት የሞተውን ልጅዋን አስነሣላት፤ 2ነገ. 4:8-37። በቃሉ መሠረት ንዕማን የተባለው የሶርያ ንጉሥ ሠራዊት አለቃ ከሰምጽ ተፈወሰ፤ 2ነገ. 5:1-14። የሶርያ ንጉሥ እስራኤልን ለመሞጋት በወጣ ጊዜ ንጉሥ ኢዮራምን በምክር ረዳው፤ 2ነገ. 6:8-23። በገና እያሰረረረረ፤ መዝሙርም እያስዘመረ ትንቢት ይናገር ነበር፤ 2ነገ. 3:15:16።

ኤልሳዕም ኢዮራም፣ ኢዩ፣ ኢዮአካዝና የአስ ቡተባሉት በአራት ነገሥታት ዘመነ መንግሥት ከአምሳ ዓመት በላይ አገለገለ፤ በመጨረሻም ታምሞ ሊሞት ሲል የአስን በፍርሃቱ ምክንያት ወቀሰው፤ ከሞተም በኋላ አግታቱን የሞተ ሰው ነክቶ ሕያው ሆኗል፤ 2ነገ. 13:1-21።

ኤልዛቤል፤ የሲዶናውያን ንጉሥ የኤትበአል ልጅ፣ የእስራኤል ንጉሥ የአካዓብ ሚስት፤ 1ነገ. 16:31። ባልዋን በአልን እንዲያመልክ፣ ክፋትንም እንዲያደርግ ገፋፋችው፤ 1ነገ. 20:25፤ 16:32:33። 450 የበአልን ነቢያት ትቀልብ ነበር (1ነገ. 18:19)፤ የእግዚአብሔርን ነቢያት ግን ትገድላቸው ነበር (ቀ. 4:13)። ኤልያስም የበአልን ነቢያት ስላስገደለ፣ በእርሱ ላይ ሃቻ ተናገረች፤ 1ነገ. 19:1:2። ናቡቲን አስገደለች (1ነገ. 20:5-15)፤ «ውሾች ይበሉሻል» የሚል ትንቢት ተነገረባት፤ ይህም ፍርድ የተፈጸመው በኢዩ ትእዛዝ ከመስኮት ከተጣለች በኋላ ነበር፤ 2ነገ. 9:30-37። ስምዋ የርዮሱትና የአምልኮተ ጣዖት ምሳሌ ሆነ፤ ራእ. 2:20-23።

ኤልያስ፤ ትርጉሙ «እግዚአብሔር አምላክ ነው» ማለት ነው። ኤልያስ በጣም ከታወቁት ከብ.ክ. ነቢያት አንዱ ነው። የተወለደው ከዮርዳኖስ ወንዝ በስተምሥራቅ በሚገኘው ቴስቢ በሚባለው ቀበሌ ነው። ቴስቢ ከገለጻድ አገር ቀበሌዎች አንዱ ነው።

ንጉሥ አካዓብ ኤልዛቤል በተባለችው ሚስቱ መጥሮ ምክር በእስራኤል አገር የበአልን ጣዖት አምልኮ ከጀመረ በኋላ፣ ነቢዩ ኤልያስ ጽኑ የሆነ የተግዛጽ ቃል ተናገረው። ንጉሡም ንስሐ ለመግባት ባለመረለጉ በዝናብ እጦት ምክንያት ረጅም ድርቅ አገሩን እንደሚያጠቃው በእግዚአብሔር ስም ነገረው፤ 1ነገ. 17:1። እግዚአብሔርም በነቢዩ አፍ የተናገረው ነገር ደርሶ አገሩ ራብ ስለጻፍበት፣ ኤልያስ የርዳኖስን ተሻግሮ ኮራት በሚባለው ፈፋ ተቀመጠ። በዚያም ቁራዎች ይመግቡት ነበር፤ 1ነገ. 17:2-7። የፈፋው ውሃ ከደረቀ በኋላ ወደ ሰራጥታ ተገዞ ከአንዲት ባልቴት ጋር ተቀመጠ፤ 1ነገ. 17:8-24። ይህም ከሆነ በኋላ በንጉሥ አጣኝነት ከአራት መቶ አምሳ የበአል ነቢያት ጋር በቀርሚሎስ ተራራ ላይ እንዲገናኝ ተወሰነ። ነቢዩም ወደ ሕዝቡ ቀርቦ «እስከ መቼ ድረስ በሁለት አሳብ ታከላላችሁ? ወይም ለእኔ ተገዛኝ ቢሆን እርሱን ተከተሉ፤ በአል ግን አምላክ ቢሆን

እርሱን ተከተሉ» አለ፤ 1ነገ. 18:20:21።

ከዚያም በኋላ የእግዚአብሔርን ኃይል ከበአል ኃይል ጋር በማወዳደር የበአል ነቢያት በበኩላቸው መሠዊያ አዘጋጅተው በላዩ ላይ ወይረን እንዲያርዱና፣ ኤልያስም በበኩሉ ፈርሶ የነበረውን የእግዚአብሔርን መሠዊያ እንደገና አበጅቶ በላዩ ላይ የወይረኑን ብልት እንዲያኖር ስምምነት አደረጉ። በሰማይ በእሳት የሚመልሱን አምላክ እርሱ በእውነት አምላክ ነው በሚል አሳብ ላይ የተመሠረተ ዝግጅት ነው። ከሰማይም በእሳት የመለሰ የኤልያስ አምላክ ነው። እግዚአብሔር ክብሩን ገለጠ። የበአል ነቢያትም ተገደሉ። ኤልያስ ወደ ቀርሚሎስ ራስ ወጥቶ ደመና እስኪታይ ሰባት ጊዜ ጸለየ፤ ወዲያውም ከባድ ዝናብ ዘነበ፤ 1ነገ. 18:1-46።

የበአል ነቢያት በኤልያስ ትእዛዝ ስለሞቱ፣ ኤልዛቤል ተናድዳ ነቢዩን ለመግደል ባሰበች ጊዜ፣ ሕይወቱን ለማግኘት እስከ ኮራብ ተራራ ድረስ ሸሸ። እግዚአብሔር ግን በዚያ ተገናኝቶት ያለ ፍርሃት ከተደበቀበት ስፍራ እንዲመለስ አዘዘው። ተመልሶም የሶርያ ንጉሥ ይሆን ዘንድ አሃደለን፣ የእስራኤልም ንጉሥ ይሆን ዘንድ ኢዩን እንዲቀባ ትእዛዝ ተቀበለ። ይህም የሆነበት ምክንያት እነዚህ ነገሥታት የአካዓብን ቤት በማጥፋት በላዩ ላይ የእግዚአብሔርን ፍርድ እንዲፈጽሙበት ነበር፤ 1ነገ. 19:1-21። አካዓብና ኤልዛቤል የወይን ስፍራውን በግፍ ለመውሰድ እንዲመቻቸው ናቡቲ የተባለውን ሰው አስገድለውት ነበር። ሁለቱም አስገዳዮች ተመላሳይ በሆነ አሟጧት እንደሚሞቱ ነቢዩ ነገራቸው፤ 1ነገ. 20:1-29። የአካዓብ ልጅ አካዝያስ ታሞ ላለ፣ ብዔልዚቡልን ለመጠየቅ መልእክተኞችን በላከ ጊዜ፣ ኤልያስ እንደሚሞት ነገረው፤ 2ነገ. 1:1-18። ከዚህ ዓለም መለየቱ በተቃረኑ ጊዜ ኤልያስ የነቢይ አገልግሎቱን በእግዚአብሔር ፈቃድ ለኤልሳዕ አስረከበ። ከዚያም በኋላ በሥጋ ላይሞት በሕይወት እያለ በእሳት ሠረገላ ወደ ሰማይ ተወሰደ፤ 2ነገ. 2:1-12። ኤልያስ ለኢዮራም የተግዛጽ ደብዳቤ ጻፈለት፤ «ኢዮራም» ይህ።

ሚልክያስ «የእግዚአብሔር ቀን ሳይመጣ ነቢዩን ኤልያስን እልካላችኋለሁ» ብሎ ተነበየ፤ ሚል. 4:5። በዚህ መሠረት ሰዎች መንፈሳዊ ኃይሉን አይተው ክርስቶስን «ኤልያስ ነው» ይሉት ነበር፤ ግር. 8:28። ኢየሱስ ግን መጥምቱ የሐንስ የኤልያስን ዓይነተኛ ሥራ በመሥራቱ ትንቢቱን እንደፈጸመ መሰከረለት፤ ማቴ. 11:14፤ 17:10-13፤ ሉቃ. 1:17። ኢየሱስ በተራራ ላይ ክብሩን በገለጠ ጊዜ ኤልያስ ከኢሶሱስ ጋር ሲነጋገር ታየ፤ ሉቃ. 9:30:33። ኤልያስ ምእመናንን በብቸኛነታቸውና በድካማቸው ተስፋ እንዳይቆሙ ምሳሌ ሆኖ ተጠቅሷል፤ ሮም 11:2-4፤ ያዕ. 5:17:18።

ኤልያቂም፤ ትርጉሙ «እግዚአብሔር ያስነሣል» ማለት ነው።

1. የክልቅስ ልጅ የንጉሥ ሕዝቅያስ የቤቀ አዛዥ። ከተማይቱን በላመናና በምክር ያድኑለት ዘንድ ንጉሥ

ሕዝቅያስ ከላካቸው መልእክተኞች አንዱ ነበረ፤ 2ነገ. 18+18-37፤ ኢሳ. 36፥3-22። ከአሦር ንጉሥ ወኪል ያገኙትን መልስ ይዘው ወደ ነቢዩ ኢሳይያስ በሄዱ ጊዜ እግዚአብሔር ከዚህ ትልቅ መከራ እንደሚያድናቸው ገለጠላቸው፤ 2ነገ. 19+2፤ ኢሳ. 37፥2።

2. የንጉሥ ኢዮአቄም የመጀመሪያ ስም። ስሙን የለወጠለት ለጊዜው በይሁዳ መንግሥት ላይ ያየለው ሂካው የተባለው የግብጽ ንጉሥ ነው፤ 2ነገ. 23+34፤ 2ዜ.መ. 36፥4። በዚህ ስም የተጠሩ ሌሎችም አሉ፤ ነሀ. 12+41፤ ሉቃ. 3+30-31፤ ማቴ. 1፥13።

የኤሎን ሸለቆ፤ ከኢየሩሳሌም በስተሰሜንና በስተምዕራብ 16 ኪ.ሜ. ርቆ የተዘረጋ ሸለቆ። ኢያሱ በዚህ ቦታ የገባዎትን ጠላቶች እስኪያሸንፍ ድረስ ፀሐይንና ዉረቃን እንዲቆሙ በእግዚአብሔር ስም አዘዛቸው፤ ኢያሱ 10፥12-14።

ኤማሁስ፤ በኢየሩሳሌም አቅራቢያ ያለ ከተማ። ላራ ከኢየሩሳሌም በስተሰሜን 12 ኪ.ሜ. ያህል ርቀው የሚገኙ 3 ከተማዎች ምናልባት ቀድሞ ኤማሁስ ተብለው ይጠሩ እንደነበር ይታሰባል። የቀለዮስ ቤት በኤማሁስ ይገኝ ነበር። ክርስቶስ ከተነሣ በኋላ በዚህ ቦታ ተገለጠ፤ ሉቃ. 24+13-32።

ኤርምያስ፤ ትርጉሙ «እግዚአብሔር ከፍ ያደርጋል» ማለት ነው። ከአስራኤል ታላላቅ ነቢያት አንዱ። በኢየሩሳሌም አቅራቢያ ካለው ከተማ ከዓናቶት፣ ከካህናትም ወገን ነበረ።

አባቱ በኢዮስያስ ዘመን የሕጉን መጽሐፍ ያገኘው ኤልቅያስ መሆኑን ብዙ ሊቃውንት ያምናሉ። ለአስራኤል ብቻ ሳይሆን ለአሕዛብም ጭምር ነቢይ እንዲሆን በተጠራ ጊዜ ደነገጠ፤ «ብላቴና ነኝ» በማለት አመነታ። በኋላ ግን በተሰጠው ተስፋ መሠረት በረታ። የተጠራውም 626 ከክ.በ.፣ የይሁዳ ንጉሥ ኢዮስያስ በነገሠ በ13ኛው ዓመት ነበር። በኢዮስያስም ልጆች ዘመን ትንቢት እየተናገረ ቆይቶ፣ ከተጠራ ከ40 ዓመት በኋላ የኢየሩሳሌምን መግረክ አየ፤ ኤር. 1፥1-10። በዚህም ዘመን አምስት ነገሥታት ነገሡ።

1. ኢዮስያስ ከይሁዳ ደግ ነገሥታት የመጨረሻው ነበረ፤ አምልኮ ባዕድን ለማስወገድ፣ የእግዚአብሔርን ቤትና አምልኮ ለማሳደስ ብዙ ደክሞ። በመሞቱም ኤርምያስ አለቀሰ፤ 2ዜ.መ. 34ና 35።
2. የኢዮስያስ ልጅ ኢዮአክስ (ሰሎም) በነገሠ በ3ኛው ወር ወደ ግብጽ ተግርኮ ሄደ፤ 2ዜ.መ. 36፥1-4፤ ኤር. 22፥10-12።
3. ወንድሙ ኢዮአቄም አስቀድሞ ለግብጽ፣ በኋላም ለባቢሎን ተገዛ፤ 2ዜ.መ. 36፥4-8። እጅግም ክፉ ነበረ (ኤር. 22፥13-19)፤ ኤርምያስን ተቃወሙት መጽሐፍንም አቃጠለበት፤ ኤር. 36።
4. የኢዮአቄም ልጅ ዮአኪን (ኢኮንያን) በነገሠ በ3ኛው ወር ከብዙዎች የይሁዳ ሰዎች ጋር ወደ ባቢሎን ተግረከ፤ 2ነገ. 24።

22፥24-30። የባቢሎን ንጉሥ ናቡከደነፆር አጎቱን ሴደቅያስን አነገሠ።

5. ሴደቅያስ የኤርምያስን ምክር ይጠይቅ ነበር እንጂ አልተቀበለውም፤ ኤር. 37። በክፋቱም ጸና፤ ኤርምያስ በተናገረው ትንቢት መሠረት ሴደቅያስ ተግረከ፤ ኤር. 34፥2-5። በ11ኛ ዓመቱ ኢየሩሳሌም ተይዛ ስትቃጠል ኤርምያስ ታስር ነበር። ናቡከደነፆር በይሁዳ ላይ ከሾመው ገዥ ከጎዶልያስ ጋር እንዲኖር እንጂ ወደ ባቢሎን እንዳይግረክ ፈቀደለት። ጎዶልያስ ከተገደለ በኋላ የቀሩት አይሁድ በግድ ወደ ግብጽ ወሰዱት፤ ኤር. 39-43። በግብጽ እንኳ ትንቢት ከመናገር ዝም አላለም፤ ኤር. 43+8-44+30። ስለ አሟሊቱ የተጻፈ ነገር የለም።

በ«ትንቢተ ኤርምያስ» የትንቢቱ ቃል ብቻ ሳይሆን፣ ስለ ራሱ ስለ ኤርምያስ ስለደረሰበትም መከራ ብዙ ነገር ስለተጻፈ፣ ከሌሎች ነቢያት ይልቅ ጠባዩና ሁኔታው ተገልጿል። ኢየሩሳሌምን ሕዝቡንም ምንም ቢወድ (ኤር. 8፥18-9፥1፤ 13፥17)፣ መግረካቸው እንደማይቀር ሊነገራቸው ተገደደ። ከዚህም በላይ፣ ለባቢሎን ንጉሥ እጅ ስጡ፣ ተገዙም፤ ምርኮኞችም እስከ 70 ዓመት ድረስ አይመለሱም ብሎ የተገለጠለትን የእግዚአብሔርን ቃል ስለተናገረ ተጠላ። ብዙዎች ሊገድሉት አሰቡ፤ ኤር. 11፥21፤ 26፥11፤ 36፥26፤ 38፥6-10። ተመታ፤ በእግር ግንድ ተያዘ፤ በጭቃ ጉድጓድ ተጣለ፤ ታሰረም፤ 20፥21 37፥13-15፤ 38፥28። አብደል ተባለ፤ 29፥26-27። ከዚህም ሁሉ ጋር ለሕዝቡ ምልክት እንዲሆን ሚስት እንዳያገባ፣ ወደ ግብጽ ወይም ወደ ልቅሶ እንዳይሄድ ተከለከለ፤ ኤር. 16። የተሰማው ጭንቀት፣ የጸለየውም ጸሎት በም. 1፥4-10፤ 8፥18-9፥2፤ 11፥18-12፥6፤ 15፥10-21፤ 17፥12-18፤ 18፥18-23፤ 20፥7-18 ተጽፏል። በደረሰበትም ሁሉ እግዚአብሔር እንደ ተስፋው ይጠብቀው ነበር፤ 1፥18-19፤ 15፥20-21።

የኤርምያስ ትንቢት፤ ኤርምያስ በአምስት የይሁዳ ነገሥታት ዘመናት ትንቢት ተናገረ፤ «ኤርምያስ» ይሙ። ኤርምያስን በጠራው ጊዜ እግዚአብሔር የይሁዳ ሕዝብ እኔን ትተው ሌሎችን አማልክት ስላመለኩ ከሰሜን ጠላት አስነሣባቸዋለሁ ብሎ ነገረው፤ ኤር. 1፥13-16። ኤርምያስም፣ ሕይወታቸው ወደ ሆነው ወደ እግዚአብሔር እንዲመለሱ እስከ 23 ዓመት ድረስ ሳያቋርጥ ይጠራቸው ነበር፤ እነርሱ ግን አልሰሙትም፤ 25፥3-7። በዚያም፣ በተጠራ በ23ኛው ዓመት ከሰሜን የሚመጣባቸው ንጉሥ፣ ናቡከደነፆር በባቢሎን ላይ ነገሠ፤ 25፥1። እርሱም በይሁዳ ላይ ብቻ ሳይሆን በብዙ ሕዝቦች ላይ እንደሚመጣ፣ እስከ 70 ዓመትም ድረስ እነዚህ ሕዝቦች ለባቢሎን እንደሚገዙ ተነበዩ፤ 25፥8-11። ከዚያም በኋላ ባቢሎን እንደሚወድቅ ገለጠ፤ 25፥12-14። ይህን ከባድ የፍርድ መልእክት ለመናገር የበቃው በአምላኩ ጎዶልያስ እንጂ በራሱ ችሎታ አልነበረም፤

1:6-10:17-19። በእነዚህም 23 ዓመታት የተናገረው ትንቢት ሁሉ ተጽፎ ሲነበብለት ንጉሥ ኢዮአቂም ጽሑፉን ቆራርጦ አቃጠለው። ኤርምያስ እንደገና በባርክ እጅ አስጻፈው፤ ም. 36።

ሴዴቅያስ ከነገሡ ጊዜ ጀምሮ ኤርምያስ፣ ሴዴቅያስን «ለባቢሎን ንጉሥ ተገዙ፤ በሕይወትም ትኖራላችሁ፤ ኢዮሳሌምም አትጠፋም» ይለው ነበር፤ 27፣ 12:13:17፤ 38፣ 17:18። ሴዴቅያስ ግን በግብጽ ስለተጣመነ (37፣ 3-10)፤ ደግሞም ስላመካኘ (38፣ 19) ለባቢሎን ንጉሥ እጅ አልሰጠም። ከዚህም የተነሳ በእርሱና በኢዮሳሌም ላይ የደረሰው ፍርድ የባለ ሆነ፤ 39፣ 1-10፤ 2ዜ. መ. 36፣ 11-21።

ኤርምያስ የፍርድን መልእክት ብቻ ሳይሆን፣ የተስፋን መልእክት ተናገሯል። እግዚአብሔር ሕዝቡን ከምርኮ እንደሚመልስ፣ ኢዮሳሌምም ታድሳ «እግዚአብሔር ጽድቃችን» እንደምትባል (33፣ 16)፣ እግዚአብሔርም ከሕዝቡ ጋር አዲስ ኪዳንን እንደሚያደርግ፣ ከዳዊት ዘር የሆነው ንጉሥ ነግሥ፣ ስሙ «እግዚአብሔር ጽድቃችን» እንደሚባል ተነበየ፤ ም. 30-33፤ 23፣ 1-6። ኤርምያስ በቃል ብቻ ሳይሆን በልዩ ልዩ ድርጊትና ምሳሌ መልእክቱን ይገልጥ ነበር። የመታጠቂያ (ም. 13)፣ የሸክላ ሠሪ (ም. 18)፣ የገምቦ (ም. 19፣ 20)፣ የእስራትና የቀንበር (ም. 27፣ 28)፣ የእርሻ (ም. 32)፣ የሪካባውያን (ም. 35)፣ የድንጋዮች (43፣ 8-13)፣ እንዲሰጥም የተደረገው መጽሐፍ ምሳሌዎች (51፣ 59-64)፤ ያያቸውም የለውዝ በትር፣ የአፍላል፣ የበለስም ቅርጫት ራእዮች (1፣ 11-13፤ 24)፤ እነዚህ የትንቢቱ መግለጫዎች ናቸው።

የኤርምያስ ዋና መልእክት፣ እግዚአብሔር ታላቅና ቅዱስ ነውና ሕዝቡ ከከፋት ተመልሰው በፍጹም ልብ እንጂ በሐሰት እንዳያመልኩት ነው። በኢዮሳሌም ዘመነ መንግሥት ይሁዳ በእውነት ሳይሆን፣ በእፍ ወደ እግዚአብሔር ተመለሰ፤ 3፣ 10። ካህናትና ነቢያትም፣ «የእግዚአብሔር ቤት እዚህ ነው፣ እናንተም ሕዝቡ ናችሁ፤ አይዞአችሁ፣ ምንም አይደርስባችሁም» እያሉ ሕዝቡን ያቃሉ ነበር እንጂ እግዚአብሔርን ስለ መፍራት፣ በቅንነትም ስለ መኖር አይናገሩም ነበር፤ 7፣ 3-11፤ 14፣ 13-18፤ 23፣ 9-40። እግዚአብሔር የሚያየው ግን የሰውን ልብ ነው (17፣ 9:10)፤ በፍጹምም ልብ እግዚአብሔርን የሚፈልጉ ያገኙታል፤ 29፣ 13። በእግዚአብሔር ሕጉን በሕዝቡ ልብ የሚጽፍበትን ጊዜ በተስፋ ይመለከት ነበር፤ 31፣ 33፤ 32፣ 39:40። የኤርምያስ አጻጻፍ ዜና መዋዕልን በመጠበቅ ሳይሆን፣ በየእርእስቱ የተደረጀ ነው።

አከፋፈል :-

1. የነቢዩ መጠራት፤ ም. 1።
2. ወደ እግዚአብሔር ተመለሱ የሚሉ የጥሪና የማስጠንቀቂያ መልእክቶች፤ 2-20።
3. የአኪን ከተማሪክ በኋላ ለነሃላውያን የተሰጡ መልእክቶች፤ 21-29፣ ከም.

- 35፣ 36፤ 45 ጋር።
4. የኢዮሳሌም ልማትና የአዲስ ኪዳን ተስፋ፤ 30-33።
5. የኢዮሳሌም መከብብና ውድቀት፤ 34፤ ከ37-39 ጋር።
6. ኤርምያስ በይሁዳ ከቀሩት አይሁድ ጋር መኖሩ፤ 40-42።
7. ኤርምያስ በግብጽ መኖሩ፤ 43፤ 44።
8. በአሕዛብ ላይ የተነገሩ ትንቢቶች፤ 46-51።
9. ተጨማሪ የታሪክ ክፍል፤ የኢዮሳሌም መውደቅ፤ 52።

የኤርምያስ መልእክት፤ ነቢዩ ኤርምያስ ኢዮሳሌም ላለ በባቢሎን ለተማረኩት አይሁድ ላከላቸው የተባለው መልእክት ነው። በኢትዮጵያ ኦርቶዶክስ ቤ.ክ. መ.ቅ. የሰ.ኤ. 6ኛ ምዕራፍ ነው።

ተረፈ ኤርምያስ፤ «መጽሐፈ ባርክ» ይመ.

ኤርምያስ፤ ኤርምያስ አንድን ዐይነት ትልቅ ዛፍ የሚያመለክት የዕብራይስጥ ቃል ነው፤ ዘፍ. 30፣ 37። በሕዝ. 31፣ 8 ቃሉ «አስታ» ተብሎ በተረጎም አንኳ፣ ኤርምያስ የሚባለው ዛፍ በኢትዮጵያ ውስጥ ስለማይገኝ፣ ልዩ የአማርኛ መጠሪያ ስም የለውም።

የኤርትራ ባሕር፤ ከሲና ልሳነ ምድር በስተምዕራብ፣ በስተምሥራቅና በስተደቡብ ያለ ባሕር፤ ዘጸ. 10፣ 19፤ 23፣ 31፤ ዘኁ. 33፣ 11፤ 1ነገ. 9፣ 26። እስራኤል የኤርትራን ባሕር የተሻገሩበት መልካ በየት በኩል እንደሆነ ሃራ ለመወሰን ያስቸግራል፤ ዘጸ. 13፣ 18፤ መዝ. 106፣ 9። አንዳንድ መምህራን ቦታው በሌኮት አጠገብ ያለው ሐይቅ ይሆናል ይላሉ። ካ. 2ሸ። «ባሕር» ይመ.

ኤሽኮል፤ ዘላላ ግለት ነው። ከኪብርን በስተደቡብ በቤርሳቤህ መንገድ ያለ ሸለቆ። በአብርሃም ወዳጅ በኤሽኮል የተሰየመ ይመስላል፤ ዘፍ. 14፣ 13። 12 የእስራኤል ሰላዮች ከዚህ ሸለቆ የወደገ ዘላላ አረግ ወለዱ፤ ዘኁ. 13፣ 23:24።

ኤታኒም፤ «ወር» ይመ.

ኤዊያውያን፤ (ኤዊያን)፤ ከከነዓን የተገኘ ወገን፤ ዘፍ. 10፣ 17። ዋና አገራቸው በሊባናስ ነበረ፤ መላ. 3፣ 3። ኢያሱ ድል አድርጎቸዋል፤ ኢያሱ 11፣ 3። ለሉዋንም ገባርች አድርጎአቸው ነበር፤ 2ዜ. መ. 8፣ 7-8።

ኤውላጥ (ሐዊላ)፤ 1. የአገር ስም፣ ሀ) በዔድን አካባቢ የነበረው (ዘፍ. 2፣ 11-12)፣ ለ) በሲና አካባቢ የነበረው፤ ዘፍ. 25፣ 18። 2. የሰው ስም፤ ዘፍ. 10፣ 7:29።

ኤዶማውያን፤ ከዔሳው የተገኙ በኤዶም አገር ሕዝቦች፤ ዘጸ. 23፣ 7። በኤዶም ኤዶማውያን ተብለዋል። ዔሳው ወደ ሴይር ከገባ በኋላ

ዘሩ ዋና ሕዝብ ሆነ፤ ዘፍ. 36፤ ዘዳ. 2፡12፤ እስራኤል በአገራቸው እንዲያልፍ አልፈቀዱም፤ ዘጉ. 20፡14-21። ሳኦል ከኤዶምያስ ጋር ተዋጋ፤ ዳዊት አሸነፋቸው፤ ከነገሥታትም ጋር ይጣሉ ነበር፤ 14። 14፡47፤ 24። 8፡14፤ 1ነገ. 11፡14-22፤ 2ዘ.። 21፡8-10፤ 25፡11-15፤ ኢላ. 34፤ 63፡1-3፤ ኤር. 49፡17። መቃብያን ኤዶማውያንን አስገርዘው ወደ እስራኤል አስገቡአቸው። የሄሮድስ ቤተሰብ ከኤዶምያስ የመጣ ነበር።

ኤዶም፤ 1. ዓላው የተሰየመበት ስም። በአማርኛ ኤዶም ቀይ ተብሎ ይተረጎማል። ይህንም ስም ሊያገኝ የቻለው ከአደን ደክም ሲመለስ፤ ወንድሙ ያዕቆብ ያዘጋጀውን ቀይ ወጥ በመመኘትና በከፍተኛው በመሸጥ ገዝቶ በመብላቱ ነው፤ ዘፍ. 25፡30። 2. በሬት ሴይር የተባለው ኤዶማውያን ይኖሩበት የነበረው አገር ስም። አገሩ ከጨው ባሕር በስተደቡብ በኩል ነበረ። ካ. 2ረ።

ኤዶምያስ፤ የኤዶም አገር የግሪክ አጠራር፤ ግር. 3፡8።

ኤጳሴ ቆጶስ፤ «ጳጳስ» ይሙ.

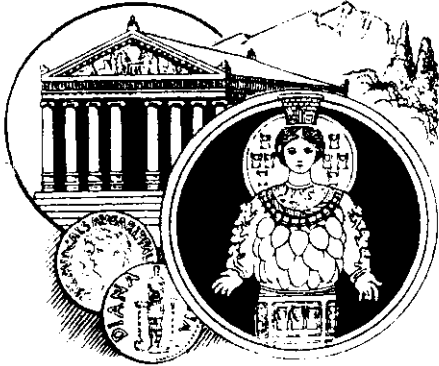
ኤጳፍራ፤ ከጳውሎስ ጋር አብሮ የሠራና የታሰረ። ጳውሎስ በኤፌሶን ሲያስተምር ሳለ ኤጳፍራ በቀላስይስ፤ በሉዶቶያ፤ በኢያራም ወንጌልን ሰበከ፤ ቤተ ክርስቲያንንም አቋቋመ። ከዚያም ወደ ጳውሎስ ደረሰ፤ የቤተ ክርስቲያንንም ሁኔታ ነገረውና ጳውሎስ ወደ ቀላስይስ መልእክት ጻፈ፤ ቆላ. 1፡7፤ 4፡12-13፤ ፊልሞና 23-24።

ኤፋድ፤ በብሉይ ኪዳን፤ በወገብ የሚታሰር የካህናትና ለእግዚአብሔር አምልኮት የተለዩ ሰዎች የሚለብሱት ልብስ፤ 14። 22፡18፤ 24። 6፡14። ሊቀ ካህናት መሥዋዕት ሲያቀርብ ይለብስ የነበረው ልዩ ዓይነት ኤፋድ ከደረት እስከ ጭን የሚደርስ ነው። በደረቱም ላይ ልዩ ኪስ አለው፤ በጫንቃዎችና በወገብ በኩል ይታሰራል፤ ዘዳ. 39፡1-21። በጊደዎን ዘመን ሕዝቡ ለወርቅ ኤፋድ እየሰገዱ ጋጠኦትን ይሠሩ ነበር፤ መሳ. 8፡27። በዳዊት ዘመን እግዚአብሔርን በኤፋድ ፊት ይለምኑት ነበር፤ 14። 23፡9፤ 30፡7።

ኤፊቆሮስ፤ 341 ከክ.በ. የተወለደ የግሪክ ረሳሽ። ኤፊቆሮስ ዋና የሰው ዓለም በዚህ ዓለም ደስታን ማግኘት እንደነበረ አስተማረ። ደስታም የሚገኘው ከዓለም በመራቅ፤ የዚህን ዓለም ነገር ሁሉ ቸል በማለት ነው፤ ከምትም በኋላ ሕይወት የለም ብሎ አስተማረ፤ ሐ.ሥ. 17፡18-32።

ኤፌሶን፤ በአዲስ ኪዳን ዘመን ኤፌሶን በሮም መንግሥት ሥር ሆና እስያ በምትባል አውራጃ በኤጂያን ባሕር ዳር የምትገኝ ወደብ ነበረች። አገሪቱ ላይ ተርክ ትባላለች፤ ከተማይቱም ሳልገዝ ትባላለች። በዚያን ዘመን 360 ሺህ ሰዎች የሚኖሩባት፤ እንደ እስክንድርያና እንደ አንጾኪያ ታላቅ የንግድ ከተማ ነበረች። በከተማይቱ ሠላሳ ሺህ የሚኖሩት የሚገኙት ትልቅ የጨዋታ ስፍራ (እስቴድየም)

ተሠርቶ ነበር። አርጤምስ ለምትባል አምላክ ትልቅ መቅደስ ታገዳ ነበር፤ ብዙ የዝመት ሥራ በአምልኮትም ስም ይደረግ ነበር፤ ሐ.ሥ. 19፡24-27። ላሬ ግን የባሕሩ አሸዋ የድርይቱን ከተማ ሸፍኖአታልና ሰው አይኖርባትም፤ የላሬይቱም ከተማ ከባሕሩ 12 ኪ.ሜ. ያህል ትርቃለች። ካ. 7ሰ።

በኤፌሶን የነበረ የአርጤምስ ቤተ መቅደስ፤ ምስልና ገንዘብ

የኤፌሶን ቤተ ክርስቲያን፤ ክርስትና ወደ ኤፌሶን የመጣው በጳርስቅላና በአቀላ አማካይነት ነው፤ ሐ.ሥ. 18፡18-19። ቢሆንም፤ ሐዋርያው ጳውሎስ በኋላ ወደ ኤፌሶን እንደመጣና 3 ዓመት ያህል እያስተማረ ብዙውን ሕዝብ ወደ ክርስቶስ እንደመለሰ እናወቃለን፤ ሐ.ሥ. 19፡8-27፤ 20፡17-35። ቤ.ክ. በዚያ ጊዜ ተቋቁማ ይሆናል። በኋላ ደግሞ ጢሞቴዎስ ተልዩላቸዋል፤ 1ጢ.ዋ. 1፡3-4። ነገር ግን ስለ ኤፌሶን ቤ.ክ. የምንሰማው መጨረሻው ነገር አሳዥ ነው። ሐዋርያው ዮሐንስ በእስያ ወደሚገኙት ሰባት አብ.ክ. መልእክትን ሲልክ የመጀመሪያውን መልእክት ወደ ኤፌሶን ልኮ «የቀደመውን ፍቅርህን ትተሃል» ብሎ የመንፈስ ቅዱስ ወቅላ ያስተላልፋል፤ ራእ. 2፡4-5።

የኤፌሶን መልእክት፤ ቅዱስ ጳውሎስ በሮም ታሰሮ ሳለ በ63 ዓ.ም. ገደማ ይህን መልእክት ጻፈ። የተጻፈው በኤፌሶን ከተማ ለነበሩት ምእመናን ነው፤ ቢሆንም በመጀመሪያዎቹ ረቂቆች ላይ ለማን እንደተጻፈ በቀ. 1 ላይ አልተገለጠምና እንዳንደች ለኤፌሶን ብቻ ሳይሆን በእስያ ለነበሩት አብ.ክ. ሁሉ የተጻፈ እንደሆነ ያሰባሉ፤ ሐ.ሥ. 19፡26።

ሐዋርያው ብዙ ጊዜ መልእክቶችን የጻፈው በአብ.ክ. ውስጥ በተፈጠሩ ስሕተቶችና በሚነሡ ጥያቄዎች ምክንያት ነው። በኤፌሶን መልእክት ግን ምንም ዓይነት የቤ.ክ. ስሕተት በግልጥ አልተጠቀሰም። ቢሆንም ከአይሁድ፣ ከአስማተኞች፣ ከአርጤምስ አምላኪዎችና ከነጋደዎች ከባድ ተጽእኖ፣ ከዚህም ሁሉ በስተጀርባ ክፉ ኃይላት ነበሩ፤

1፡19-21፤ 2፡1-2፤ 3፡10፤ 6፡11-12። እንግዲህ ምእመናን እንዲጸኑ ሐዋርያው በመጀመሪያ በም. 1-3 ስለ እግዚአብሔር ዕቅድ ሰፊና ጥልቅ ግብራሪያ ይሰጣል። ከዚያም ቀጥሎ በም. 4-6 ጳውሎስ እንደተለመደው ትምህርቱን ከተግባር ጋር በማዛመድ፣ ክርስቲያኖች የእግዚአብሔርን ውሳኔ በተመለከተ ምን ዓይነት ሰዎች መሆን እንደሚገባቸው ያሳስባል። ይህን መልእክት መረዳት የሚችሉ ሰዎች ወደ ስሕተት ተሉ አይገቡም፤ ሐሰተኞችን መቃወም ይችላሉ፤ በክቶ ቀንም ጸንተው ይቆማሉ።

አክፋፈል ፡-

1. ሰላምታ፤ 1፡1-2።
2. ሁሉን ለመጠቅለል የሥላሴ ዕቅድ፤ 1፡3-23።

ሀ) አብ በክርስቶስ ምእመናንን ባረከ፣ መረጠና ወሰነ (4-6)፣ ለ) ወልድ በደሙ ስለዋገኛቸው የእግዚአብሔር ጸጋና ጥበብ ተገልጧል (7-10)፣ ሐ) መንፈስ ቅዱስ በእግዚአብሔር አብ ውሳኔ መሠረት ያመኑትን አትሟል፣ ባለ ርስቶች መሆናቸውን አረጋግጦላቸዋል (11-14)፣ መ) ክርስቲያኖች የእግዚአብሔርን ዕቅድና ኃይል እንዲያስተውሉ መጸለይ ይገባቸዋል፤ 15-23።

3. የእግዚአብሔር ዕቅድ ሲፈጸም የሚታዩ ሂደቶች፤ ም. 2 እና 3።

ሀ) እያንዳንዱ አማኝ በክርስቶስ ሕይወትን ተቀብሏል (2፡1-10)፣ ለ) አይሁድና አሕዛብ በክርስቶስ መስቀል ታርቀዋል (2፡11-18)፤ አንድ ቤተሰብ ሆነዋል (2፡19-22)፣ ሐ) በቤ.ክ. የእግዚአብሔር ጥበብ ይገለጻል (3፡1-13)፣ መ) በይበልጥ ምእመናን በክርስቶስ እንዲገቡ ለምሳሌና ፍቅርን እንዲያውቁ መጸለይ ይገባቸዋል፤ 3፡14-21።

4. በቤ.ክ. የእግዚአብሔር ዕቅድ የሚፈጸምባቸው መንገዶች፤ 4፡1-6፡20።

ሀ) አንድነት (4፡1-6)፣ ለ) ብስለት (4፡7-16)፣ ሐ) የግል መንፈሳዊ ሕይወት ተሐድሶ (4፡17-5፡20)፣ መ) የባሉችና የሚሰቱች፣ የልጆችና የወላጆች፣ የአገልጋዮችና የአሠሪዎች ግንኙነት የአክብሮት አጠባበቅ (5፡21-6፡9)፣ ሠ) የመንፈሳዊ ትግል ወታደራዊ ለቋም፤ 6፡10-20።

5. መደምደሚያ፤ የጳውሎስ ሁኔታና ቡራኪ፤ 6፡21-24።

ኤፍራታ፤ የይሁዳ ቤተ ልሔም የሚገኝበት አካባቢ፤ 1ኪ.መ. 2፡50-51፤ መዝ. 132፡6፤ ሚኪ. 5፡2።

ኤፍራጥስ፤ ከዔድን የሚነሣ ወንዝ፤ ዘፍ. 2፡10-14። በመስጴጦምያ ካሉ ሁለት ታላላቅ ወንዞች አንዱ፤ ርዝመቱ 2850 ኪ.ሜ. ነው። በባቢሎን አገር ታላቁ ወንዝ ይባላል።

ድንበር ነበረ፤ ዘዲ. 1፡7-8፤ 1ኪ.መ. 18፡3፤ 2ኪ.መ. 9፡26። ካ. 1ለ።

ኤፍራም፤ በግብጽ አገር የሴፍ ከአስናት የወለደው ሁለተኛ ልጅ፤ ዘፍ. 41፡52። የምናሴ ታናሽ ወንድም። ያዕቆብ የዮሴፍን ልጆች በባረከ ጊዜ ታላቁን ምናሴን ሁለተኛ አድርጎ የበረከቱን ቃል አስቀድሞ በኤፍራም ላይ ተናገረ። እንደ በጥር ልጅ እንደ ሮቤል ቄጠረው፤ ዘፍ. 48፡5-22። የእስራኤል ልጆች ከነዓንን በወረሱ ጊዜ የነገደ ኤፍራም ድርሻ በስተሰሜን ሆኖ በደቡብ በኩል ከብንያም አገር ጋር የሚዋሰን ሆነ። ካ. 3ሰ።

መንግሥትም በሁለት ከተክፈለ በኋላ ኤፍራም በእስራኤል መንግሥት ነገዶች መካከል የመሪነትን ስፍራ ሰለወሰደ። መላው እስራኤል አንዳንድ ጊዜ ኤፍራም በሚለው ስም ይጠራ ነበር፤ 1ነገ. 12፤ ኢሳ. 7፡5፤ ሕዝ. 37፡16፤ መዝ. 78፡9። ከዚህ ወገን ኢያሱ ተወለደ፤ ኢያሱ 24፡29፡30። «ነገድ» ይሙ.

እህል፤ ለሰው ምግብ የሚሆንና ኃይል የሚሰጥ የሕይወት ድጋፍ፤ ዘሌ. 26፡26፤ መዝ. 104፡15። ዕብራውያን በተለይ በስንደና በገብስ ይኖሩ ነበር። «ምግብ»፣ «እንጀራ» ይሙ.

እልል፤ እልልታ፤ የደስታ ጩኸት፣ ደስታን የተሞላ ድምፅ። በብ.ኪ. ዘመን ሰዎች ለእግዚአብሔር ክብር በእልልታ ይዘምሩ ነበር። ቃሉ በዳዊት መዝሙር ብዙ ጊዜ ተጠቅሟል፤ መዝ. 47፡5፤ 95፡1-2፤ 150፡5።

እልዋሪቆን፤ ከመቄዶንያ በስተሰሜን የነበረች የርም መንግሥት ክፍለ አገር። ጳውሎስ ከኢየሩሳሌም እስከ እልዋሪቆን ወንጌላን ሰበከ፤ ሮም 15፡19-20። ዛሬ ይህች ቦታ በዩንዳላቫያ አገር ትገኛለች።

እሑድ፤ የሳምንቱ መጀመሪያ ቀን፣ የክርስቶስ ትንሣኤና የጳንጠቆስጤ ቀን መታሰቢያ፤ ዮሐ. 20፡1-25፤ ሐ.ሥ. 2፡1-41። ከክርስቶስ ዕርገት በኋላ የዕብራውያን አማኞች በሰባተኛውና በአንደኛው ቀን በሁለቱ ይሰበሰቡ ነበር። በኋላ ግን የአሕዛብ አብ.ክ. እየበረከቱ ሲሄዱ የሰባተኛው ግለት የሰንበት ቀን ስብሰባ ቀረ። በጢሮኤዳ ያሉት አማኞች በእሑድ ቀን ይሰበሰቡ ነበር። ሐ.ሥ. 20፡7። ጳውሎስ ለቆንቶስ ነ.ክ. ሲጽፍ በሳምንቱ መጀመሪያ ቀን ገንዘባቸውን እንዲያዋጡ አዘዛቸው፤ 1ቆሮ. 16፡2። እሑድ የጌታ ቀን በመባል ይታወቃል፤ ራእ. 1፡10። «ሰንበት» ይሙ.

እመቤት፤ በአንድ ቤተሰብ መካከል አስተዳዳሪና ጎሳዊ የሆነች ታላቅ ሴት ወይዘሮ፤ ምላ. 30፡23፤ ኢሳ. 47፡5-7። ቃሉ ቤ.ክ.ን ሊያመለክት ይችላል፤ 2ዮሐ. 1፡2።

እምቢልታ፤ ከቀርካሃ ወይም ከሌላ የሚሠራ እንደ ዋሽንት ያለ የዜማ ዕቃ፤ ኢዮብ 21፡12፤ 30፡31። የቃል ኪዳን ታሰት ሲከብር ይዘመርበት ነበር፤ 1ኪ.መ. 15፡28። ብዙ ጊዜ የዳዊት መዝሙር በእምቢልታ ይዘመር ነበር፤ መዝ. 150፡4።

እምነት፤ እግዚአብሔር ታማኝ አምላክ በመሆኑ የተናገረውን በፍጹም ልብ ተቀብሎ በእግዚአብሔር የተሰፋ ቃል ላይ ማረፍ ነው፤ 2ጢ. 2፡13፤ ቲቶ 3፡8። ስለዚህ ክርስቲያናዊ እምነት የሚመሠረተው በእግዚአብሔር ቃል ላይ ብቻ ነው፤ ርም. 10፡17። አብርሃም እግዚአብሔር የሰጠውን የተሰፋ ቃል አመነ፤ እምነቱም ጽድቅ ሆኖ ተቈጠረለት፤ ዘፍ. 15፡6፤ ርም. 4፡16-21። በእምነትና በድፍረት መካከል ልዩነት አለ፤ ድፍረት ከእግዚአብሔር የተሰፋ ቃል ውጭ እንዲሁ በዘረቀደ ይሆናል የሚል አቋም መያዝ ሲሆን፤ እግዚአብሔር በሰጠው የተሰፋ ቃል መተማመንና መደገፍ ግን እምነት ነው። እምነት በእግዚአብሔር ቃል ላይ ስለሚመረኩዝ፤ የእግዚአብሔር ቃል ወይም የክርስትና ትምህርት «እምነት» ወይም «ሃይማኖት» የሚለውን ስያሜ ይዟል፤ ይሁዳ 3። የክርስትና ሃይማኖት በሰው ነፍስ ውስጥ የሚተከለው፤ ሰው የሃይማኖት ዘር የሆነውን የወንጌል ቃል በእምነት ሲቀበል ነው። ይህም የወንጌል ቃል «ጌታ ኢየሱስ ክርስቶስ ኃጢአተኞችን ሊያድን መጣ»። የሚለው ሲሆን፤ ምእመኑም «ጌታዬ ኢየሱስ ክርስቶስ ለእኔ የሚገባውን ኩነኔ ወስዶ በእኔ ምትክ በመስቀል ላይ ስለተሰቀለ፤ በእግዚአብሔር ፊት ያለ ኩነኔ ነኝ» የሚል አቋም ይይዛል፤ ርም. 8፡1፤ 2ቆሮ. 5፡21፤ 1ቆሮ. 15፡3-4፤ ዮሐ. 3፡16።

እምነት ሁለት ነገሮችን ሊያመለክት ይችላል።

1. ስለ አምላክ ወይም ስለ ሰው ዕውቀት ወይም አሳብ። በዚህ ግደነት ብዙ ሰዎች የኢየሱስን ተአምራት አይተው መረከቡ መሆኑን አመኑ፤ ነገር ግን በሕይወታቸው ለውጥ አይታዩም፤ ዮሐ. 2፡23-25። እንደዚሁም አጋንንት እግዚአብሔር እንዳለ ያውቃሉ፤ ያዕ. 2፡19። ይህ ግደነት እምነት የሞተ ነው፤ ሥራን አያስከትልም፤ ያዕ. 2፡17-26።

2. በአምላክ ወይም በሰው ፍጹም ተስፋ ማድረግ። ይህ ግደነት እምነት ሥራን ያስከትላል። ብዙ ጊዜ መቅ. እምነት ሲሆን ስለ ሰጠው እውነተኛ እምነት ነው። ሰው በእምነት ሲኖር፤ በእግዚአብሔር ቃል ይመራል። ምንም እንኳን ነገሩ የማይቻል ወይም የማይሆን ቢመስልም፤ አጥፍ ይታዘዛል፤ ሳይጠራጠርም ለእግዚአብሔር ክብር እየሰጠ እግዚአብሔር ቃሉን እስኪፈጽም ድረስ በተስፋ ይኖራል። ዮብ. ሰዎች፤ በተለይም አብርሃም የእምነትን መንገድ አሳይተዋል፤ ርም. 4፡16-22፤ ዕብ. 11።

ሰዎች በአ.ኪ. ዘመን ክርስቶስ በኃጢአታቸው ምክንያት እንደሞተ እንደተነሳም አምነው ተጠመቁ፤ በዚህም መሠረት ሊኖሩ ጀመሩ፤ ሐ.ሥ. 2፡22-47፤ 16፡29-34። ሰው በልቡ ሲያምን ይጸድቃል፤ ርም. 4፡3-5፤ 10፡9-10፤ ገላ. 2፡16። የዘላለም ሕይወት ይኖረዋል፤ ዮሐ. 3፡16፤ 36፤ ማጌስ ቅዱስንም ይቀበላል፤ ሐ.ሥ. 2፡38።

በእምነት እያደገ ይሄዳል፤ ማር. 9፡24፤ ርም. 4፡19-21። ትልቅ እምነት፤ ጉድለት ያለበትም እምነት አለ፤ ማቴ. 8፡10፤ 14፡31፤ 17፡20። እምነት በመከራ ይፈተናል፤ 1ጴጥ. 1፡6-7፤ ያዕ. 1፡12። ሐዋርያት «እምነት ጨምርልን» ባሉ ጊዜ፤ ኢየሱስ የመጨመርን ጉዳይ ሳይሆን አስቀድሞ መሠረታዊ እምነት እንዲኖራቸው ነገራቸው፤ ሉቃ. 17፡5-6።

እምነት የእግዚአብሔር ስጦታ ነው፤ ከመንፈስ ቅዱስም ይገኛል፤ ገላ. 5፡23፤ ኤፌ. 2፡8፤ 2ተሰ. 2፡13። ሰው በእምነት ይጸድቃል፤ ርም. 3፡28፤ ገላ. 2፡16። ነገር ግን በእምነት ከክርስቶስ ጋር ስለሚተባበር፤ የእግዚአብሔርን ሥራ መሥራት ይጀምራል፤ ኤፌ. 2፡8-10። ስለዚህ ሰው እውነተኛ አማኝ መሆኑ የሚታወቀው በሥራው ነው፤ ያዕ. 2፡18-26።

እረኛ፤ በጎችና ፍየሎችን ከብቶችንም የሚያሰማራ (መዝ. 23፡2)፤ የጠፋውን የሚፈልግ (ሉቃ. 15፡3-7)፤ ከአውራጃችም የሚጠብቅ (1ኛመ. 17፡34-35)። አንዳንድ ጊዜ የዕብራውያን እረኞች መንጋቸውን በውሻዎች ያስጠብቁ ነበር፤ ኢዮብ 30፡1። እረኛ በጎቹን በስም ያውቃልና ከበረት ሲወጡ ይከተሉታል፤ ዮሐ. 10፡3-4። መልካም እረኛ ስለ መንጋው ነፍሱን እስኪሰጥ ድረስ ይጠብቃል፤ ዮሐ. 10፡11-15።

እረኛ ጎሳፊነት ላለባቸው ሁሉ ምሳሌ ነውና፤ የእግዚአብሔርን ሕዝብ የማይጠብቁ ባለሥልጣኖች ከባድ ፍርድ ይኖርባቸዋል፤ ኤር. 23፡1-4፤ 25፡32-38፤ ሕዝ. 34፡1-10። እግዚአብሔር የሕዝቡ እረኛ ስለሆነ ሕዝቡን ይጠብቃል፤ መዝ. 23፡1፤ ሕዝ. 34፡11-24። በብ.ኪ. ስለ እግዚአብሔር አብ እረኝነት የተነገረው ሁሉ በአ.ኪ. ለክርስቶስ ተነግሯል። ይህም ክርስቶስ ራሱ እግዚአብሔር መሆኑን ያመለክታል፤ ዮሐ. 10፡14-15፤ ዕብ. 13፡20፤ 1ጴጥ. 2፡25።

እረኛ በጎቹን አስከትሎ ሲሄድ

እሬት፤ እሬቶ፤ በጣም የሚመር እንጨት። የመከራና የሞት ምሳሌ ሆኖ ተጠቅሷል፤ ኤር. 9፡15፤ 23፡15። ዮሐንስ በራእይ ያየው ኮከብ እሬት ተብሏል። ይህም መቅሠፍትንና ሕግምን ያመለክታል፤ ራእ. 8፡11።

እርም፤ ለእግዚአብሔር ተብሎ የተተወ ነገር። ኢያሱ በጦርነት የገኘውን ምርኮ ሁሉ ለእግዚአብሔር እርም አደረገ፤ ኢያሱ 6፣ 18-21። «ምርኮ» ይህ።

እርሳስ፤ (አረር)፤ ከመራት ተቆፍሮ የሚገኝ ክብደት ያለው ዐይነት ማዕድን። ጽሑፍ እንዳይጠፋ ለማድረግ የእርሳስ ጽላት በብረት መጻፊያ ይቀረጻል፤ ዘጸ. 15፣ 10፤ ኢዮብ 19፣ 24። ሃሬ ግን እርሳስ የምንለው መጻፊያ ከሌላ ዓይነት ማዕድን የሚሠራ ነው።

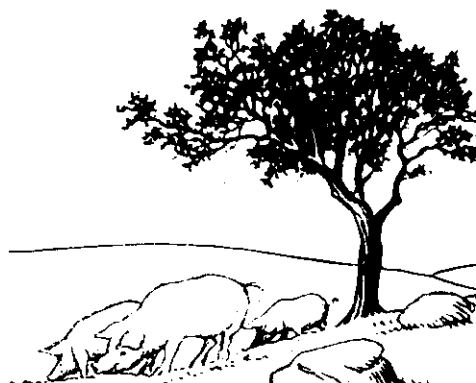
እርሾ፤ የአዲስ ሊጥ ማቡኪያ፣ የቆየ ሊጥ። እርሾ በፋሲካ ጊዜ ለእህል ቀርባን አልተፈቀደም፤ ዘጸ. 12፣ 15፣ 20፤ ዘሌ. 2፣ 11። እርሾ ለእግዚአብሔር መንግሥት እንደዚሁም ለክፋት ምሳሌ ይሆናል፤ ማቴ. 13፣ 33፤ 16፣ 6፤ 1ቀር. 5፣ 6-8።

እርቦ፤ እንደ አራተኛ ወይም ከአራት አንድ ግለት ነው፤ ዘጉ. 23፣ 10።

እርከን፤ ወደላይ መወጣጫ፣ ደረጃ፤ 2ዜ.መ. 9፣ 18።

እርኩም፤ ጉል መንቄሪያ አፍ ያለው ትልቅ አምራ፤ ዘሌ. 11፣ 17። «ወርች» ይህ።

እርያ፤ (አረያ)፤ ሰኩናው እንደ በሬ ስንጥቅ፣ ነገር ግን የማያመሰክሩ ለአይሁዶች ርኩስ የሆነ እንስሳ፣ አሳማ። በብዙ አገር የቤት እንስሳ በአፍሪቃ ግን የጻር አውሬ ነው፤ ዘሌ. 11፣ 7፤ ሉቃ. 8፣ 32፤ 15፣ 15፤ መዝ. 80፣ 13።

እርዳታ (ርዳታ)፤ ሰዎችን ለመርዳት ለቤተ ክርስቲያን የተሰጠ የጸጋ ስጦታ፤ 1ቀር. 12፣ 28። «ረዳት» ይህ።

እርድ፤ የተቀለበ የሥጋ ከብት፤ ዘፍ. 43፣ 16።

እሳት፤ በብ.ኪ. ዘመን ዑለት እንጨቶችን እርስ በእርስ በመብሰት ወይም ድንጋይና ድንጋይን እንዳንደም ድንጋይን በብረት ላይ በመጥጥራት እሳት

ይገኝ ነበር። እሳት እንዳይጠፋ ሰዎች ይዘውት ይጓዙ ነበር፤ ዘፍ. 22፣ 6፤ ኢሳ. 30፣ 14። እሳት ለማብሰያ (ዮሐ. 21፣ 9)፣ ለማዋዊያ (ሉቃ. 22፣ 55)፣ ለማጥፊያ (ኢያሱ 6፣ 24)፣ ለብረት ማቅለጫ ይጠቅም ነበር፤ ዘጸ. 32፣ 24። እግዚአብሔር ብዙ ጊዜ ራሱን በእሳት ይገልጥ ነበር፤ ዘጸ. 3፣ 2፤ 13፣ 21፤ 19፣ 18፤ ሐ.ሥ. 2፣ 3። የመሠዊያ እሳት አይጠፋም ነበር፤ ዘሌ. 6፣ 13፤ 9፣ 24። እግዚአብሔር ካዘዘው በቀር ሌላ እሳት በማዕጠንት እንዲጨመር አልተፈቀደም፤ ዘሌ. 10፣ 1፣ 2። እሳት ከሰማይ እየወረደ የአንዳንድ ሰዎችን መሥዋዕት ይበላ ነበር፤ 1ነገ. 18፣ 38፤ 2ዜ.መ. 7፣ 1-3። እሳት የእግዚአብሔርን ክብር (ሕዝ. 1፣ 4፣ 13)፣ ሕዝቡንም የመጠበቅን ሁኔታ ያመለክታል፤ 2ነገ. 6፣ 17። እሳት በምሳሌነት የእግዚአብሔርን ቅድስና፣ ጽድቅና ቀጣ ያሳያል፤ ዘጸ. 4፣ 24፤ ዘክ. 13፣ 9፤ ኢሳ. 66፣ 15፣ 16፤ ዕብ. 12፣ 29። ደግሞም እሳት የፈተና (1ኢጥ. 1፣ 6፣ 7)፣ የፍርድ ምሳሌ ነው፤ 1ቀር. 3፣ 12-15።

እሴይ፤ የኢየሱድ ልጅ፣ የዳዊት አባት። አያቶም ቦዲዝና ሞሳዊቷ ሩት ነበሩ፤ ሩት 4፣ 22። በቤተ ልሔም ኖረ፤ ስምንት ልጆችም ነበሩት፤ 1ሳመ. 16፣ 1፤ 17፣ 12-14፤ 1ዜ.መ. 2፣ 12-17።

እስማኤላውያን፤ የእስማኤላ ነገድ። የሴፍን ገዝተው ሸጡት፤ ዘፍ. 37፣ 25-28፤ 39፣ 1።

እስማኤል፤ ትርጉሙ «እግዚአብሔር ይሰጣል» ማለት ነው። የሣራ ገረድ አጋር ለአብርሃም የወለደችለት ልጅ። አጋር ከዕነሰች በኋላ ሣራን አቃለለች። ሣራም እስክትሸገ ድረስ አሠቃየችት። እግዚአብሔር የአጋርን ችግር ሰምቶ የምትወልድው ልጅ እስማኤል ተብሎ ይጠራ አሳት፤ ዘፍ. 16፣ 1-16። እስማኤል 13 ዓመት በሆነው ጊዜ ተገረዘ፤ ዘፍ. 17፣ 23-27። እንደ እግዚአብሔር የተሰፋ ቃል ይሰራት ከተወለደ በኋላ እስማኤል በሕጉ ቀንቶ ሳቀ (ገላ. 4፣ 29)፤ አሳደደውም። እግዚአብሔር እንዳዘዘው አብርሃም አጋርንና እስማኤልን አሳደደ።

እግዚአብሔር እስማኤልን በሕይወት ጠበቀው፤ ዘፍ. 21፣ 8-21። በኋላም ከወንድሙ ከይሰራት ጋር አባቱን ቀበረ፤ ዘፍ. 25፣ 9። እግዚአብሔር ስለ እርሱ እንደተናገረው (ዘፍ. 17፣ 20) የትልቅ ሕዝብ አባት ሆነ፤ ዘፍ. 25፣ 12-18። እውሉስ ሕግን በመጠበቅ ራሳቸውን ለማጽደቅ የሚያሰቡትን በአጋርና በእስማኤል መስሎ ተናገረ፤ ገላ. 4፣ 21-31። ሃሬ ዐረቦች እስማኤልን እንደ አባታቸውና እንደ ተስፋ ልጅ አድርገው ይቈጥሩታል። በዚህ ስም ሌሎች አምስት ሰዎች ተጠርተውበታል።

እስራኤል፤ 1. የአብርሃም የልጅ ልጅ ያዕቆብ ከእግዚአብሔር ጋር ታገሎ ካሸነፈ በኋላ «ካልባረከሽን አልላትህም» ባለ ጊዜ እግዚአብሔር «እስራኤል» ብሎ ሰየመው። ትርጓሜውም «እግዚአብሔር ጋር ይታገላል፤ ያሸንፍኛል» ማለት ነው፤ ዘፍ. 32፣ 22-32።

2. ከያዕቆብ ዐሥራ ሁለት ልጆች የተገኙት «እስራኤል» (ዘፍ. 49:7፤ ዘጸ. 14:30)፤ «የእስራኤል ልጆች» (ዘጸ. 3:9)፤ ወይም «ዐሥራ ሁለት የእስራኤል ነገዶች» (ዘፍ. 49:28) ይባላሉ።

3. ከሱሉምን ዘመን በኋላ ከነገዶቹ ዐሥራ በርብዓም ላይ ባመፀ ጊዜ ያቋቋሙአት ሰሜናዊት መንግሥት እስራኤል ተባለች፤ 1ነገ. 12:16:17። ይህችም ሰሜናዊት መንግሥት እስከ 200 ዓመት ብቻ ጸገታ በአሦር ንጉሥ እጅ ወደቀች፤ 2ነገ. 17። «የእስራኤል መንግሥት» ይሙ።

4. ከልዩ ልዩ ነገዶች በተለይ ከይሁዳና ከብንያም ነገዶች ከምርኮ የተመለሱት እስራኤላውያን ብዙ ጊዜ አይሁድ ይባሉ ነበር (ፅዝ. 1:5፤ 5:1፤ ማቴ. 2:1)፤ ደግሞም በጥንት ሰማቸው እስራኤል ተብለው ይጠሩ ነበር፤ ፅዝ. 2:2፤ ዘካ. 9:1፤ ሚሊ. 1:1፤ 2:11፤ ማቴ. 2:20።

5. «ከእስራኤል የሚወለዱ ሁሉ እስራኤል አይደሉም» እንደተባለው (ርም 9:6፤ 2:28:29)፤ «የእግዚአብሔር እስራኤል» የአብርሃምን የእምነት ፍለጋ የሚከተሉ ናቸው፤ ሉቃ. 19:8:9፤ ሮም 4:12። ይህም ማለት ከአይሁድ ብቻ ሳይሆን፤ ከማንኛውም ሕዝብ በክርስቶስ በማመን አዲስ ፍጥረት የሆኑ ሁሉ ማለት ነው፤ ገላ. 3:6-14:29፤ 6+15:16፤ 2ቆሮ. 5:17፤ መዝ. 73:1፤ ኢሳ. 56+8 እና ዮሐ. 10+16፤ ዮሐ. 1+48፤ ራእ. 7:9።

የእስራኤል መንግሥት፤ ሙሴ ቤተ እስራኤልን ከገብጸ እስከ ዮርዳኖስ መራቸው። ኢያሱ ወደ ከነዓን አገባቸው። በመሳፍንት፤ በሳሙኤልና በሳኦል እየተመሩና ከጠላቶቻቸው ጋር እየተዋጉ በከነዓን ናሩ። ጳዊት ጠላቶችን ሁሉ አሸነፈ። ኢየሩሳሌምን ይዞ መናገሻ ከተማ አደረገ። መንግሥቱንም አስፋፋ። ሰሎሞንም መንግሥቱን በንግድ አበልጸገ፤ በጥበብም አሳወቀ። ነገር ግን በሕዝቡ ላይ አገዛዝን በማክበር መንግሥቱን አደከመ፤ ሰሎሞን ከሞተ በኋላ እንደ አኪያ ቃል ዐሥሩ ነገዶች በርብዓም ላይ ዐምፀው ኢየርብዓምን አነገሙ። መንግሥቱ ብዙ ጊዜ በእስራኤል ስም አንዳንድ ጊዜም ከዐሥሩ ነገዶች ዋና በሆነው በኤፍራም ስም ይጠራ ነበር። የእስራኤል ሕዝብ ወደ ኢየሩሳሌም እንዳይወጡ ኢየርብዓም የወርቅ ጥጃዎችን ሠርቶ በቤቴልና በዳን አኖራቸው። የእስራኤል ነገሥታት ሁሉ ይህን ኃጢአት ተከትለው ብዙ ባፅድ አምልኮት ረጸሙ። በተለይም የበኤልን ጣምት ሠርተው አመለኩ።

እግዚአብሔር ነቢያትን ለእስራኤል ላከ። ከእነርሱም የቃወቁት ኤልያስ፣ ኤልሳሳ፣ አሞጽና ሆሴዕ ናቸው። እስራኤል ግን ወደ እግዚአብሔር ስላልተመለሱ፤ መጀመሪያ በሶርያውያን፣ ቀጥሎም በአሦራውያን ተወረሩ። የአሦር ነገሥታት ተላንታ ቴላራሳርና ስልምናር እስራኤላውያንን ወደ አሦር

አፈለሱ። በመጨረሻ የአሦር ንጉሥ ሰማርያን ይዞ መንግሥትን አስቀረ። በእስራኤላውያን ፈንታ ሌላ የምሥራቅ ሕዝብ በአገራቸው አሰፈረ፤ ፅዝ. 4:2:10። ስለ እስራኤል ነገሥታት ዝርዝርና ዘመነ መንግሥት «የይሁዳ መንግሥት» ይሙ።

ከዚህ በኋላ የባቢሎን ንጉሥ ናቡከደነሮር የይሁዳን አገር ነዋሪዎች አፈለሰ። በምርኮ ላሉ ሕዝቅኤልና ዳንኤል ትንቢት ተናገሩ። እነዘሩባቤል በቂርስ አዋጅ መሠረት ከባቢሎን ወደ ኢየሩሳሌም ተመለሱ። ከተመለሱት የሚበዙት ከይሁዳ ነገድ ነበሩ። ሲመለሱ፣ ልዩ ነገድነታቸው በአስተዳደር በኩል ልዩነትን አላመጣምና ሁሉም እስራኤል ተባሉ («ነገድ» ይሙ)። ተመልሰውም በሐጊና በዘካርያስ ቀስቃሽነት ቤተ መቅደስን ሠሩ። በዕዝራና በነሀምያ ጊዜ የኢየሩሳሌም ቅጥር ተሠራ፤ የአይሁድ ሥርዓት ጸና። ሆኖም እስራኤል መጀመሪያ በፋርስ፤ በኋላ በግሪክ፤ ቀጥሎም በሮም ግዛት ሥር ዋለች። የሮም መንግሥት በ70 ዓ.ም. ኢየሩሳሌምን አፈረሰ። ቤተ እስራኤልም ተበታተነ።

ብዙ እስራኤላውያን ከባቢሎን ምርኮ በኋላ ወደ አገራቸው አልተመለሱም፤ ስለዚህም በየአገሩ ምክራብ እየሠሩ ነዋሪዎቻቸውን ይጠብቁ ነበር። ሐዋርያት እየተዘዋወሩ ወንጌልን ሲያስፋፉ አስቀድመው በእስራኤል መካከል ሰበኩ። ከእስራኤል ብዙዎች አመኑ። ግን በጠቅላላው አስተያየት እስራኤል ወንጌልን አልተቀበሉም። ሆኖም ጳውሎስ በሮም ም. 11 ወንጌል በአሕዛብ ከተስፋፋ በኋላ ከእስራኤል ብዙዎች እንደሚድኑ መተንበዩን ብዙ ሊቃውንት ይተረጉሙታል።

እስሱት፤ «እንሰሳት» ይሙ።
እስታቴር፤ የሮም መንግሥት ብር ምንጣሪ፤ ማቴ. 17:27። «ገንዘብ» ይሙ።

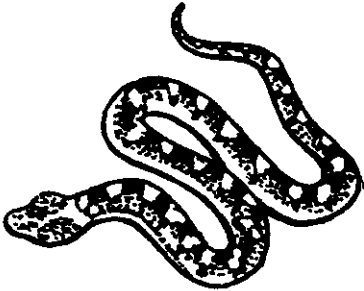
እስኩቴል፤ ከአሦር ፀሐተሰሜን ይኖር የነበረ ያልሠለጠነ ዘላን ሕዝብ፤ ቀላ. 3:11።

እስጢፋኖስ፤ በኢየሩሳሌም ቤ. ክ. ከተሾሙት ሰባት አገልጋዮች አንዱ ነበረ። ብዙ ተአምራትን አደረገ። ከግሪክ አገር የመጡ አይሁድ ሲከራከሩት መልስ አሳጣቸው። በሸንጎ ፊት በሐሰት ከሰሱት፤ ሸንጎውም በድንጋይ እንዲወገር ፈረደበት። እስጢፋኖስ ስለ ክርስቶስ በመጀመሪያ የተገደለ ሰማዕት ነው። ጳውሎስ በእስጢፋኖስ ሞት ተስማምቶ ነበር። እስጢፋኖስ በሚሞትበት ጊዜ ኢየሱስ እንደጸለየው፣ ክፉ ላደረጉበት ጸለየላቸው። «ጌታ ኢየሱስ ሆይ፣ ነፍሴን ተቀበል» በማለቱም የኢየሱስን ከክብ ጋር እኩልነት መስከረ፤ ሐ.ሥ. 6-7።

እስክንድርያ፤ ታላቁ እስክንድር የመቄዶንያ ንጉሥ የፊልጶስ ልጅ። ከ336-323 ክክ. በ. ነገሠ። የፋርስን መንግሥት ድል ነገሥቱ እጅ አደረገው። ሲሞት መንግሥቱ በሙር መሪዎቹ ተከፈለ። ዳንኤል ስለዚህ ተነበየ፤ ዳን. 8:21:22።

እስክንድርያ፤ በ332 ክክ. በ. በታላቁ ባሕር ዳር በኮሎኒያ ወስክንድር የተቋቋረ የገብጸ ወደብ፤ ሐ.ሥ. 27:6፤ 28:11። የንግድ ሥራና የዚያ ዘመን

ትምህርት እጅግ በጣም የተስፋፋበት የግብጽ መናገሻ ከተማ ሆነ። ብዙ አይሁድ በእስክንድርያ ታላላቅ ምክራቦች ሠሩ፤ ሐ.ሥ. 6፥9። የግብጽ ሰዎች በበዓላ ጎምላ ቀን በእየሩሳሌም ነበሩ። ከዚያን ጊዜ ጀምሮ የክርስትና ሃይማኖት ወደ እስክንድርያ እንደገባ ይታመናል፤ ሐ.ሥ. 2፥10። አጵሎስም የእስክንድርያ ሰው ነበረ፤ ሐ.ሥ. 18፥24። ከዚህ በቀር ቤ.ክ. በእስክንድርያ እንደት እንደተቋቋመች መቅ. አይገልጥም። በተለይ ግን ማርቆስ በእስክንድርያ እንደሠራ በቤ. ክ. ታሪክ ተጽፏል። «የቅዱሳት መጻሕፍት ትርጉም» ይ.መ. ካ. 7ተ።

እስያ 1. እስያ ከአውሮፓ በስተምሥራቅ ያለው ክፍለ ዓለም ነው።

2. ትንቹ እስያ በጥቁር ባሕርና በታላቁ ባሕር መካከል ይገኛል። ዛሬ ቱርክ ይባላል።

3. አዲስ ኪዳን እስያን ሲጠቅስ ከትንቹ እስያ በስተደቡባዊ ምዕራብ ስላለው የሮም ጠቅላይ ግዛት ይናገራል። በዮሐንስ ራእይ ለሰባቱ የእስያ አቤ. ክ. መልእክት ተጻፈ፤ ራእ. 1፥11። የእስያ መናገሻ ከተማ ኤራሶን ነበረች። ጳውሎስ እዚህ ወንጌልን አስተማረ፤ ሐ.ሥ. 19። ካ. 6ቀ።

እሸት ፤ የበሰለና የጉመራ የእህል ፍሬ። ሰው ከባልገጅራው እርሻ ውስጥ ገብቶ በማጭድ ላይሆን፣ በእጁ ቀጥሮ እሸት መብላት በሙሴ ሕግ የተፈቀደ ነበር፤ ዘጸ. 23፥25። ፈረሳውያን ይህን እንደ ሥራ ስለቋጠሩት፣ በሰንበት እሸት እንዳይቀጠፍ ከሰከሱ፣ ማቴ. 12፥12።

እሾህ ፤ በከነዓን ብዙ ዓይነት እሾህ ይገኛል። ለእሳት መነሻ ምክንያት ነው (ዘጸ. 22፥6፤ አ.ሳ. 10፥17)፤ ለአጥር ያገለግላል፤ ምሳ. 15፥19። የክፉ ሰዎች ምሳሌ ነው፤ ዘጉ. 33፥55፤ ናሆም 1፥10። እሾህ የሰውን ሥራ ከካቱ ሊያደርግ ይችላልና እንቅፋት ነው፤ ዘፍ. 3፥18፤ ምሳ. 24፥31፤ ኤር. 12፥13፤ ማቴ. 13፥7። ወታደሮች የእሾህ አክሊል በክርስቶስ ራስ ላይ አየሩ፤ ማቴ. 27፥29።

እቅፍ ፤ ጭንፍ ደረት፣ እንዲሁም የእጆችና የደረት ክብብ። ቃሉ መቀራረብንና ፍቅርን ያመለክታል፤ ሉቃ. 16፥22፤ ዮሐ. 1፥18፤ 13፥23።

እባብ ፤ እግር የሌለው፣ በሆዱ የሚሄድ፣ መርዛም የሆነ የሰው ጠላት፣ ተንኩለኛ አውራሬ። ሰይጣን በእባብ ተመስሎ ሔዋንን አታለል፤ ዘፍ. 3፥1-5፤ 14፤ 15፤ ራእ. 20፥2። እግዚአብሔር የሙሴን በትር ወደ እባብነት ለመለወጥና ሕዝቡንም ለመቅጣት ተናጻፊ እባብ ላከባቸው፤ ዘጸ. 4፥2-5፤ 7፥10-12፤ ዘጉ. 21፥6። ደግሞም የጥበብ ምሳሌ ነው፤ ማቴ. 10፥16።

እባብ ፤ የናስ እባብ፤ እስራኤል በምድረበዳ ላሉ በማጉረም ረማቸው ምክንያት በእባብ መቅሠፍት ተቀጡ። በኋላ ግን ሙሴ የናስ እባብ ወርቅ በዓላማ ላይ እንዲሰቅል ታዘዘ፤ እባብም የነደገው ሁሉ የናስን እባብ ባዩ ጊዜ ጻገ፤ ዘጉ. 21፥4-9። ከዚያም በኋላ

እስራኤል የናሱን እባብ አመለኩ። ሕዝቅያስ ግን «ነሑሽታን» ብሎ ሰባበረው። ነሑሽታን ማለት ነሐስ ብቻ ማለት ነው፤ 2ነገ. 18፥4። ክርስቶስ የራሱን ስቅለት ከናስ እባብ መሰቀል ጋር አነጻጽሮ አስተማረ፤ ዮሐ. 3፥14፤ 15።

እባጭ ፤ እንደ መቅ. አባባል ቃሉ በሥጋ ቁርበት ላይ የሚታይ ማናቸውንም ዓይነት እባጭ ያመለክታል፤ 2ነገ. 20፥7፤ ኢሳ. 1፥6። «በሽታ» ይ.መ.

እብሪት ፤ የኃይልና የክፋት ዠራት። ሌላው ክፉ እንዳደረገ እኔም ላድርግ ማለት እብሪት ነው፤ ምሳ. 8፥13።

እቴጌ 1. የንጉሥ ሚስት። 2. የንጉሥ እናት። የእስራኤል ነገሥታት ብዙ ሚስቶችን ያገቡ ነበርና የንጉሥ እናት ከሴቶች ሁሉ እንደ ታላቅ ሆና ተቋጠረ ነበር፤ 1ነገ. 2፥19፤ 15፥13፤ ኤር. 13፥18።

እትብት ፤ ዕንስ በማግሰን ከእናቱ ሆድ ምግብን የሚቀበልበት ከዕንሱ ጋር የተያያዘ መረብ። ሕፃኑ ሲወለድ እትብቱ ይቈረጣል፤ ሕዝ. 16፥4።

እቶን ፤ በጥንት ዘመን እቶን በጭቃ የተለሰነ ጉድጓድ ነበረ። ሰዎች በውስጡ እሳት ካንደዱ በኋላ በዳር በዳሩ ሊጥ በማስቀመጥ ዳቦ ያበስሉ ነበር፤ ዘሌ. 2፥4። አንዳንድ እቶን ሰፊ ነበረና ጡብ ይሠራበት ወይም ማዕድናት ይቀልጡበት ነበር፤ ዘጸ. 4፥20፤ ራእ. 9፥2። በባቢሎን ሰዎች በእቶን ውስጥ እየተጣሉ ይቀጡ ነበር፤ ዳን. 3፥6፤ 19-23። እቶን የፈተናና የፍርድ ምሳሌ ነው፤ ኢሳ. 48፥10፤ ማቴ. 13፥42።

እኅት ፤ በወላጆች አንድ የሆነች፣ ደግሞም በሥጋና በመንፈስ ወይም በሥራ የወዳጅነትና የመረዳዳት አንድነት ያላት እኅት ትባላለች። እኅትነት በምንና በምን እንደሆነ እንደሚከተለው እንመለከታለን። 1. በአካት ወይም በእናት በኩል (ዘፍ. 20፥12)፤ 2. በሚስትነት (መ.መ. 4፥9)፤ 3. በአገር (ዘጉ. 25፥18)፤ 4. በጉላ (ኤር. 3፥7)፤ 5. በክርስቶስ (ሮም 16፥1)።

እኅት ሚስት ፤ እኅትነት ያላት ሚስት፤ ሁለት ወንድና ሴት ክርስቲያኖች ከጋብቻ በፈት ወንድም-እኅት ይባላሉ። እነዚህ ሰዎች ሲጋቡ ሌላ የሌላውን ወንድም ይባላሉ፤ 1ቀሮ. 9፥5።

እናት፤ የወለደች ተንከባክባና መግባ ያሳደገች፤ ደግሞም በሥጋና በመንፈስ የእናትነትን ሥራ የፈጸመች፤ ቃሉ የሚከተሉትን አሳባች ያመለክታል። 1. በሥጋ ወላጅ፤ 2. በትውልድ የምትገኝ የቅርብ ወይም የሩቅ ወላጅ (ዘፍ. 3፥20)፤ 3. በመንፈስም በሥጋም ምእመናንን የምትረዳ (ሮሞ 16፥13)፤ 4. በምድራዊት ኢየሩሳሌም (ጽዮን) አንጻር ሰማያዊት ኢየሩሳሌም፤ መዝ. 87፥5፤ ገላ. 4፥26። «ወላጅ» ይመ.

እንሰላል፤ እየተቀቀለ ለምግብና ለመድኃኒት የሚሆን ተክል፤ ማቴ. 23፥23።

እንሰላት፤ 1. በመሬት ላይ የሚኖሩ እንሰላት፤ አውሬዎችና የምድር ተንቀሳቃሾች የሚከተሉት ናቸው፡- መጭልጭል (ዘሌ. 11፥29)፤ ሚዳቋ (ኢሳ. 51፥20)፤ ሸኮኮ (መዝ. 104፥18)፤ ቀበሮ (መላ. 15፥4)፤ በራይሌ (ዘዲ. 14፥5)፤ በቅሎ (2ሳመ. 13፥29)፤ በግ፤ ጠቦት (ዘፍ. 4፥2፤ 27፥9)፤ ብሔር (መዝ. 18፥33)፤ ተኩላ (መዝ. 91፥13)፤ ነብር (ኤር. 13፥23)፤ አህያ፤ ውርጉጫ (ዘፍ. 12፥16፤ ማር. 11፥2)፤ አርጃኖ (ዘሌ. 11፥30)፤ አቆስጣ (ዘጸ. 25፥5)፤ እንበሳ (1ሳመ. 17፥34)፤ አይጥ (ዘሌ. 11፥29)፤ አዞ (ኢዮብ 40፥25)፤ አጋዞን (ዘዲ. 14፥5)፤ አጭ (ዘዲ. 14፥5)፤ ኤሊ (ዘሌ. 11፥30)፤ እርያ (ዘሌ. 11፥7፤ ሉቃ. 15፥15)፤ እስስት (ዘሌ. 11፥30)፤ እንሸላሊት (ዘሌ. 11፥29)፤ እባብ (ዘጸ. 7፥10)፤ እፋኝት (ዘዲ. 32፥33)፤ ከብት፤ ላም፤ በሬ፤ እምባሳ፤ ኮርማ፤ ወይሬን፤ ጊደር፤ ጥጃ፤ ፊሪዳ (ዘሌ. 22፥28፤ ዘጸ. 20፥17፤ መዝ. 69፥31፤ ኢዮብ 21፥10፤ ኤር. 50፥27፤ ኢሳ. 7፥21፤ ዘፍ. 18፥7፤ ሉቃ. 15፥23)፤ ዋላ (መዝ. 104፥18)፤ ውሻ (ኢሳ. 56፥10)፤ ዝሆን (1ነገ. 10፥18)፤ ዝንዶ (መዝ. 91፥13)፤ ዝንጀሮ (1ነገ. 10፥22)፤ የሌሊት ወፍ (ዘሌ. 11፥19)፤ የሚዳ አህያ (ኢዮብ 39፥5)፤ የበረሀ ፍየል (ኢዮብ 39፥1)፤ የዱር እርያ (መዝ. 80፥13)፤ ድብ(1ሳመ. 17፥34)፤ ድኩላ (ዘዲ. 14፥5)፤ ጃርት (ኢሳ. 14፥23)፤ ገበሎ (ዘሌ. 11፥30)፤ ጉማራ (ኢዮብ 40፥15)፤ ግመል (ዘፍ. 24፥10)፤ ጉሽ (ኢዮብ 39፥9)፤ ጉንቸር (ዘጸ. 8፥2)፤ ጥንቸል (ዘሌ. 11፥6)፤ ፈረስ (1ነገ. 4፥26)፤ ፍልፈል (ኢሳ. 2፥20)፤ ፍየል (ዘጸ. 12፥5፤ ዕብ. 9፥12)።

2. በውሃ ውስጥ የሚኖሩ እንሰላት፡- ሰፍነግ (ማቴ. 27፥48)፤ አንበራ (ዘፍ. 1፥21)፤ ዓሣ (ዘፍ. 1፥26)፤ ባሉል (ዘጸ. 30፥34)። «ርኩሳ» ይመ.

እንሰሶች፤ እራት እንሰሶች። «ኪሩብ» ይመ.

እንሸላሊት፤ «እንሰላት» ይመ.

እንቅልፍ፤ 1. የድካም ማሳሊያ ዕረፍት፤ መዝ. 4፥8፤ 127፥2። 2. ሞትን ያመለክታል፤ ዮሐ. 11፥11-14፤ 1ቶር. 11፥30፤ 1ተሰ. 4፥13። 3. የመንፈሳዊ ስንፍና ምሳሌ ነው፤ ግዛዝ፤ መዝ. 25፥15፤ ዮሐ. 6፥4።

13፥11።

እንቅቅልሽ፤ የሰው ጥበብ መፈተኛ ተረት፤ ጩዋታ ወይም ምሳሌ፤ መላ. 14፥12-19፤ 1ነገ. 10፥1።

እንቢተኛ፤ እልኸኛ፤ ዓመጸኛ፤ ዘጸ. 16፥28፤ ዕብ. 12፥25፤ ያዕ. 3፥6።

እንባ፤ ሰው በሚያጋጥመው ሁኔታ በአግባቡ አዝኖ እንባ ያፈላል፤ ኢዮብ 16፥20፤ ዮሐ. 11፥35።

እንኮርዳድ፤ በሰንዴ መካከል የሚበቅልና የሚያፈራ፤ ሲበሉት ራሱን የሚያዘር መርክንት ያለው አረም። የሰይጣን ልጆች ምሳሌ፤ ማቴ. 13፥25-39።

እንኮይ፤ ፍሬው የሚበላ፤ በቆላ የሚበቅል ዛፍ፤ ዘፍ. 30፥14-17፤ ምላ. 25፥11፤ መ.መ. 2፥3።

እንድርያስ፤ ከዐሥራ ሁለቱ ሐዋርያት አንዱ፤ ማቴ. 10፥2። እንደ ወንድሙ ጲጥሮስ ዓሣ አጥማጅ ነበረ። እንድርያስ የመጥምቁ ዮሐንስ ደቀ መዝሙር ሳለ፤ ዮሐንስ ኢየሱስን አሳይቶት ከኢየሱስ ጋር ዋለ። ጲጥሮስንም ወደ ኢየሱስ አመጣው፤ ዮሐ. 1፥35-46። ዓሣ ከሚያጠምድበት ቦታ ኢየሱስ ጠራው፤ ማር. 1፥16፤17። ኢየሱስን ሲያገለግል አምስት እንጀራ የያዘውን ብላቴና፤ ግሪኮችንም ወደ ኢየሱስ አደረሰ፤ ዮሐ. 6፥8፤9፤ 12፥21፤22። ስለ ኢየሩሳሌም መፍረስ ከጠየቁት ደቀ መዝሙርት አንዱ ነበረ፤ ማር. 13፥3፤4። ከዕርገት በኋላ ከሌሎች ጋር የመንፈስ ቅዱስን ተስፋ ጠብቆ ተቀበለ፤ ሐ.ሥ. 1፥13። «ሐዋርያ» ይመ.

እንደድ፤ በአማርኛ ልብስን የሚያነጣ የሐረግ ፍሬ። በመቅ. የተጠቀሰው ግን አንድ የጨው ዐይነት ነው። ይህም ከመሬት ይሰበሰብና በአረፋው ውስጥ ልብስ ይታጠባል፤ ኤር. 2፥22።

እንጀራ፤ አስራኤላውያን ከሰንደና ከገብስ ዱቄት እንጀራ ይጋገሩ ነበር። አንዳንድ ጊዜም ባቄላ፤ ምስር፤ ጤፍና አጃ በአንድነት ይጋገራሉ፤ ሕዝ. 4፥9። እንጀራውን በጨው ያጣፍጣሉ፤ ዘሌ. 2፥13። እርሾም ይጨመር ነበር፤ ሉቃ. 13፥21። ያለ እርሾ ሲጋገር ቂጣ ይባላል፤ ዘጸ. 12፥15። እንጀራ በምድጃ ወይም በእቶን ይጋገር ነበር፤ ዘሌ. 2፥4። በግብጽ የንጉሥ እንጀራ አበዛ (ጋጋሪ) ትልቅ ማዕርግ ነበረው፤ ዘፍ. 40፥1፤16። መልክ ጺዶቅ ለአብርሃም እንጀራ አቀረበ (ዘፍ. 14፥18)፤ ካህናትም በመቅደስ በየሳምንቱ እንጀራ ያቀርቡ ነበር፤ ዘሌ. 21፥6፤ 24፥5-9። እንጀራ ሲባል ብዙ ጊዜ ጠቅላላውን ምግብ ያመለክታል፤ ዘፍ. 3፥19፤ ማቴ. 6፥11። ክርስቶስ ሕይወትን ስለሚሰጥ «የእግዚአብሔር እንጀራ» እና «የሕይወት እንጀራ» ብሎ ራሱን አመለከተ፤ ዮሐ. 6፥33፤35።

እንጉልቻ፤ ሳይተኛ እንደተቀመጡ የሚታይ አነስተኛ እንቅልፍ። የስንፍና ምሳሌ ነው፤ ምላ. 6፥4።

እንግዳ፤ ከሌላ ወገን የመጣ በእስራኤል

መካከል የሚኖር ሰው። ፋሲካን ለመብላት (ዘጸ. 12:43)፤ ወደ መቅደስ ለመግባት (ሕዝ. 44:9)፤ ንጉሥ ለመሆን (ዘጸ. 17:16)፤ ወይም በጋብቻ ከእስራኤል ጋር ለመቀላቀል ለእንግዳ አይፈቀድም ነበር፤ ዘጸ. 34:12-16። ሕግን ቢቀበልና ቢገረዝ ግን እንደ አገር ልጅ ይሆናል፤ ዘጸ. 12:48። በእ. ኪ. ከእግዚአብሔር ቃል ውጭ የሆነ ሰው እንግዳ ይባላል፤ ኤፌ. 2:19። እንደዚሁም ክርስቲያን በዚህ ዓለም እንግዳ ነው፤ ዕብ. 11:13-16፤ 1ጴጥ. 2:11።

እንግዳ ተቀባይነት፤ እንግዶችን መቀበል በብሉይ ድና በአዲስ ኪዳን ታዝሟል፤ ዘሌ. 19:34፤ ሮም 12:13፤ 1ጴጥ. 4:9። አብርሃም እንግዶችን አክብሮ አስፈላጊውን ነገር ሁሉ በፍጥነት በማዘጋጀቱ ከፍ ያለ ምሳሌ አሳይቷል፤ ዘፍ. 18:1-8፤ ሉቃ. 7:44-46። እንግዳ እስኪሄድ ድረስ ባለቤት ለእርሱ ኅላፊ ነው፤ ዘፍ. 19:1-8፤ መሳ. 19:1-23። ኢየሱስ ሰዎችን በመመገብ ምሳሌ ሰጠ፤ ማቴ. 14:15-21። በተለይ የወንጌል ሠራተኞችን መቀበል ይገባል፤ የሚቀበሉአቸው ሞታቸውን አያጡም፤ 2ነገ. 4:8-37፤ ማቴ. 10:40-42፤ ዕብ. 13:1-2፤ 3ዮሐ. 5-8 እና 2ዮሐ. 10 ያነጻጽሩ። ክርስቶስ በፍርድ ቀን በተናገረው ላይ ተመርኮዞ ከቀረቡት ስድስት ጥያቄዎች አንዱ እንግዳ መቀበልን የሚመለከት ነው፤ ማቴ. 25:35:38:43።

እንግጫ፤ በወንዝ ዳር የሚበቅል ለምለም ሣር፤ ኢላ. 19:15፤ 58:5።

እንጎቻ፤ ትንሽ ቲግ ወይም ትንሽ እንጀራ፤ ዘጸ. 29:2፤ 1ነገ. 17:13።

እንጥሽታ፤ ከጥንቅቅና ከአንድ ዓይነት ብናን ነገር የተነሣ ማጠባጠ። የኃይል ጩኸትን ያመለክታል፤ ኢዮብ 41:10።

እከክ፤ የሚያሳክክ የቆዳ በሽታ፤ ዘሌ. 21:20። «በሽታ» ይሙ.

እክት፤ የሰደተኛ ወይም የመንገደኛ ንዝ ሸክም። ሕዝቅኤል እክት በመሸክም የእስራኤልን ስደት ተነበየ፤ ሕዝ. 12:3-16።

እውነት፤ ትክክለኛና ስሕተት የሌለበት ቃል፤ የውሸት ተቃራኒ። የእግዚአብሔር ቃል እውነት ነው፤ ቲቶ 1:12፤ ዮሐ. 17:17። እግዚአብሔር እውነትን ለሰው ገልጧል (ሮም 1:19:20)። በተለይ ክርስቶስ የእውነት መግለጫ ነው፤ እርሱ ራሱ እውነት ነው፤ ዮሐ. 1:14:17፤ 14:6። በክርስቶስ የተገለጠውን እውነት፣ ማለት የወንጌልን ቃል የሚቀበል ሕይወትን ያገኛል፤ ዮሐ. 8:31:32። የማያምኑት ግን በሐሰት ይኖራሉ፤ ይፈረዱባቸውማል፤ 2ተሰ. 2:9-13።

እዝናት፤ የተግዛድ ምክር፤ መሳ. 20:7።

እዝን እንጀራ (የ)፤ በእስራኤልና በእ.ትዮጵያ ለማድ ሰው በሞተ ጊዜ ገረቤት ወደ ሟቹ ቤት የሚወስደው ምግብ የእዝን እንጀራ ይባላል፤ ኤር. 16:7፤ ሕዝ. 24:17።

እድሜ፤ ሰው በሕይወት የሚቆይበት ጊዜ።

ረጅም እድሜ የእግዚአብሔር በረከት ነው፤ መዝ. 91:16። እንደሚገባ የሚታዘዙ የረጅም እድሜ ተስፋ አላቸው፤ ዘጸ. 20:12። በአባቶች ዘመን ሰዎች ብዙ ዓመታት በሕይወት ይኖሩ ነበር፤ ዘፍ. 5፤ ዘዳ. 34:7። «የብሉይ ኪዳን ስፍረ ዘመን» ይሙ። በኋላ ግን የሰው እድሜ ከ70 እስከ 80 ዓመታት ገደማ ተወሰነ፤ መዝ. 90:9:10። ሰው በእድሜ የሽመገሉትን እንዲያከብር ታዝሟል፤ ዘሌ. 19:32።

እድሞ፤ በቤት ወይም በቤ.ክ. ዙሪያ የሚሠራ አጥር፤ ቅጥር፤ አብዛኛውን ጊዜ በዕፈርና በድንጋይ ይሠራል፤ ራእ. 11:2።

እድሳት፤ የረጅ ሕንፃ ማደስ፤ መጠገን፤ ነሀ. 3:9-32። ኃጢአት፣ ድካምና እርጅና ወደ ዓለም ስለገቡ እግዚአብሔር ሁሉን ያድሳል፤ ኢላ. 42:9፤ ራእ. 21:5። ይህ በተለይ የሚታየው በጠቅላላው ፍጥረት (ኢላ. 65:17፤ ዕብ. 1:10-12፤ ራእ. 21:1) እና ሰሰው ዘንድ ነው፤ መዝ. 103:5፤ ኢላ. 40:31፤ ሕዝ. 36:26፤ 2ቆሮ. 5:17።

እድገት (ዕድገት)፤ ሰው በአካልም ሆነ በመንፈስ ሊያድግ ይችላል፤ ዘፍ. 21:8፤ ዘጸ. 2:10፤ ሉቃ. 1:80፤ 2:40:52። ማናቸውም ሕያው ነገር ያድጋል፤ መሳ. 16:22፤ ማቴ. 6:28፤ 13:30፤ ማር. 4:8። ቤተ ክርስቲያን በአንድነት (1ቆሮ. 3:6፤ ኤፌ. 2:21)፣ ክርስቲያንም በእምነት፣ በነገር ሁሉ ክርስቶስን ለመምሰል፣ በእግዚአብሔር ዕውቀት፣ ለመዳን ማደግ አለበት፤ 2ቆሮ. 10:15፤ ኤፌ. 4:15፤ ቆላ. 1:10፤ 1ጴጥ. 2:2፤ 2ጴጥ. 3:18።

እጅ፤ ቃሉ ብዙ ጊዜ ኃይልን (ዘፍ. 9:2:5፤ ሉቃ. 1:66)፣ ልግስናን ያመለክታል፤ ዘዳ. 15:8። ቀኝ እጅ ከግራ እጅ እንደሚበልጥ ይታመናል፤ ዘፍ. 48:13-19። እጅ እንደ አንደበት የንግርን ስልት ይገልጻል፤ ሐኒ 1:1፤ ሐ.ሥ. 26:1። ክርስቶስ በእጅ ምሳሌነት እንደሚገለጥ ሊቃውንት ተርጉመዋል፤ መዝ. 144:7።

እጅ መንሻ፤ ተቀባይነትን ለማግኘት አንዱ ለሌላው የሚሰጠው ገጸ በረከት፣ መተያያ፤ ዘፍ. 34:12፤ መዝ. 45:12፤ 68:29፤ 72:10።

እጅ መጫን፤ ይህ ሥርዐት ብዙ ነገርን ሊያመለክት ይችላል፤ ዕብ. 6:1-2። ዋና ዋናዎቹ፣ በረከትን መስጠት (ዘፍ. 48:13-19)፣ በደልን ማስተላለፍ (ዘጸ. 29:10:15:19፤ ዘሌ. 16:21)፣ ሥልጣንን መስጠት (ዘዳ. 34:9)፣ ለልዩ ሥራ ሰውን መለየት ናቸው፤ ሐ.ሥ. 6:6፤ 13:3። እጅ በመጫን ሰዎች ይፈወሳሉ (ማር. 6:5፤ 16:18፤ ሐ.ሥ. 28:8)፣ መንፈሳዊ ስጦታዎች ይተላለፋሉ፤ 1ጢሞ. 4:14።

እግረኛ ወታደር፤ ወይም መልእክተኛ፤ መሳ. 20:2፤ 2ላሙ. 8:4፤ 1ላሙ. 22:17።

እግር፤ ለመሄጃ፣ ለመረማመጃ የሚያገለግል የሰውነት ክፍል። ቃሉ ለምሳሌነት በብዙ ዓይነት ይጠቀሳል። እግዚአብሔር የቅዱሳንን እግር ይጠብቃል

ሲል፡ ሕይወታቸውን ያድናል ማለት ነው፤ 14ሙ. 2፡9። የጠላትን አንገት በእግር መርገጥ ፍጹም ድልን ያሳያል፤ ኢያሱ 10፡24; 25፤ 1ቆሮ. 15፡25። በእግር ላይ መውደቅ ልመናን (14ሙ. 25፡24፤ 2ነገ. 4፡27)፤ በእግር አጠገብ መቀመጥ መማርን ያሳያል፤ ሉቃ. 10፡39፤ ሐ.ሥ. 22፡3። እግርን ማጠብ በአነስተኛ አገልጋይ የሚፈጸም የአክብሮትና የትሕትና ሥራ ነው፤ ሉቃ. 7፡44፤ ዮሐ. 13፡5። ከእግር ትቢያን ማራገፍ፣ ከዚያ በታ የሰዎች ፍጹም መለየት ማለት ነው፤ ማር. 6፡11።

የእግር መረገጫ፤ እግር የሚያርፍበት (እግርጌ)፤ ያዕ. 2፡3። ዝቅተኛነትን ሊያመለክት ይችላል፤ መዝ. 110፡1፤ ኢሳ. 66፡1፤ ማቴ. 5፡35።

እግዚአብሔር፤ ቃሉ ከግእዝ የተገኘ ነው። እግዚአ ፯ታ፣ ብሔር ደግሞ ዓለም ሲሆን፣ እግዚአብሔር ማለት የዓለም ፯ታ ማለት ነው። መ.ቅ. ስለ እግዚአብሔር የሚሰጠውን ትምህርት በሚከተሉት ሰባት አርአኑት ለናጠቃልላው እንችላለን።

1. የእግዚአብሔር መኖር ህልውና። መ.ቅ. በመጀመሪያ እግዚአብሔር እንዳለ ለማረጋገጥ አይዋክርም። የእግዚአብሔርን ህልውና (መኖር) መሠረት አድርጎ ያስተምራል፤ ዘፍ. 1፡1። የእግዚአብሔር ሰው በእምነት ይኖራል፤ ዕብ. 11፡6። ማንም ሰው እግዚአብሔርን በሙሉ ልብ ሲፈልግ ያገኘዋል (ኤር. 29፡13)፤ ፈቃዱንም ለማድረግ የተዘጋጀ እውነተኛውን ትምህርት ያውቃል፤ ዮሐ. 7፡17። እግዚአብሔር ራሱን በፍጥረቱ ገልጧል (ሮም 1፡19-21)፤ ሰው በሕሊናው የእግዚአብሔርን ሕግ ያውቃል (ሮም 2፡14; 15)፤ እግዚአብሔር የለም የሚል ሰነፍ ተብሏል፤ መዝ. 14፡1፤ 53፡1።

አንድ ሰው እግዚአብሔር አለ ብሎ ሲያምን በሕይወቱ ሁሉ ለሚያጋጥመው ጥያቄ መልስ ይኖረዋል። ለምሳሌ ዓለም ከየት መጣ? ይህ መልካም፣ ያ ክፉ ለምን ይባላል? ምን ማድረግ ይገባኛል? ከሞት በኋላ ምን ይሆናል? ክርስቶስ ማን ነው? ወዘተ... ተብሎ በጠየቀ በመ.ቅ. አጥጋቢ መልስ ይሰጣል። ይህን ስንል ሁሉን ያውቃል ማለት ሳይሆን፣ በዚህ ዓለም በአግባቡ ለመኖር አስፈላጊውን ሁሉ ያውቃል ማለት ነው፤ 1ቆሮ. 2፡9፤ 1ዮሐ. 3፡1-3።

2. የእግዚአብሔር ስሞች። በዕብራይስጥ እግዚአብሔር የሚጠራባቸው በተለይ ሦስት ስሞች አሉ።

(ሀ) ኤል። ኃያል (አምላክ) ማለት ነው። በብዛት ኤሊያ ነው። በአራማይክም ብዙ ጊዜ በግጥም ኤላህ ተብሎ ይነገራል። ቃሉ በሴማዊ ቋንቋ ሁሉ ይገኛል። በዕብራይስጥ የብ. ኪ. መጻሕፍት «ኤል፣ ኤሎሂም» የሚለው በአማርኛው መጽሐፍ ቅዱስ እግዚአብሔር፣ አምላክ፣ አማልክት ተብሎ ብዙ ጊዜ ይጠቀምልል።

ዘፍ. 1፡1፤ መዝ. 81፡9። በዕብራይስጥም ሆነ በኤሎች ሴማውያን ቋንቋዎች የሚናገሩ በእስራኤል አገር በአካባቢዋም ይኖሩ የነበሩ ሁሉ ጣዖቶቻቸውን «ኤል፣ ኤሎሂም» እንደ አማርኛው «አምላክ፣ አማልክት» ብለው ይጠሩአቸው ነበር (ዘጸ. 18፡11፤ ዘዳ. 4፡28)፤ ቃሉ ገዥነትን፣ ፈራጅነትንም ስለሚያመለክት፣ ሰዎች ተጠርተውበታል፤ ዘጸ. 7፡1፤ 21፡6፤ መዝ. 82፡6፤ ዮሐ. 10፡34; 35። መላእክትም ተጠርተውበታል (መዝ. 8፡5)። ይህም በዕብራይስጥ ብቻ ነው። ከዚህም ሌላ «ኤል» እንደ ኢትዮጵያ ስም አጠራር ከሰውና ከሰታ ስም ጋር ይነገራል። ለምሳሌ ኤልሳዕ (እግዚአብሔር ደገንነት ነው)፣ ኤልሳቤጥ (እግዚአብሔር መሐላዩ ነው)፣ ቤቴል (የእግዚአብሔር ቤት)፣ ኤልሻዳይ (ዘፍ. 17፡1፤ ሁሉን ቻይ አምላክ) ማለት ነው።

(ለ) ያህዌ። አንዳንዶች የሆሻ የሆዋ ይላሉ፣ አጠራራቸው ግን ትክክለኛ አይመስልም። ያህዌ የእግዚአብሔር ስም ነው። ትርጉሙ ያለና የሚኖር፣ እንደ ባሕርይ የሚሠራ ማለት ነው፤ ዘጸ. 3፡13-15። ያህዌ እግዚአብሔር ተብሎ ተተርጉሞአል፤ ዘፍ. 4፡26። ያህዌ ከሌላ ስም ጋር ተዛርፎ ይገኛል፣ ለምሳሌ ያህዌ ይርኤ (እግዚአብሔር ያያል፤ ዘፍ. 22፡14)፣ ያህዌ ንሲ (እግዚአብሔር ዓላማዬ ነው፤ ዘጸ. 17፡15)፣ ኢዮሳፍጥ (እግዚአብሔር ፈርጄል)፣ ኢዮራም (እግዚአብሔር ከፍ ከፍ አለ)፣ ኢያሱ (እግዚአብሔር አዳኝ)፣ ሃሌሉዮ (ሀሌሉዮህ) እግዚአብሔርን (ያህዌን) አመስግኑ ማለት ነው። ብዙ ጊዜ ኤልና ያህዌ በአንድነት ይገኛሉ፤ «እግዚአብሔር አምላክ» ተብለውም ይተረጉማሉ፤ ዘፍ. 2፡8። ኤልያስ ማለትም «ያህዌ አምላክ ነው» ማለትን ያሳያል።

(ሐ) አዶን። ፯ታ ማለት ነው። ቃሉ በአማርኛው መጽሐፍ ቅዱስ ፯ታ (መዝ. 35፡23)፣ እግዚአብሔር (መዝ. 37፡13)፣ አቤቱ (መዝ. 38፡9)፣ ተብሎ ተተርጉሞአል። አዶን ከልዩ ልዩ ስም ጋር ተዛርፎ ይገኛል፤ ለምሳሌ አዶንያስ (ያህዌ ፯ታዬ ነው፤ 24ሙ. 3፡4)፣ አዶኒራም (፯ታዬ ከፍ ያለ ነው፤ 1ነገ. 4፡6)። እ.ኪ. በተጻፈበት በግሪክ ቋንቋ «ቴዎስ» እግዚአብሔር ወይም አምላክ፣ «ቲርዮስ» ደግሞ ፯ታ ተብሎ ይተረጎማል። በአማርኛው እግዚአብሔር በሚለው ላይ ሁሉ በግእዙ የሕዝቅኤል ትንቢት አዶናይ ይላል።

3. የእግዚአብሔር የባሕርይ መገለጫ። እግዚአብሔር መንፈስ ነው (ዮሐ. 4፡24)፣ ብርሃን ነው (1ዮሐ. 1፡5)፣ ፍቅር ነው (1ዮሐ. 4፡8)። እግዚአብሔር አካላዊ ወይም እኔነት ያለው ነውና ራሱን በሚገልጥበት መጠን ለናውቀው እንችላለን፤ ዮሐ. 17፡3። ሆኖም የሚሰጠው መገለጥ በከፊል እንጂ በሙሉ እንኖራቸውና እንድናየው አይደለም፤

ዘጸ. 33:20፤ ኢላ. 55:8-9፤ 1ጢዋ. 6:16። እግዚአብሔር ስለ ራሱ ብዙ ነገሮችን ገልጧል። እነዚህም ነገሮች የእግዚአብሔር የባሕርይ መገለጫዎች ይባላሉ። ከእነዚህም አራቱ በፍጥረት (በፍጡር) ዘንድ አይገኙም።

(ሀ) ሁሉን ቻይነቱ። እግዚአብሔር ለባሕርይ መንሻ ምክንያት የለውም፤ ከዚህ ተገኘ አይባልም። ራሱ በራሱ የነበረ፤ ያለና የሚኖር ነው። «ያህዌ» የሚለው ስሙም ይህን ይገልጻል፤ ዳገ. 4:35፤ ዮሐ. 5:26፤ ራእ. 4:10-11።

(ለ) አለመለወጡ። እግዚአብሔር ከዘለዓለም እስከ ዘለዓለም ያው ነው። በህላዌ (በአንገንዋር) በአላቡም አይለወጥም፤ መዝ. 33:11፤ ሚሊ. 3:6፤ ዕብ. 6:17።

(ሐ) አለመወሰኑ፤ መዝ. 145:3። እግዚአብሔር በሁሉ ይገኛል (መዝ. 139:7-10፤ ሐ.ሥ. 17:27-28)፤ መጀመሪያና መጨረሻ የለውም፤ መዝ. 90:2።

(መ) አለመከፋፈሉ። ይህ ማለት ሰው ሥጋና ነፍስ እንዳለው ሁሉ፤ እግዚአብሔር ግን ሁለት ወይም ከሁለት በላይ የሆኑ ቀዋምያን ነገሮች አሉት አገልግ። ስለዚህ ወ.ቅ. እግዚአብሔር መንፈስ ነው፤ ብርሃን ነው ይላል። ይህን ስንላ፤ በዓለም ያለው መንፈስና ብርሃን ሁሉ እግዚአብሔር ነው ማለታችን አይደለም። እግዚአብሔር ከፍጥረቱ የተለየ ነው። ሆኖም በፍጥረትም የሚገኘው ሁሉ የእርሱ ሥራ ነው። እግዚአብሔር በራሱ መንፈስ፤ ፍቅር ነው (ዮሐ. 4:24)፤ ስለዚህ ሰው ወደ እግዚአብሔር ሲቀርብ የባሕርይ መገለጫ ወደ ሆኑት ወደ ፍቅሩና ወደ መንፈሱ ወደ ጽድቁም ይቀርባል።

ከዚህ በታች የተጠቀሱት ስምንት ነገሮች በመጠኑ በፍጥረት (በፍጡር) ዘንድም ይገኛሉ። በእግዚአብሔር ዘንድ ግን በምልክት ይገኛሉ፤ በክርስቶስም ተገልጠዋል፤ ዮሐ. 1:14፤ ቀላ. 2:9።

(ሠ) የእግዚአብሔር ዕውቀት። እግዚአብሔር ራሱን (1ቆሮ. 2:10)፤ በሰው ልብ ያለውን (ሕዝ. 11:5)፤ የሚመጣውንም (ኢላ. 46:10) ያውቃል።

(ረ) የእግዚአብሔር ጥበብ። እግዚአብሔር ለራሱ ክብር እንዲሆን ሁሉን ያደርጋል፤ ዳገ. 2:20-21፤ ሮም 11:33፤ 1ቆሮ. 2:7።

(ሰ) የእግዚአብሔር ችርነት። እግዚአብሔር ለፍጥረት ሁሉ መልካም ነገርን ያደርጋል፤ መዝ. 146:8-9፤ ማቴ. 5:44-45።

(ሸ) የእግዚአብሔር ፍቅር። አብ ወልድን ይወዳል (ዮሐ. 10:17)፤ ዓለምንም ወድዶ ልጁን ሰጠ፤ ዮሐ. 3:16። የእግዚአብሔር ፍቅር በ3 ቃላት ይገለጻል። 1. ጸጋ። በሰው ምክንያት ሳይሆን እንዲሁ በጸጋው እንደሚወድ ያሳያል፤ ኤፌ. 1:6-7። 2. ምሕረት። በኃጢአት ሙቃን ስንሆን በምሕረቱ በክርስቶስ ሕይወትን ስለሰጠን የቆረቆረ ያለ፤ ኤፌ. 2:4-5። 3. ትዕግሥት። በምት እንዲመለሱ በትዕግሥቱ ለንስሐ ጊዜ በመስጠቱ ፍቅሩን

ይገልጻል፤ ሮም 2:4፤ 2ኢጥ. 3:9።

(ቀ) የእግዚአብሔር ቅድስና። እግዚአብሔር ከፍጥረቱ የተለየ (ኢላ. 6:3)፤ በራሱም ንጹህ ነው፤ ዕን. 1:13።

(በ) የእግዚአብሔር ጽድቅ። እግዚአብሔር ለሰው እንደ ሥራው ይሰጣል፤ 1ኢጥ. 1:17።

ሰውንም ለማዳን የኃጢአትን ዕዳ በክርስቶስ በመክረሉ ጽድቁን አሳየ፤ ሮም 3:26።

(ተ) የእግዚአብሔር ታማኝነት። እግዚአብሔር እውነት ነውና (ዮሐ. 14:6)፤ ሐሰትን አይናገርም (ዘኁ. 23:19)፤ ቃሉንም ይፈጽማል፤ 2ጢዋ. 2:13፤ ዕብ. 10:23።

(ቸ) የእግዚአብሔር ሥልጣን። እግዚአብሔር እንደ ባሕርይ የፈለገውን ለማድረግ ይችላል (ማቴ. 19:26)፤ እንደ ፈቃዱም ያደርጋል፤ ሮም 9:14-15፤ ኤፌ. 1:11።

4. የእግዚአብሔር አካላት። እግዚአብሔር አንድ ነው፤ ግን በአንድነቱ ሦስትነት አለ። «ሥላሴ» ይህ.

5. የእግዚአብሔር ውሳኔ። እግዚአብሔር በፍጥረትም በደገንነትም ሁሉን ዕቅድል፤ ወስኗልም። ያለ እርሱ ፈቃድ ምንም አልሆነም፤ አይሆንምም። ውሳኔው ከዘለዓለም በጥበቡ ተመሠረተ (ኤፌ. 3:8-11)፤ እንደ ቻይነቱ ይፈጸማል (ኢላ. 46:8-10)፤ እንደ ታማኝነቱ አይለወጥም፤ ኢዮብ 23:13-14። ውሳኔውም በሰው ድርጊት ይፈጸማል እንጂ አይመሠረትበትም፤ ሐ.ሥ. 2:23። ውሳኔው የሰውን ሥራ ክፉም ቢሆን ወይም መልካም (ሐ.ሥ. 2:23፤ ኤፌ. 2:10)፤ የሰውን ሕይወት (ኢዮብ 14:5)፤ መኖሪያውንም ያጠቃልላል፤ ሐ.ሥ. 17:26።

ሰው ኃጢአት የሚሠራው እግዚአብሔር ፈቅዶ አይደለም። ሆኖም ከእግዚአብሔር ሥልጣን ውጭ አይደለም። ሰው ለሚሠራው ሁሉ ገላፊ ነው፤ እንደ ሥራውም የጋውን ይቀበላል፤ ገላ. 6:7-9። ሰው ምን ማድረግ እንደሚገባው እግዚአብሔር ገልጧል፤ ነገር ግን ጠቅላላው የእግዚአብሔር ዕቅድ አልተገለጠም፤ ዘዳ. 29:29፤ ሐ.ሥ. 17:30-31።

6. የእግዚአብሔር ምርጫ። እግዚአብሔር ከዓለም ሕዝብ ሁሉ እስራኤልን መረጠ፤ ዘዳ. 7:6-8። ሰዎችን ለልዩ ልዩ አገልግሎት መረጠ፤ ዘዳ. 18:5። ሰዎችንም ለደገንነት መረጠ፤ ማቴ. 22:14፤ ሮም 11:5፤ ኤፌ. 1:4-5። አንዳንዶችን በመምረጥ ሌሎችን በኃጢአታቸው እንደተዋቸው ገልጥ ነው። ሰው ኃጢአተኛ በመሆኑ እግዚአብሔር አንድን ሰው እንኳን ባያድን ጻድቅ ነው፤ ሰዎችን ለማዳን ወይም ለመተው የእርሱ መብት ነው፤ ማቴ. 20:14-15፤ ሮም 9:14-24። ምርጫው ከሰው ደግነት አይደለም። እምነትም የእግዚአብሔር ስጦታ ነውና በሰው እምነት እንኳን አልተመሠረተም፤ ኤፌ. 2:8-9፤ 2ተሰ. 2:13-14፤ 2ጢዋ. 1:9። ምርጫው ከእግዚአብሔር ነው፤ ዮሐ. 6:44፤ ሮም

9:11። እግዚአብሔር የመረጣቸውን እስከ መጨረሻው ድረስ የድኅነቱን ለእርሱም አይጠፉም፤ ዮሐ. 6:37-39፤ 10:28፤ 17:6-11፤ ሮም 8:28-39፤ 1ኢጥ. 1:3-5።

7. የእግዚአብሔር ልጆች። የእግዚአብሔር ልጆች ተብለው የሚጠሩ ሁሉ ከእግዚአብሔር ሥልጣን የተቀበሉ ናቸው። ስለዚህ 1) መላእክት፤ ኢዮብ 1:6፤ 2:1፤ 38:7። 2) ሰዎች ሁሉ፤ ሉቃ. 3:38፤ ኢሳ. 64:8። 3) የእስራኤል ሕዝብ፤ ዘጸ. 4:22፤ ሆሴዕ 11:1። 4) ኢየሱስ በሰውነት፤ ማቴ. 3:17፤ ሉቃ. 1:35። 5) በክርስቶስ ያመኑ (ዮሐ. 1:12)። የእግዚአብሔር ልጆች መሆናቸውን በአካሄዳቸው ይገልጻሉ፤ ሮም 8:14፤ ዮሐ. 3:1-10። በዘፍ. 6:2 «የእግዚአብሔር ልጆች» የሚለውን ከሊቃውንት ብዙዎች የአዳምን ልጅ የሌት ትውልድ፤ አንዳንዶች ደግሞ የወደቁትን መላእክት ያመለክታል ይላሉ። «ልጅነት» ይህ.

የእግዚአብሔር መንግሥት፤ ይህ

መንግሥት እግዚአብሔር የሚነግሥበት ነው። ክርስቶስ ባለበት የእግዚአብሔር መንግሥት አለ፤ ሉቃ. 17:20:21። የእግዚአብሔርን መንግሥት በንጉሥነት የሚገዛ ጌታ ኢየሱስ ስለሆነ፤ በእርሱ ወደዚህ ዓለም መምጣት የእግዚአብሔር መንግሥት ተመሠረተ (ማቴዎስ «መንግሥት ሰማያት» ይላል። ኦሳዩ 7ን ያው ነው፤ ማቴ. 5:35 ሉቃ. 6:20 ያንጻጽሩ)። መጥምቁ ዮሐንስ ሰዎችን ለመንግሥቱ አዘጋጀ፤ ማር. 1:14:15። ኢየሱስ ሰዎችን ወደ እግዚአብሔር መንግሥት አስገባ። ሰዎች ወደ እግዚአብሔር መንግሥት እንዲገቡ ዳግመኛ መወለድ ያስፈልጋቸዋል፤ ዮሐ. 3:3-5። የመግታቸው በብዙ ችግር ይሆናል፤ ማቴ. 11:12፤ ሐ.ሥ. 14:22። የእግዚአብሔር መንግሥት እንደ ምድራዊ መንግሥት አይደለም። አስተዋይ አእምሮ ያለው ያስተውላል እንጂ በሰው ዐይን አይታይም፤ ሉቃ. 17:20፤ ዮሐ. 18:36። ኢየሱስ አጋንንትን በግውጣቱ መንግሥቱ እንደመጣ አረጋገጠ፤ ማቴ. 12:28። ወደ እግዚአብሔር መንግሥት የሚገቡ ቃሉን ለመቀበል የተዘጋጁ፤ ጥሩና መልካም ልብ ያላቸው እንጂ ሰዎች ሁሉ አይደሉም፤ ሉቃ. 8:4-15።

የእግዚአብሔር መንግሥት በትንሽ ነገር ይጀመራል፤ በኋላ ትልቅ ይሆናል፤ ማቴ. 13:31:32። ትንሽ ነገር ቢመስልም ሁሉን ይሰውጣል፤ ማቴ. 13:33። ሰው ሳያስተውል ይሠራል፤ ጊዜው ሲደርስ ግን ቋሚ ይሆናል፤ ማር. 4:26-29። ወደዚህ መንግሥት ለመግባት ሰው ያለውን ሁሉ ይሰጣል፤ ማቴ. 13:44-46። በመንግሥቱ እውነተኛችን ሐሰተኞች ለጊዜው እንድ ላይ ይኖራሉ፤ በዓለም መጨረሻ ግን ይለያሉ፤ ማቴ. 13:40-43። «ምሳሌ» የኢየሱስ ምሳሌዎች» ይህ.

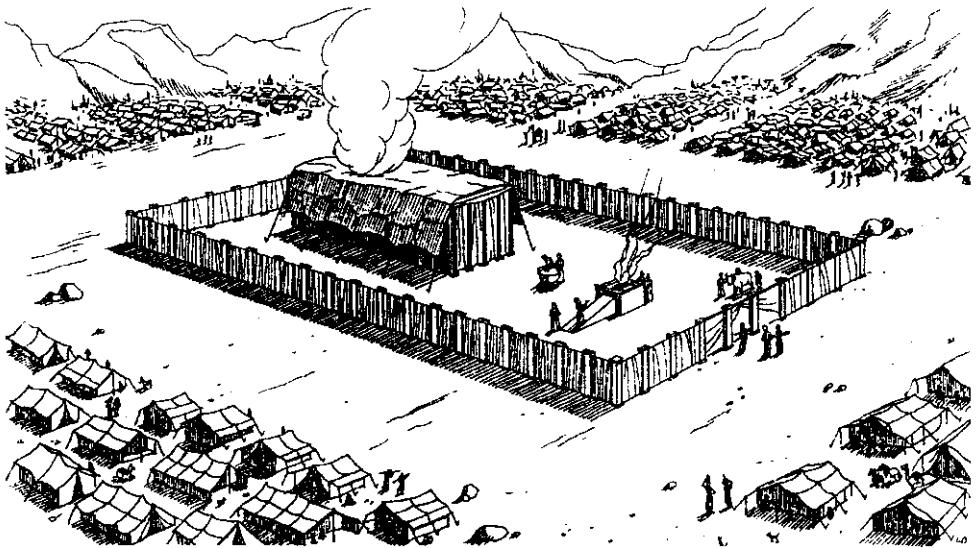
ኢየሱስ በምድር ላለ መንግሥቱ ነበረ፤ አሁንም

አለ። በዓለም መጨረሻም ይገለጻል። ኢየሱስ ዳግመኛ ሲመጣ ይፈርዳል። ሐሰተኞችን ያወጣል። ለሰዎች እንደ ሥራቸው ዋጋ ይከፍላቸዋል። ስለዚህ የእርሱን ሥራ በመሥራት መምጣቱን መጠባበቅ ያስፈልጋል፤ ማቴ. 13:47-50፤ ም. 25፤ ሉቃ. 12:35-48። ለኢየሱስ በሰማይና በምድር ሥልጣን ሁሉ አለው፤ ማቴ. 28:18። መንግሥቱ በተለይ በቤ. ክ. ይታያል። ሆኖም ሰዎች ቢያስተውሉም ባያስተውሉም መንግሥቱ በዓለም ሁሉ ይጻፋል፤ ባለ ሥልጣናት በእርሱ ይሾማሉ፤ ሮም 13:1።

የእግዚአብሔር መጋቢነት፤

የእግዚአብሔር ሥልጣንና ሽንገት፤ የባሕርይ አገዛዝና ጥበቃ። እግዚአብሔር የዓለም ፈጣሪና ንጉሥ በመሆኑ የፈለገውን ያደርጋል፤ መዝ. 103:19፤ 135:6፤ ዳገ. 4:35፤ ኤፌ. 1:11። ስለ መጋቢነቱ በተለይ አራት ነገሮችን መገንዘብ ይገባል።

1. መጋቢነቱና ፍጥረት። ያለ እርሱ ምንም አይሆንም። እግዚአብሔር ተክልን ያበቅላል (መዝ. 147:8:9) ፤ አውራጆችን ያስተዳድራል፤ ኢዮብ 39። የነጉድጓድ ወይም የድንበጥ ውድቀት በእርሱ ፈቃድ ነው፤ መዝ. 29፤ ማቴ. 10:29። ለሰውና ለእንስሳት ሕይወትን ይሰጣል፤ ይወስዳልም (1ኛ መ. 1:27፤ ኢዮብ 1:21)፤ ጤና ይሰጣል፤ ሕግምን ያመጣል (ዘጸ. 7:15፤ 28:27:60)፤ መከራንና ጥጋብን ያመጣል፤ አዮጽ 3:6፤ ኢሳ. 45:7። በመጋቢነቱ ጥበብ፤ ኃይሉ፤ ክብሩ፤ ደግነቱም ይገለጻሉ፤ መዝ. 20፤ 1:5፤ ሐ.ሥ. 14:17፤ ሮም 1:19-21።
2. መጋቢነቱና የዓለም ታሪክ። የእግዚአብሔር ዓላማ ከነገድና ከሕዝብ ሁሉ አንዲት ቤተ ክርስቲያንን ለመፍጠር ነው፤ ኤፌ. 3:1-11። ከእነርሱም መቤዣት የተነሣ ዓለም ሁሉ ወደ ክብር ይደርሳል፤ ሮም 8:19-21። ይህንም ሲያደርግ በሚቃወሙት ላይ ይስቃል፤ ለዓላማውም ይጠቀምባቸዋል፤ ሐ.ሥ. 4:25-28፤ መዝ. 2:4።
3. መጋቢነቱና የሰው ሕይወት። እግዚአብሔር የሚታዘዙለትን እንደሚባርክና የሚቃወሙትንም እንደሚቀጣ ተናግሯል፤ ዘሌ. 26። እንግዲህ ኃጥአን ለምን በምቶት ይኖራሉ? የእግዚአብሔር ሰዎች ግን ለምን መከራን ይቀበላሉ? የኃጥአን ምቶት ጊዜያዊ ብቻ ነው፤ መዝ. 50+16-21፤ 73:3-5:17-19። እንደዚሁም የእግዚአብሔር ሰዎች መከራ ጊዜያዊ ብቻ ነው፤ ሚል. 3+13-4+3፤ 1ኢጥ. 5:10። ደግሞም ምእመናን መከራ ለጥቅማቸው እንደሚሆን (ዕብ. 12:7-11)። መከራን በመቀበል እግዚአብሔርን እንደሚያከብሩ ሥራውም እንደሚፈጸምበት (ኢዮብ ም. 1-2፤ መዝ. 73+14:23-29)። ከክርስቶስም ጋር በመከራው እንደሚተባበሩ ያውቃሉ፤ ማቴ. 10:24፤ ዮሐ. 16:33፤ ደኢ. 3+10፤ 1ኢጥ. 4+13።

የእግዚአብሔር ማደሪያ በሕዝቡ መካከል

4. መጋቢትና ነፃ ፈቃድ። ምንም እንኳ እግዚአብሔር ያለበውን ቢያደርግ፣ ሰው ለሚሠራው ሁሉ ኅላፊ ነው። የእግዚአብሔርና የሰው አድራጎት ጉን ለጉን ይሄዳሉ። እንደት እንደሚገኘኑ ግን ምሥጢር ነው፤ ዘፍ. 50+20፤ ሐ.ሥ. 2+23፤ ፊል. 2+12:13፤ ቆላ. 1+29። «ነፃ ፈቃድ»፣ «እግዚአብሔር» «5:6» ይመ.

የእግዚአብሔር ማደሪያ፤ የሚተከለስ

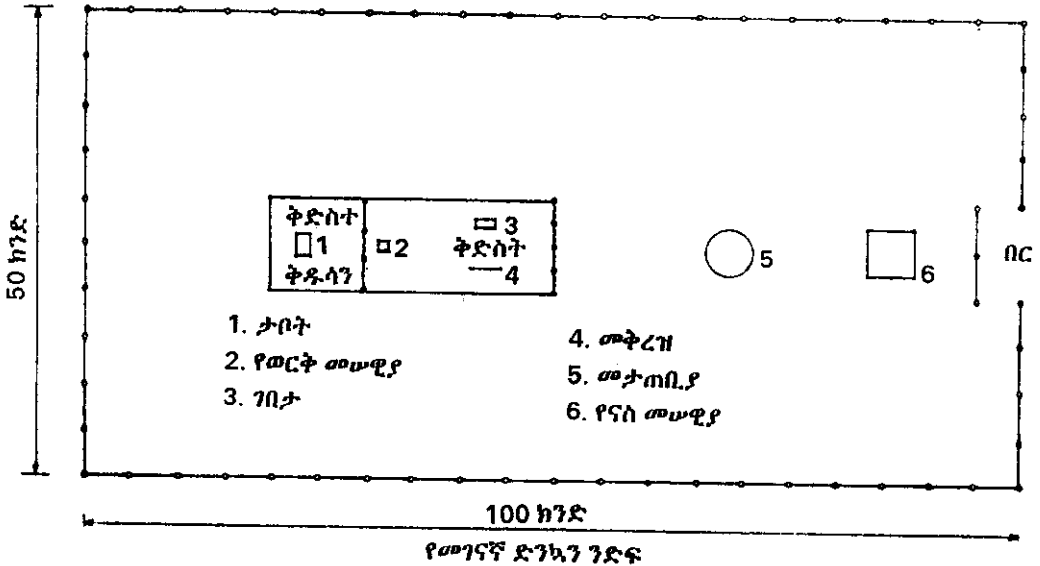
የሚነሳ ድንኳን። ለእግዚአብሔር የሚሰጥበትና እግዚአብሔር የሚገለጥበት ቦታ፤ ዘሌ. 26+11:12። ማደሪያው ደግሞ የመገናኛው ድንኳን (ዘጸ. 29+42)፣ የእግዚአብሔር ድንኳን (ራእ. 21+3)፣ የምስክሩ ድንኳን፤ ዘጉ. 17+7:8 ይባላል። እግዚአብሔር ለሙሴ የአሠራሩን ዝርዝር ሁሉ ሰጠው፤ ዘጸ. 25-28። ማደሪያው እንዲሠራ አስፈላጊውን ዕቃ ሁሉ ሕዝቡ እንዲሰጡ በተጠየቁ ጊዜ በልግስና አቀረቡ፤ ዘጸ. 25+1-9፤ 36+3-6። ማደሪያው በአደባባይ ተተክሎ በዙሪያው በመጋረጃ ታጥር ነበር፤ ዘጸ. 27+9-19።

የእግዚአብሔር ማደሪያ ንድፍ። በስተምሥራቅ በኩል ብቻ በር ነበረ። ሰው በበሩ ሲገባ መጀመሪያ የሚታየው ታላቅ የናስ መሠዊያ ነበር፣ ከእርሱም በኋላ የናስ መታጠቢያ አለ። የማደሪያው ምስራቅና ላንቃዎች ከግራር እንጨት የተሠሩ ነበሩ፤ ይህ ከላይ በአራት ዓይነት መጋረጃ ተሸፍኖ ነበር፤ ዘጸ. 26። ውስጡ በሌላ መጋረጃ በሁለት ተከፍሎ፣ መጀመሪያው ክፍል ቅድስት ሲባል ውስጠኛው ቅድስት ቅዳሳን ተብሏል፤ ዘጸ. 26+33። በቅድስት ውስጥ ሦስት ነገሮች ነበሩ። 1. በስተገራ ከወርቅ የተሠራ መቅረዝ። 2. በስተቀኝ ለመገኘቱ ገብስት

(ገብስት ገጽ) የሚሆን ገበታ። 3. ፊት ለፊት በመጋረጃው ሥር የዕጣን መሠዊያ (የወርቅ መሠዊያ)። በቅድስት ቅዳሳት ውስጥ ታቦት ብቻ ነበረ፤ ዘጸ. 37። ታቦቱ እንደ ሣጥን ሆኖ የተሠራ ነበር፤ ዐሠርቱ ቃላት (ትእዛዛት) የተጻፉባቸውን ሁለት ጽላት፣ መና ያለበትን የወርቅ መሶብና የአርንግም በትር በውስጡ ይዟል፤ ዕብ. 9፣ 2-4።

እስራኤላውያን ከግብጽ አገር በወጡ በ2ኛው ዓመት የእግዚአብሔር ማደሪያ በምድረ በዳ በደብረ ሲና ሥር ተሠርቶ ነበር። ከዚያ በኋላ ለ35 ዓመት በቃደስ ተቀመጠ። ሕዝቡ ለጉዞ ሲነሡ ማደሪያውንና በውስጥ ያለውን ዕቃ ሁሉ የሚሸከሙ ሊዋውያን ይቀድሙ ነበር፤ ዘጉ. 10+33-36። በኋላ በጌልጊላና በሴሎ (ኢያሱ 4+19፤ 18+1) ተቀመጠ። ለአጭር ጊዜ በኖብ፣ የናስ መሠዊያውም በገባሥን ነበረ፤ 1ኛው. 21+1-6፤ 1ዜ.መ. 16+39-40፤ 21+29። በመጨረሻ ዳዊት ወደ ኢየሩሳሌም አመጣው።

በእግዚአብሔር ማደሪያ አሠራር ታሪክ ውስጥ የወርቅ ጥጃ አምልኮት ታሪክ ጣልቃ ገብቷል። ከርሱ በፊት እግዚአብሔር ለሙሴ የሰጠው ንድፍ በዝርዝር ይገኛል (ዘጸ. 25-31)፤ ቀጥሎም የሥራው አፈጻጸም ተጽፏል፤ ዘጸ. 35-40። ማደሪያው የተሠራው እግዚአብሔር ከሕዝቡ ጋር እንዲገናኝ፣ ሕዝቡም እግዚአብሔር ከእነርሱ ጋር መሆኑን እንዳይረሱ ነው፤ ዘጸ. 25+8:22፤ 29+42። ሥራው ሁሉ ባለቀ ጊዜ የእግዚአብሔር ክብር በደመኖ ማደሪያውን ሞላ፤ ዘጸ. 40+34። በእ.ኤ.አ. የእግዚአብሔር ድንኳን ይባላል። በዕብራይስጥም ለአገላለጽ ለገላገሮች ጊዜ ጸሓፊው ስለ እርሱ ሰጠው ልዩ ልዩ መንገዳዊ ትምህርትን ይሰጣል፤ ዕብ. 8፣ 2-5። በምዕራፍ ዘጠኝና ዐሥር ስለ

ጥንታዊው ማደሪያና ስለ ሃይማኖታዊ ሥነ ሥርዓት ሁሉ ሲጽፍ፣ ስለ ክርስቶስ መድኃኒነትና ስለ ሊቀ ካህንነቱ ያስተምራል። ቢሆንም በተሰጠው ዋና ዋና ትምህርት ውስጥ ሰው ኃጢአተኛ ሆኖ ሳለ፣ ወደ እግዚአብሔር እንደሚሄድ ሊቀርብ እንደሚችል ተገልጧል። ክርስቶስ በሞት ጊዜ የቤተ መቅደስ መጋረጃ ከላይ እስከ ታች ተቀደደ፣ ይህም የሚያሳየው ወደ እግዚአብሔር የሚያደርሰው መንገድ መከፈቱን ነው። ማር. 15+37:38፤ ዕብ. 10+19:20።

እጥበት፤ ከነፃን አባራግ አገር ነውና ሰው ከጉዞው ወደ ቤት ሲገባ፣ እገርን መታጠብ የተለመደ ነበር፤ ዘፍ. 18+41 መላ. 19+21፤ ሉቃ. 7+44። ካህናት ከአገልግሎት በፊት እንዲታጠቡ ብዙ ሥርዓት ነበረ፤ ዘጸ. 30+17-21። ሰው ከምግብ በፊት እጅን የመታጠብ ሥርዓት የተለመደ ነበር። ፈሪሳውያንም እጅና ዕቃን አጥርቶ ስለማጠብ ብዙ ወግ ነበራቸው፤ ኢየሱስ ግን ዋናው ቁም ነገር የእጅ ላይሆን የልብ መታጠብ መሆኑን አስተማረ፤ ማር. 7+1-8፤ ሉቃ. 11+38-41፤ ዮሐ. 13+1-5:8:11። መታጠብ በጥምቀት ከኃጢአት መንጻትን የሚያመለክት ቃል ነው፤ ቲቶ 3+5።

እጥፍ፤ ሁለት እጅ፣ ወይም የታጠፈ በመሆኑ የመጀመሪያውን የሚያህል፤ ዘፍ. 43+12፤ ኢሳ. 40+2።

እፋኝት፤ መርዛም እባብ፤ ዘጸ. 32+33፤ ምላ. 23+32፤ ኤር. 8+17።

እፍረት፤ የጉድለት፣ የነውር፣ ወይም የውርደት ስሜት። ሰዎች የሚገባቸውን ሲያደርጉና በወገን ሲያምኑ እያፍሩም፤ ዘፍ. 2+25፤ ሮሞ 1+16፤ 10+11፤ 2ኛ. 1+8:12፤ 1ኛ. 2+6፤ 4+16፤ 1ዮሐ. 2+28። በሌሎች ማደሪያዎች

ሲያደርግ ግን እፍረት ይሰማዋል፤ ዘፍ. 3+7፤ ምላ. 19+26፤ ዳን. 9+8፤ 12+2፤ 1ቆር. 1+27፤ 2ተሰ. 3+14። እግዚአብሔር ለሕዝቡ ባዘጋጀላቸው እያፍርም (ዕብ. 11+16)፣ ክርስቶስ በቃሉ በሚያፍሩ ያፍርበታል፤ ማር. 8+38። ምእመናንን ወንድሞቹ ብሎ ሲጠራቸው እያፍርም፤ ዕብ. 2+13።

እሐላ፤ አሐሊባ፤ በምሳሌ አሐላ ለሰማርያ፣ አሐሊባ ለኢየሩሳሌም የተሰጡ ስሞች ናቸው። አሐላ ማለት ድንኳን፣ አሐሊባ ደግሞ ድንኳኔ በእርስዎ ውስጥ ነው ማለት ነው። ስሞቹ የሁለቱን አገሮች ባዕድ አምልኮት ያመለክታሉ፤ ሕዝ. 23።

አሪት፤ (አምስቱ ብሔረ አሪት)፤ ሕግ ትምህርት ማለት ነው። ቃሉ አራይታ ከሚለው የጥንት የሶርያ ቋንቋ የተገኘ ነው። በተለይም አሪት የመ.ቅ. መጀመሪያ የሆኑትን አምስቱን መጻሕፍት ያመለክታል። መጻሕፍቱ የሚገልጡትን በአጭር ከዚህ ቀጥሎ እናሳያለን።

1. የመጀመሪያ ነገሮች። ፍጥረት፣ የሰው ውድቀት፣ የጥፋት ውሃ፣ የባቢሎን ግንብ፤ ዘፍ. 1-11።
2. የአባቶች ታሪክ። አብርሃም፣ ይስሐቅ፣ ያዕቆብ፣ ዮሴፍ፤ ዘፍ. 12-50።
3. የእስራኤል ሕዝብ ከግብጽ መውጣትና እስከ ደብረ ሲና መድረስ፤ ዘጸ. 1+1-19+2።
4. የእስራኤል ሕዝብ ሕግን መተበል፣ ማደሪያውን (የመገናኛ ድንኳንን) መሥራት፣ ሥነ ሥርዓቱንም ማቆም፤ ዘጸ. 19+3-ዘሌ. 27።
5. የእስራኤል ሕዝብ ለጉዞ መዘጋጀት፤ ዘጉ. 1+1-10+10።
6. ባለማመናቸው ምክንያት አርባ ዓመት በምድረ በዳ የእስራኤል ሕዝብ መቅጠብ፤ ዘጉ. 10+11-22+1።
7. ወደ ከነዓን ለመገባት የእስራኤል ሕዝብ መዘጋጀት፤ ዘጉ. 22+1።
8. በእስራኤል ሕዝብ የመሰረተ ስንብት (ዘዳም)።

የኦሪት ጸሐፊ፤ ኦሪት ከጥንት ጀምሮ አምስት የሙሴ መጻሕፍት በመባል ይታወቃል። በ10ኛው ክፍለ ዘመን ገደማ ጀምሮ ግን አንዳንድ መምህራን ጳለኞች ነበሩትና ጸሐፊዎች በእስራኤልና በይሁዳ መንግሥት ዘመን ከምርኮም በኋላ ባለው በመን ጽሑፎችንና የቀደሙ የባህል ሕጎችን ሰብስበው አቀናጠው አቸው። በእነርሱም ዘመን ኦሪት መልክ ሊይዝ ችሏል የሚል ግምት አላቸው። ይሁን እንጂ ጉዳዩ በአንዳንድ አብያተ ክርስቲያናት ዘንድ እጅግ አጩቃዊ ሆኖ ተገኝቷል።

እርግጥ፣ ሙሴ የሕግ (የትእዛዛት) ክፍሎችን እንደ ፈፀመ በኦሪት ውስጥ ተነግሯል፤ ዘጸ. 24፥4፤ 34፥27፤ ዘጸ. 31፥9፤24። ከዚህም ጋር የእስራኤልን የጉዞ ታሪክ (ዘጸ. 17፥14፤ ዘጉ. 33፥2-49)፣ መዘሙሩንም እንደጻፈ ተገልጿል፤ ዘጸ. 31፥22፤ 32፥1-44። ከእነዚህም ክፍሎች ሌላ ሙሴ ብዙዎችን ላይጽፍ አልቀረም። ከሙሴ በፊት ስለነበሩ አባቶች ታሪክ አስቀድመው ሌሎች ጽፈው ይሆናል። እንዲሁም ከሆነ ሙሴ ታሪካቸውን እንደ ላይ ሰብሰበ ሊጽፈው ይችላል። ሙሴ ስለ ራሱ ሞት (ዘጸ. 34፥1-12)፣ ከሞተ በኋላ ስለሆኑት ድርጊቶች የጻፈ አይመስልም (ለምሳሌ ዘጉ. 32፥34-42)። ከሙሴ በኋላ የነበሩ ጸሐፊዎች አልፎ አልፎ ማብራሪያ የሰጡ ይመስላል (ለምሳሌ ዘፍ. 36፥31)። ምንም እንኳን ረቂቁን የገለበጡት አንዳንድ ማብራሪያ ቢጫምሩም፣ አንዳንድ ቃላትንም በዘመናቸው ወደሚነገረው ዕብራይስጥ ቢለውጡ ጠቅላላው ሕግ ከሙሴ እንደተገኘ ይታመናል፤ ዮሐ. 1፥17። 2ታችን ኢየሱስና ሐዋርያት እንደ አይሁድ መምህራን ሁሉ ኦሪት በሙሴ መጻፉን እንዳረጋገጡ ገልጾ ነው፤ ማቴ. 8፥4፤ ማር. 12፥26፤ ሉቃ. 24፥44፤ ዮሐ. 7፥19፤ ሐ.ሥ. 28፥23፤ 1ቆር. 9፥9፤ ዕብ. 9፥19፥20።

ኦሪትን፤ የአውራ አዳኝ ቅርጽ ያለው የሚመስል አንድ የከዋክብት ከምችት፤ ኢዮብ 9፥9፤ 38፥31፤ አምጽ 5፥8። በከምችቱ ውስጥ ያሉት ኮከቦች ሲበላለጡ፣ በመልካቸውም አንዱ ቀይ፣ ሌሎችም ነጭ ወይም ሰማያዊ ሲሆኑ፣ በ1ኛ ቆር. 15፥41 የተጻፈውን ያሳስባሉ።

አፊር፤ 1. የየቅጣን ልጅ፤ ዘፍ. 10፥29። 2. ወርቅ፣ የሰንደል ዕንጨት፣ የክበረ ዕንቁና የመሳሰሉትም የሚገኙበት አገር፤ 1ነገ. 9፥28፤ 10፥11፤12። አንዳንዶች አፊር ሕንድ፣ ሌሎች ደቡብ አፍሪቃ፣ የቀሩት ደግሞ ዛሬ አፋር የሚባለው ነው ይላሉ።

ከሊታውያን፤ (ከላቲ)፤ በደቡብ ከነዓን ይኖር የነበረ የፍልስጥኤማውያን ነገድ። ዳዊት ከእነዚህና ከፈሊታውያን የክብር ጠላቶችን ይመርጥ ነበር፤ 1ኛሙ. 30፥14፤ 2ኛሙ. 8፥18፤ 15፥18።

ከላውዴዎን፤ ከአዳውያን፤ ከባቢሎን በስተደቡብ በኩል የነበረ አገር፣ በዚያም የነበሩት ሕዝብ ከአዳውያን ተባሉ። ዋና ከተማቸው አብርሃም ይኖርበት የነበረው ዑር ነበረ። www.orthodox.org

ከአዳውያን ከባቢሎን መንግሥት ጋር ተባብረው አሦርን አሸነፉ። እነናቡከደነጾር የከለዳውያን ዘር ሲሆኑ፣ የባቢሎን ነገሥታት ሆኑ። አንዳንድ ጊዜ «ከለዳውያን» የሚለው ቃል የባቢሎንን መንግሥት በጠቅላላው ያመለክታል፤ ኢሳ. 48፥20። ከአዳውያን ፍልስፍናቸውን በተለይም የከዋክብትን ጥናትና አምልኮት ወደ ባቢሎን አመጡ፤ ዳን. 1፥3-4፤ 2፥10፤ 8፥10።

ከሙን፤ ጥሩ ሽታ ያለው፣ ፍሬው ትንንሽ የሆነ የሚፋጅ የቅመም ዓይነት፤ ኢሳ. 28፥25፤27፤ ማቴ. 23፥23።

ከሞስ፤ «ከሞሽ» ይህ.

ከርቤ፤ በበረሃ የሚበቅል እንጨት። ከዚያም የሚገኝ መራራ ሙጫ ሽቱነት ያለው ለዕጣን ወይም ለመድኃኒት የሚያገለግል። በመድኃኒትነቱ የሕመም ማደንዘጥ ነው፤ ዘጸ. 30፥23፤ ማቴ. 2፥11፤ ማር. 15፥23፤ ዮሐ. 19፥39። የጥንት ሴቶች በክርቤ ይነጹ ነበር፤ አሱ. 2፥12።

የክርቤ ዕጣን ከዛፍ ሲለቀም

ከርከሚሽ፤ በሶርያ አገር በስተሰሜን በኤፍራጥስ ወንዝ አጠገብ የሚገኝ ጥንታዊ ከተማ። በ605 ክክ. በ. ናቡከደነጾር የግብጽን ንጉሥ በክርከሚሽ ድል አደረገ፤ ኤር. 46፥2። ካ. 1ለ።

ከቦር፤ በቱርክት ተለጥሞ ከእንጨት የሚሠራ የዜማ ዕቃ። ለድል ቀን መታሰቢያ ይመታል፤ ዘጸ. 15፥20፤ 1ኛሙ. 18፥6። ለእግዚአብሔር ክብር ይዘመርበታል፤ መዝ. 149፥3፤ 150፥4። ለቃል ኪዳኑ ታቦት ክብር ይዘመርበት ነበር፤ 2ኛሙ. 6፥5።

ከበባ፤ በጥንት ዘመን ከባድ መሣሪያ ስላልነበረ የተቀጠረች ከተማ በከበባ ትያዝ ነበር፤ ዘዳ. 20፣ 12፣ 19፤ 24መ. 11፣ 16፤ ዳን. 1፣ 1። «ጦርነት» ይመ.

ከባድ፤ ቃሉ የቀነትን፣ የአላባን፣ የሕግን፣ የአገልግሎትን ሸክም ሊያብራራ ይችላል፤ ዘዳ. 18፣ 26፤ ዘጉ. 11፣ 14፤ 1ነገ. 12፣ 11፤ ማቴ. 11፣ 28፤ 23፣ 4፤ 26፣ 43።

ከብት፤ የቀንድ ከብት ሁሉ፣ ሰኩናው ስንጥቅ፣ ምግቡን የሚያመሰክሩ ስለሆነ፣ ሥጋውን መብላት ለእስራኤላውያን ተፈቅዷል። ንጹሕም ስለሆነ የቀንድ ከብት ለመሥዋዕት ይሆን ነበር፤ ዘሌ. 1፣ 3፤ 11፣ 3። ደግሞም እስራኤላውያን ለእርሻና ለሠረገላ መግተቻ በበሬ ይጠቀሙ ነበር፤ ሉቃ. 14፣ 19፤ ዘዳ. 25፣ 4፤ ዘጉ. 7፣ 3። በግብጽና በከነዓን አገሮች የነበሩ አረማውያን በከብት ምላሌ የተሠራውን ጣዖት ያመለኩ ነበር። ስለዚህም በእግዚአብሔር እምነት ያልጸኑ እስራኤላውያን ጥጃ የሚመስል ጣዖት በየጊዜው እየሠሩ ስለሰገዱ እግዚአብሔርን አስቈጡ፤ ዘዳ. 32፣ 4፤ 1ነገ. 12፣ 28።

ከተማ፤ ሰዎች በአንድነት ለመኖር ሲፈልጉ ውሃ በሚገኝበትና ለምሽግ በሚመቸበት አምባ ወይም ተራራ ላይ ቤቶቻቸውን ይሠሩ ነበር። ብዙ ጊዜ በከተማ ዙሪያ ላይ ላይ መከላከያ ያደርጉ ነበር። በዚያን ጊዜ ቀላሉ ምሽግ ጉድጓድና የዐፈር ክምር ነበረ። ከተማው ከፍ ባለ ቅጥር ይመሸጋል። በእስራኤል የግንብ ስፋት 3 ሜትር፣ ቁመቱ እስከ 10 ሜትር ይደርስ ነበር። በታላላቅ ከተማዎች ግን ስፋቱ እስከ 10 ሜትር ቁመቱ እስከ 20 ሜትር ይደርሳል። በቅጥሩ ውስጥ የከተማው ስፋት ሁለት ሄክታር የሚያህል ነበር። በከተማው ቅጥር ላይ ግንቦች ይሠራሉ። የምሽጉ በር ደግሞ አንድ ወይም ከአንድ በላይ ነበረ። በቅጥሩ ውስጥ በዋናው ግንብ ወይም ምሽግ ላይ የመስገጃ ስታ ይሠራል። በበሩም አጠገብ የሕዝብ መገናኛ አደባባይ ይገኛል። በከተማ የነበሩ መንገዶች ጠባብ፣ ጠምዛ፣ መብራት የሌለባቸውና ያልተጠረጉ ነበሩ። በተመሸገው ከተማ ዙሪያ ብዙ ያልተመሸጉ መንደሮች ይገኙ ነበርና ጠላት ሲመጣ በመንደሮች የሚኖሩት ወደ ከተማ ይገባሉ።

የከተማ አስተዳደር ደግሞ የተለያየ ነበር። ከነገሥታት ዘመን በፊት የከተማ አለቃ ንጉሥ ይባላል ነበር። በጦርነት ጊዜ ከሌሎች ነገሥታት ጋር ይተባበር ነበር። እንደ ባቢሎንና አንደ ሮም ከፍ ያሉና የሠለጠኑ አንዳንድ ከተማዎች ነበሩ። ሁኔታቸውም ከላይ ከተጻፈው የተለየ ነበር።

ከተፈ፣ (ከትፋት)፤ በጣ፤ ቁረጠ፤ ደሙ እንዲወጣ የታመመውን ገላ መብጣት፣ መቀረጥ፤ ኤር. 48፣ 37።

ከነዓን

1. በናገ የተረገመ የካም ልጅ፤ ዘፍ. 9፣ 18-27። ከከነዓን ዐሥራ አንድ ወገኖች ተገኝ፤ ዘፍ.

10፣ 15-20። ከእነርሱ ብዙዎቹ በታላቁ ባሕርና በዮርዳኖስ ወንዝ መካከል ይኖሩ ነበር። አገሩም ከኢያሱ በፊት ከነዓን ይባል ነበር። ከእነዚህ ወገኖች አንዳንዶቹ ከዮርዳኖስ በስተምሥራቅ ይኖሩ ነበር። እነዚህ ወገኖች በአንድነት ሲጠሩ ከነዓናውያን ወይም አሞራውያን ይባላሉ። ከነዓናውያን ብዙ አማልክትን ያመለኩ ነበር፤ ከሁሉም የታወቀው በእል የተባለው ጣዖት ነው። እስራኤል ከነዓናውያንን ጨርሰው ሊያጠፉአቸው አልተቻላቸውም ነበርና የከነዓን ባዕድ አምልኮ ለእስራኤል እንቅፋት ሆነ። እስራኤል ከነዓናውያንን በማስገበራቸው የመርገም ቃል ተፈጽሟል፤ ኢያሱ 17፣ 13።

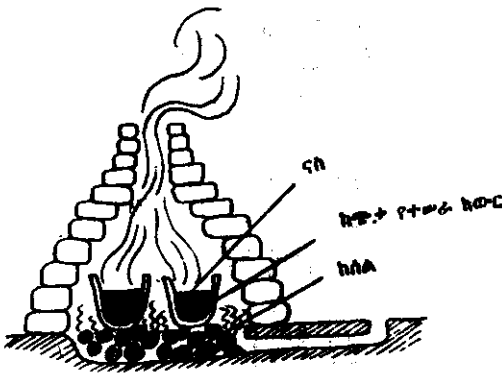
በ1150 ዓመታት ገደማ ከክ.በ. የተቀረጸ የከነዓን ንጉሥ ምስል

2. ከነዓን የተባለ የካም የልጅ ልጆች ይኖሩበት የነበረው አገር፤ ዘፍ. 10፣ 6፣ 18-19። አብርሃም በእግዚአብሔር ተመርቶ ከውር ወደ ከነዓን ሄደ፤ ዘፍ. 11፣ 31፤ 12፣ 5፣ 6። ከነዓንን ለአብርሃምና ለዙሩ እንደሚሰጥ እግዚአብሔር ተናገረ፤ ዘፍ. 12፣ 7። የእስራኤል ልጆች በሙሴ መሪነት ከግብጽ ወጥተው በኢያሱ መሪነት ወደ ከነዓን ከገቡ በኋላ እዚያ ይኖሩ ከነበሩት ሰዎች መካከል ግማሾቹን አስወገዱ፤ ዘዳ. 3፣ 8። የቀሩትም በኋላ በመላኩንትና በነገሥታት ተሸነፉ። በዚያን ጊዜ አገሩ እስራኤል ተብሎ ተሰየመ፤ 14መ. 13፣ 19። በ931 ክክ. በ. የእስራኤል መንግሥትና አገር በሁለት ተከፈለ። በስተሰሜን ያለው እስራኤል ተባለ። በ722 ክክ. በ. እስራኤል በአሦር መንግሥት ተሸነፈ፤ 2ነገ. 17፣ 6። ባቢሎን ይሁዳ የተባለውን የደቡብን ክፍል በ587 ክክ. በ. አሸነፈ፤ 2ነገ. 25፣ 21። ከምርኮው በኋላ እስራኤላውያን የተቀመጡበት ክፍል አገር ይሁዳ ተባለ፤ ዕዝ. 5፣ 8። ከ587 እስከ 148 ክክ. በ. ባቢሎንን፣ በፋርስ፣ በግሪክ፣ በግብጽና በሶርያ ተገዛ። በግሪክ መንግሥት ጊዜ አገሩ ፍልስጥኤም ይባል ነበር። እንደገና በ63 ክክ. በ. የሮም ግዛት ሆነ። በኢ.ኪ. ዘመን ከነዓን በአምስት ክፍል ተከፍሎ ነበር። ከዮርዳኖስ በስተምዕራብ ገሊላ፣ ሰማርያና ይሁዳ፣ በምሥራቅም ዑሥር ከተማና የዮርዳኖስ ግዳ (ፓሪያት ወይም ግራታ) ከተማና ክፍሎች ነበሩ።

ከነዓን ርዝመት 240 ኪ.ሜ. ስፋቱም 112 ኪ.ሜ. ነው። በታላቁ ባሕር ዳር ሰፊ ሜዳ አለ። ከዚያም በስተምሥራቅ ከገሊላ ተራራዎች እስከ ኬብርን ድረስ እገሩ ተራራማ ነው። በሰማርያ ግን ሰፊ ሜዳ አለ። በተራራዎቹ በስተምሥራቅ ጥልቀት ያላቸው የዮርዳኖስ ሸለቆና የጨው ባሕር ይገኛሉ። ከዮርዳኖስ ሸለቆ በስተምሥራቅ ያለው ቦታ ሜዳማና ተራራማ ነው። በዚህ ምክንያት ብዙ የአየር መለዋወጥ፣ ለዩ ለዩ የተክል ዐይነት በአገሩ ይገኛሉ። እገሩ በሰሜን ከሊባኖስ ተራራ እስከ ቤርሳቢህ ከተማ፣ ከዮርዳኖስ በስተምሥራቅ በስተምሥራቅ ተዘርገጽል። 46 ይህ አገር በሶርያ፣ በዮርዳኖስ፣ በእስራኤልና በሊባኖስ ተይዟል። ካ. 100።

ከንቱ፤ ከንቱነት። ባዶ፣ የማይረባ፣ ሞጋ የሌለው፣ ጥቅም ቢስ፣ ተስፋ የማይጣልበት፣ የማያዛል፣ የማያዋጣ። ይህ ቃል በብዛት በመጽሐፈ መክብብ ይገኛል። የሰው ሥጋዊ ኑር ከንቱ ነው (ኢዮብ 7:31 መዝ. 39:5:6፤ ኤፌ. 4:17፤ ሮም 8:20)፤ ጣዖትን ማምለክ ከንቱ ነው (2ነገ. 17:15፤ ኢሳ. 41:29፤ 44:9)፤ የሐሰተኛ ነቢይ ትንቢትም ከንቱ ነው፤ ሕዝ. 13:1-23፤ ዞካ. 10:2፤ 2ኢጥ. 2:18።

ከውር፤ የብርና የወርቅ የለላውም ማዕድን ሁሉ ግንቀላጫ። የፈተና ምሳሌ፤ ምሳ. 17:31 27:21። የእግዚአብሔርንም ጥጣ ያመለክታል፤ ሕዝ. 22:20።

ከፍቶር፤ ቀርጫስ ወይም በግሪክና በእስያ መካከል የሚገኙ ደሴቶች።

ከፍ ያለ፤ ከሁሉ በላይ መሆንን ያሳያል፤ የእግዚአብሔር ክብር ታላቅነት፣ የኢየሱስም መስላጭ ክብር በዚህ ቃል ተገልጧል፤ መዝ. 8:11. ኢሳ. 2:2:11፤ 52:13፤ 55:9፤ ጳጌ. 11:36፤ ፊል. 2:9። ሰው ግን ራሱን ከፍ ቢያደርግ ይኖረዳል፤ ጣቴ. 23:12፤ 1ኢጥ. 5:6።

ከላብ፤ በግድግዳ ወይም በምሳሌ ላይ የተተከለ የዕቃና የልብስ ግንጠልጠያ መስቀያ፤ ዘጸ. 27:10፤ ሕዝ. 15:3።

ኩራት፤ ነጭ ሽንኩርት የሚመስል አትክልት፤ ዘጸ. 11:5።

ኩሲ፤ የአኪጦሬልን ምክር ከንቀ ያደረገ የዳዊት ወዳጅ፤ 2ሳሙ. 15:32-37፤ 16:16-19፤ 17:5-16፤ 1ዜ.መ. 27:33። አርካዊ ነበረ፤ ኢያሱ 16:2።

ኩሽ፤ የካም የመጀመሪያ ልጅ፤ ዘፍ. 10:6-8፤ 1ዜ.መ. 1:8-10። ኩሽ የሚለው የዕብራይስጥ ቃል አገርን ሲያመለክት «ኢትዮጵያ» ተብሎ ተተርጉሟል፤ ዘፍ. 2:13።

ኩብኩባ፤ «አንጠጣ» ይህ.

ኩፋሌ፤ ኩፋሌ ማለት መክፈል፣ መግመስ ማለት ነው። መጽሐፈ ኩፋሌ በአራት ዘፍጥረትና በአራት ዘጸአት ም. 1-12 የተጻፈውን ታሪክ አስፋፍቶ በመተረክ ዓመታትን ሁሉ የሚነግር መጽሐፍ ነው። የኢትዮጵያ ኦርቶዶክስ ቤ.ክ. መሴ ጽርታል በግላት ክብ. ኪ. መጻሕፍት ጋር ቂጥራ ትቀበለዋለች፤ ሌሎች አብ.ክ. ግን አይቀበሉትም።

ኪልቅያ፤ ከቀጳዶቹያ በስተደቡብ ያለ አገር። ዋና ከተማው ጠርሴስ ነበረ፤ ሐ.ሥ. 21:39። ጳውሎስ ወገንልን በዚያ ሰበከ፤ አብ. ክ.ንም አጸና፤ ሐ.ሥ. 9:30፤ 15:23:41፤ ገላ. 1:21። ካ. 6።

ኪሩብ፤ ኪሩባ (በዕብራይስጥ ኪሩቢም)፤ ብዙ ጊዜ በመቅ. ውስጥ የተጠቀሱ ሰማያውያን ፍጥረቶች። በጋጢአት የወደቀው የሰው ልጅ ወይንበረበት ወደ ዓድን ገነት ለመመለስ እንዳይችል መገንዳን ይጠብቁ ዘንድ እግዚአብሔር ኪሩባን አኖረ፤ ዘፍ. 3:24።

እግዚአብሔር የእስራኤልን ልጆች በተገናኘበት በመገናኛው ድንኳን ውስጥ በሰርዮት መክደኛው ላይ ሁለት ኪሩባ ከውርቅ ተሠርተው ነበር። ከንጮቻቸውን ወደ ላይ ይዘረጋሉ። ፊታቸውም እርስ በእርሱ ይተያያሉ። ወደ ስርዮት መክደኛውም ይመለከታሉ፤ ዘጸ. 25:18-22።

በድንኳት መጋረጃዎችም ላይ የኪሩባ ምስል ይታይ ነበር፤ ዘጸ. 26:1። እግዚአብሔር በኪሩባ መካከል ሆኖ ለእስራኤል ይናገር ነበር፤ ዘጸ. 7:89። በኪሩባ ላይ ይቀመጥ ነበር የሚሉም አሉ፤ 1ሳሙ. 4:4።

ንጉሥ ሰሎሞን ቤተ መቅደሱን በሠራ ጊዜ በቅድስተ ቅዱሳን ውስጥ ከወይራ እንጨት የተሠሩትን ሁለት የኪሩባ ምስሎች አቆመ፤ 1ነገ. 6:23።

ለነቢዩ ሕዝቅኤል የታዩት ኪሩባ የሰው፣ የአንበሳ፣ የላም (የበሬ) የንስርም ፊት ነበራቸው፤ ሕዝ. 1:5-28። ሐዋርያው የሐንስም በእግዚአብሔር ዙፋን ፊት ሲቆሙ የተመለከታቸው አራቱ እንስሶች የተባሉት፤ እነዚህን የሚመስሉ ናቸው። ዓይኖችም ምልተውባቸዋል ተብሏል። ይህም እግዚአብሔር ሁሉንም ነገር ያያል፤ ከፊቱም የተሰወረ ነገር የለም ግለት ነው፤ ሕዝ. 10:12። ሕዝቅኤል ያያቸው ኪሩባ ለእያንዳንዳቸው አራት አራት ፊትና ከንፍ አላቸው። ዘጸ. 10:21። ኪሩባ የእግዚአብሔርን

ቅድስና ግርማ የሚገልጡ መናፍስት እንደ መሆናቸው መጠን በተፋት ራት እየቆሙ፡- «ቅዱስ፡ ቅዱስ፡ ቅዱስ፡ የነበረውና ያለው የሚመጣውም ሁሉንም የሚገዛ ጌታ አምላክ» በማለት ክብርና ምስጋና ያቀርባሉ፤ ራእ. 4፡6-9።

ኪራም፤ 1. የዳዊት ወዳጅ የነበረ የጢሮስ ንጉሥ። ለዳዊት ቤት ሠራለት፤ 2ኛ. 5፡11። ሰሎሞንም ለእግዚአብሔር ቤት ሥራ ከኪራም ክፍለ ገዛት እንዲት አስመጣ፤ 1ኛ. 5፤ 2ኛ. 2፡3-16፤ 1ኛ. 9፡10-14። 2. የጢሮስ ንጉሥ ኪራም ለሰሎሞን የላከው ብላህ ሠራተኛ ኪራም ወይም ሐራም ይባል ነበር፤ 1ኛ. 7፡13-47፤ 2ኛ. 2፡7፡13፡14፤ 4፡11-18።

ኪቲም፤ የያዋን ልጅ፤ ዘፍ. 10፡4። በመርከብ ንግድ የሚተዳደር በቀጽርስና በሌሎችም ደሴቶች የሚኖር የነበረው ዘር፤ ዘጉ. 24፡24፤ ሊሳ. 23፡12፤ ኤር. 2፡10፤ ሕዝ. 27፡6።

ኪኔራት፤ ከገሊላ ባሕር በሰሜናዊ ምዕራብ በኩል የሚገኝ ሚዳ፤ 1ኛ. 15፡20። በብ. ኪ. ዘመን የገሊላ ባሕር የኪኔራት ባሕር ይባል ነበር፤ ዘጉ. 34፡11። በእ.ኪ. ዘመን ግን ኪኔራት ጊንጋራጥ ተብሏል፤ ሉቃ. 5፡1።

ኪነ ጥበብ፤ የላዩ ላዩ ተገባረ እድ ፡- የዜማ፣ የድርሰት፣ የዘረገም ሙያና ሥራ። እስራኤል ምስሎችን እንዳይቀርጹ ስለ ተከለከሉ ከጥቂቶች በቀር በሥዕልና በቅርጽ ሥራ ለምግድ አልነበራቸውም፤ ዘጸ. 20፡4፤ 35፡30-35። ሰሎሞን ቤተ መቅደስ ለመሥራትና ለማስገጥ ከረገቁ ሠራተኞችን ቀጠረ፤ 1ኛ. 5፡6-18፤ 2ኛ. 2፡13፡14። ዕብራውያን ብዙ የዘረገና የዜማ ችሎታ ነበራቸው፣ ግጥማቸውና ድርሰታቸው ከጥንታዊው ዓለም ድርሰት ጋር ይወዳደራል።

ኪዳን፤ «መጽሐፈ ኪዳን» ይሙ.

ካህን፤ ክህነት፤ በእግዚአብሔርና በሰው መካከል ሆኖ ሰውን ከእግዚአብሔር ጋር የሚያገናኝ ካህን ይባላል። አገልግሎቱ መሥዋዕትን በመሠዋትና ጸሎትን በመጸለይ ይረጸጻል። ካህን በማንኛውም ሃይማኖት አለ፤ ዘፍ. 41፡45፤ 1ኛ. 6፡21 ሐ.ሥ. 14፡13። በመጀመሪያ እንደ ታየና እንደ አቤል ሰው ለራሱ የራሱን መሥዋዕት አቅራቢና ሠቂ ነበረ (ዘፍ. 4፡3፡4)፤ በኋላም እንደ ኖጥና እንደ አብርሃም አባት ለቤተሰቡ ይሠዋ ነበር፤ ዘፍ. 8፡20፤ 12፡7፤ 13፡18።

ሕግ ሲሰጥ ግን አሮንና ልጆቹ ለእስራኤል ካህናት እንዲሆኑ ተመረጡ፤ ዘጸ. 28፡1። ከአሮን ቤተሰብ ውጭ የሌላዎቹም በመቅደስ ያገለገሉ ነበር እንጂ መሥዋዕትን አልሠውም፤ ዘጉ. 3፡5-10።

ሆኖም ከአሮን ልጆች ያልሆነ ሌላ ሰው ቢሆንም እግዚአብሔር ራሱን ከገለጠለት እንደ እነዚያም መሥዋዕትን ይሠዋ ነበር (መላ. 6፡18-26፤ 13፡16)፤ እንደዚሁም የእግዚአብሔር ካህናት ሲጠፉ ኤልያስ መሥዋዕትን ሠየ፤ 1ኛ. 18፡30። ከአሮን ልጆችም ነው ያለበት ከሠገዮ. www.gutenberg.org

ነበር፤ ዘሌ. 21፡16-24። አሮንና ልጆቹ ሲሾሙ ላዩ ልብስ ለብሰው በዘይት ይቀቡ ነበር፤ ዘጸ. 28፡40፤ ዘሌ. 8። አገልግሎታቸውንም በብዙ ጥንቃቄ እንዲፈጽሙ ታዘዙ፤ ዘጸ. 30፡17-21። በዚያን ጊዜ የካህናት ሥራ፣ በመቅደስ ማገልገል (ዘጉ. 16፡40፤ 18፡5)፣ ሕግን ለሕዝብ ማስተማር (2ኛ. 2ኛ. 15፡3፤ ሕዝ. 7፡26)፣ በሁራምና በተሚም የእግዚአብሔርን ፈቃድ መጠየቅ (ዘጸ. 28፡30፤ ዕዝ. 2፡63)፣ ተላላፊ በሽታ ያለባቸውንም መለየት ነበር፤ ዘሌ. 13፡1-3።

የቤተ መቅደስን አገልግሎት በ3 ለገከፍለው አንችላለን፡-

- 1ኛ. ዕለታዊ አገልግሎት፤ ይህ ጧትና ማታ የሚቃጠል መሥዋዕትን የመሠዋት፣ በቅድስት መብራቶችን የማብራት፣ ዕጣን የማጠን፣ ሰው የሚያመጣውን መሥዋዕትም በያይነቱ የማቅረብ አገልግሎት ነበር፤ ዘጸ. 29፡38፡39፤ 30፡1፡7፡8።

የእስራኤል ካህን

2ኛ. ሳምንታዊ አገልግሎት፤ በየሰንበቱ ዐሥራ ሁለት የመገኘቱን ኅብስት (ኅብስተ ገጽ) በገበታው ላይ የማኖር አገልግሎት ነው፤ ዘሌ. 24፡5-9።

3ኛ. ዓመታዊ አገልግሎት፤ በማስተሥረያ ቀን ላይ ሥርዓትን የመረጸም አገልግሎት ነው (ዘሌ. 16)።

ከርስተስ እንደ መላክ ጺደቅ ካህን ሆኖ የሚባሉትን መሥዋዕት አቅርቧልና

የአሮንን ክህነት አስቀርቷል፤ ዕብ. 7+11-28። የክህነቱን ሥራ የረጸመው በምድራዊ መቅደስ ሳይሆን፣ በሰማያዊ መቅደስ፣ በእንሳት ደም ሳይሆን፣ በራሱ ደም ነው፤ ዕብ. 9፣ 11፣ 12። አሁን ለኃጢአት ሌላ የደም መሥዋዕት ማቅረብ አያስፈልግም። ሆኖም ምእመናን ሁሉ በክርስቶስ ሥራ መሠረት መንፈሳዊ መሥዋዕትን ለእግዚአብሔር ስለሚያቀርቡ፣ በሚሰጡት ምስክርነትም ሰዎችን ወደ እግዚአብሔር ስለሚያደርሱ፣ ክህናት ተብለዋል፤ ሮም 12፣ 1፤ ዕብ. 10፣ 19-25፤ 13፣ 15፤ 1ጲጥ. 2፣ 5፣ 9፤ ራእ. 1፣ 5፣ 6። «ሊቀ ክህናት»፣ «መሥዋዕት»፣ «የቤተ ክርስቲያን አስተዳደር» ይሆናል።

ካሌብ፤ ከይሁዳ ወገን የሆነ የዮርዳን ልጅ። ከነዓንን እንዲሰለጡ ከተላኩት ከዐሥራ ሁለት ሰዎች አንዱ ነበረ፤ ዘኁ. 13+6፤ 14። አንድን ሰለለው በተመለሱ ጊዜ ዐሥሩ ሰዎች ፡- የአገሩ ሰዎች ኃያላን ናቸው፣ ለናሽንፋቸው አንቸልም በማለት በእስራኤል መካከል ጥርጣሬንና ጉርምርምታን ሲፈጥሩ፣ ካሌብ ከኢያሱ ጋር ሆኖ ፡- «እንችላለን፣ እግዚአብሔር ከእኛ ጋር ይሆናል፣ በርቶ፣ እንገዛው፣ እገሩንም እንውረስ» እያለ ሕዝቡን አደፋፈረ።

እነዚያ አጉረምራጫዎች በሙሉ በምድረ በዳ ከሞቱ በኋላ በእምነታቸው ምክንያት ወደ ከነዓን ሊገቡ የተፈቀዱላቸው ካሌብና ኢያሱ ብቻ ናቸው፤ ዘኁ. 14፣ 22-30። ከገቡም በኋላ ኪብርንና አካባቢው ለካሌብ ተሰጠ፤ ኢያሱ 14፣ 6-15።

ካም፤ ከፍላ ልጆች አንዱ፤ ዘኁ. 5፣ 32፤ 6፣ 10። ከጥፋት ወሃ ጻገ፤ ዘፍ. 7፣ 13፤ 9፣ 18። የአባቱን ራቁትነት አይቶ ለወንድሞቹ ነገረ፤ በእርሱም ምክንያት ልጁ ከነዓን ተረገመ፤ ዘፍ. 9፣ 20-27። አራት ልጆችን በመውለዱ የብዙ ሕዝብ አባት ሆነ፤ ዘፍ. 10፣ 6-20። የግብጻውያን አባት ስለሆነ አንዳንድ «ካም» ማለት «ግብጻ» ማለት ነው፤ መዝ. 105፣ 23፣ 27።

ካሞቭ፤ ከሞስ፤ የሞሳውያን አምላክ፤ ዘኁ. 21፣ 29፤ ኤር. 48፣ 7፣ 13፣ 46። አሞናውያንም ያመለኩት ነበር፤ መላ. 11፣ 24። ሰሎሞን ሚስቶቹን ለማስደለት ይህን የካሞቭ አምልኮት ወደ ኢየሩሳሌም አስገባ፤ 1ነገ. 11፣ 7፣ 33።

ካራ፤ እንደ ቢላዋ ያለ፣ ባለ አንድ አፍ የሆነ ማረጃ። የጽኑ ትዕግሥት ምሳሌ ነው፤ ምላ. 23፣ 2።

ካራን፤ በነካዌና በኤፍራጥስ ወንዝ መካከል የነበረ ከተማ። የአብርሃም አባት ታራ በካራን ሞተ (ዘፍ. 11፣ 32)፣ አብርሃም በካራን ሳለ እግዚአብሔር ጠራው። ርብቃ በካራን አደገች፤ ያዕቆብም በዚያ ልያገና ራሔልን አገባ፤ ዘፍ. 11፣ 32፤ 12፣ 1-5፤ 24፣ 4፤ 27፣ 43፤ 29፣ 4፣ 5። ካ. 1ላ።

ካርሲት፣ **የካርሲት ቦር**፤ የጠክላ ሠሪዎች ምሥራቃዊ ቦር። ቃሉ የዕብራይስጥ ቃል ነው፤ ኤር. 19፣ 2።

ካስማ፤ የድንኳን አውታር መወጠሪያ ቋላፋ ችካል (ዘጸ. 27፣ 19፤ መላ. 4፣ 21)፣ የተሰጠ ምሳሌ

ነው፤ ኢሳ. 33፣ 20፤ 54፣ 2።
ካሌሱ፤ «ወር» ይሆናል።

ካደ፤ ሰው የእግዚአብሔርን ጸጋ ከተለማመደ በኋላ እግዚአብሔርን ከመከተል ቢመለስ፣ እግዚአብሔርን ወይም ሃይማኖትን ካደ ይባላል። ሳሌል፣ ሄሜኒዎስና ዴማስ የክህደት (የክሃዲዎች) ምሳሌዎች ናቸው፤ 1ሳጤ. 15፣ 11፤ 2ጤጥ. 2፣ 18፤ 4፣ 10። ብዙ ጊዜ ሰዎች የሚከዱት ሐሰተኞችን ስለሚሰሙ ነው (ገላ. 1፣ 6-9፤ 2፣ 4፤ 2ጤጥ. 4፣ 3፣ 4፤ 2ጲጥ. 2፣ 1፣ 2፤ ይሁዳ 3፣ 4)። በስደት ጊዜ ክህደት ይበዛል፤ በዓለም መወረሻም ከፍ ያለ ክህደት ይሆናል፤ ማቴ. 24፣ 10፤ ሉቃ. 8፣ 13፤ 2ተሰ. 2፣ 4። ሃይማኖትን እንዳንክድ ብዙ ማስጠንቀቂያ ተሰጥቷል፤ 1ጤጥ. 4፣ 1-3፤ 2ጲጥ. 3፣ 17። ይልቁንም ሰው እውነትን ከተረዳ በኋላ ቢክድ፣ በገሰሐ መታደስ የሚችል አይመስልም፤ ዕብ. 6፣ 4-6፤ 10፣ 26።

ካሬያ፤ ሲዘንም የማይለማ ልዝብ ዝናም። በማስተዋል የመናገር ምሳሌ ነው፤ ዘጸ. 32፣ 2።

ኬልቁደን፤ አረንጓዴ ቀለም ያለው የክበረ ድንጋይ፤ ዘጸ. 39፣ 12፤ ራእ. 21፣ 19።

ኬልቅያስ፤ ትርጉሙ «ዕድል ረገታዩ እግዚአብሔር ነው» ማለት ነው። በኢየሱስ ዘመን መንግሥት የክህናት አለቃ ነበረ። የሕገንም መጽሐፍ አገኘ፤ 2ነገ. 22፣ 8፤ 2ዜ. 34፣ 14። በዚህ ስም ሌሎች ሰባት ሰዎች ተጠርተዋል።

ኬብርን፤ ጎበረት ማለት ነው። ከኢየሩሳሌም በስተደቡብ 30 ኪ.ሜ. ርቆ ያለ የከነዓናውያን ከተማ። አስቀድሞ ቲርያት አርባቅ ይባል ነበር፤ ኢያሱ 14፣ 15። ኬብርን ከባሕሩ ጠለል 927 ሜትር ከፍ ይላል። ከኢየሩሳሌምና ከሌሎች የከነዓን ከተማዎች ከፍታ አለው። አብርሃም በኬብርን ሰረረ (ዘፍ. 13፣ 18)። የመቃብርም ቦታ በኬብርን ገዛ፤ አብርሃምና ሣራ፣ ይሰሐቅና ርብቃ፣ ያዕቆብና ልያ በኬብርን ተቀበሩ፤ ዘፍ. 23፤ 49፣ 31፤ 50፣ 13። ሃሪ በመቃብርቹ ላይ መስጊድ ተሠርቷል። የእስልምና ተከታዮች ቦታውን ይጠብቃሉ። ኢያሱ ኬብርንን ለካሌብ ሰጠ፤ ኢያሱ 14፣ 6-15። ኬብርን ለ7 ዓመት የዳዊት መናገሻ ከተማ ነበረ፤ 2ሳጤ. 5፣ 5። አቤሱሎም በኬብርን ተወለደ፣ በዚያም በዳዊት ላይ ዐመፀ፤ 2ሳጤ. 15፣ 10። ካ. 2ላ።

ኬጡራ፤ ሣራ ከሞተች በኋላ አብርሃም ያገባት ሁለተኛ ሚስቱ። የዓረብ ሕዝቦች አባቶች የሆኑትን ስድስት ልጆች የወለደችለት፤ ዘፍ. 25፣ 1-6፤ 1ዜ. 1፣ 32፣ 33።

ኬጤያውያን፤ (ኬጤያ)። ከከነዓን የተገኘ ወንዝ፤ ዘፍ. 10፣ 15። ዋና አገራቸው ከከነዓን በስተሰሜን በኩል ሲሆን፣ በከነዓንም ይኖሩ ነበር፤ ዘፍ. 23፣ 3፤ 26፣ 34፤ 2ዜ. 8፣ 7። በ17 ከክ. በ. አሦራውያን የኬጤያውያንን ዋና ከተማ ከርክሚሽን ሲይዙ መንግሥታቸው ደከመ።

ክህደት፤ «ከደ» ይሆናል።

ክራር፤ የጠና ዓይነት የዚህ ዕቃ፤ ዳገ. 3:5:7። የአሁኑ ክራር ስድስት የጅምት አውታሮች ይገኙበታል።

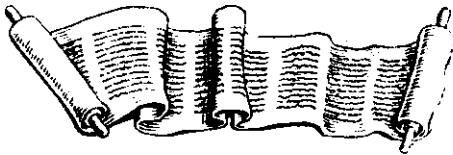
ክርስቲሎቤ፤ ብጫ መልክ ያለው የክብር ድንጋይ፤ ራእ. 21+20።

ክርስቲያን፤ የክርስቶስ ተከታይ፤ የክርስቶስ ደቀ መዛሙር። ምእመናን መጀመሪያ በአንጻኪያ ክርስቲያን ተባሉ፤ ሐ.ሥ. 11+26፤ 26+28፤ 1ጲጥ. 4+16።

ክርስቶስ፤ «አ.የሱስ»፤ «መሢሕ» ይሙ.

ክርስቶስ ራስ፤ ብጫና አረንጓዴ ጎብረ ቀለም ያለው የክብር ድንጋይ እንደሆነ ይታሰባል፤ ራእ. 21+20።

ክርታስ፤ ለመጻፈያ የሚያገለግል ወፍራም ወረቀት። ከአንስሳ ቆዳ የሚሠራውም የብራና ጥቅል ክርታስ ይባላል፤ ኤር. 36+4-6።

የክርታስ ጥቅል

ክርክር፤ በአላብ ልዩነት ሳቢያ፤ የራሱን አላብ ወይም አስተያየት አጥብቆ ማቅረብ። በክርክር ምክንያት የእርስ በርስ መዋደድና ጎብረት ሊበላሽ ይችላል፤ 1ቆር. 1:10:11። አገል ክርክር የሥጋ ሥራ ነው፤ ለምእመናንም ተገቢ አይደለም፤ ገላ. 5+20:26፤ ሮም. 1:29፤ 13+13፤ 1ቆር. 3:3፤ 2ቆር. 12+20፤ 1ጠሞ. 6+4፤ ቲቶ 3+9።

ክርፋት፤ ከቆሻሻ ነገር የሚነሣ መጥር ሽታ፤ ድካምንና መሸነፍን ሊያመለክት ይችላል፤ ኢዮ. 2+20።

ክሳት፤ ከምግብ ጉድለት፤ ከሳንባ በሽታና ከመሳሰለውም የሚመጣ ሁኔታ፤ ዘሌ. 26+16። «በሽታ» ይሙ.

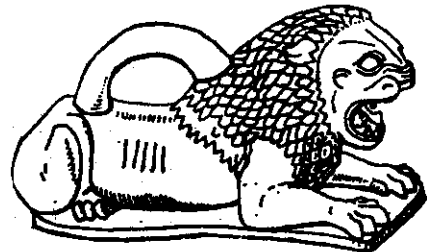
ክሳድ፤ አንገት፤ «የቀሚስ ክሳድ» ሲል የቀሚስ አንገት ማለት ነው፤ ኢዮብ 30+18።

ክብረ በዓል፤ ሕዝብ የሚያከብረው ታላቅ በዓል። ክብረ በዓል ሲባል በተለይ በበዓሉ ዕለት የሚደረገውን ወገና ሥርዓት ያመለክታል፤ ሕዝ. 46:9:11። «በዓላት» ይሙ.

ክብር፤ ቃሉ ኔትነትንና ከፍተኛነትን፤ ብርሃንነትን፤ ጥጋና ጥቅምንም አጠቃልሎ ይዟል። እግዚአብሔር በሥራው ሲገለጥ፤ ክብሩ ይታያል፤ መዝ. 19+1፤ ዘጸ. 16+7:10፤ 1ገገ. 8+11፤ ኢሳ. 6+3። ክብሩ ሊገለጥበት በሚጠቅመው ምሳሌ ይታያል እንጂ፤ ሰው በሙላት የእግዚአብሔርን ክብር ሊያይ አይችልም፤ ዘጸ. 33+17-23።

ፍጥረት ሁሉ ክብር አለው፤ ሉቃ. 2+9፤ 1ቆር. 11+7፤ 15+41። በተለይ የእግዚአብሔር ክብር በክርስቶስ ተገልጧል፤ ዮሐ. 1+14፤ ዕብ. 1+3። የክርስቶስ ክብር በተለምዶቱ (ዮሐ. 2+11)፤ በደብረ ታብር (ማቴ. 17+1-8)፤ በሕግማቱ (ዮሐ. 12+23-38)፤ በትንሣኤውና በዕርገቱ (1ጲጥ. 1+20:21) ተገልጧል። በዳግም ምጽአቱም ይታያል፤ ግር. 8+38። ምእመናን አሁን ከእግዚአብሔር ጋር ሲገናኙ፤ ክብር ይታይባቸዋል (2ቆር. 3+7:18)፤ ለወደፊትም በፍርድ ቀን እንደ ሥራቸው ከእግዚአብሔር ክብርን ይቀበላሉ፤ የክርስቶስን መከራ በትዕግሥት የሚካፈሉ ሁሉ ክብሩን ይካፈላሉ፤ ዮሐ. 17+22-24፤ ሮም. 8+17:21፤ 1ቆር. 15+43፤ ቆላ. 3+4። ሰዎችን ሁሉ ማክብር (1ጲጥ. 2+17)፤ እንደ ማዕርጋቸውም ክብርን መስጠት ታዘዟል፤ ሮም. 13+7። ነገር ግን ከሁሉ በላይ ለእግዚአብሔር ክብርን መስጠት ይገባል፤ ይሁዳ 25።

ክብደት፤ በጥንት ዘመን የክብደት መለኪያዎች ነበሩ። ዳዊት ሚዛን አቆመ፤ 2ሳሙ. 14+26። እስራኤል በትክክል ሚዛን እንዲሠሩ ታዘዙ፤ ዘሌ. 19+36፤ ዘጸ. 25+13፤ ምላ. 11+1፤ 20+23፤ ሚኪ. 6+11። ሆኖም ሚዛኖች በየአገሩ የተለያዩ ስለነበሩ፤ ምን ያህል እንደነበሩ ለመግለጥ ያስቸግራል። በብ. ኪ. መክሊት (30 ኪሉ ግራም ያህል)፤ ምናን (500 ግራም ያህል)፤ ሰቅል (12 ግራም ያህል)፤ አቦሊ (የሰቅል ሃያኛው ክፍል) ተጠቅሷል። በአ. ኪ. ጎጥር (327.45 ግራም)፤ ታላንት (40 ኪሉ ግራም ያህል) የተሰኙት የክብደት መለኪያዎች ተጠቅሰዋል።

በአንበሳ መልክ የተቀረጸ «ምናን» ተብሎ የተጻፈበት የአሦር ንጉሥ የስልምናር የድንጋይ ሚዛን

ክትክታ፤ በወይናደጋና በቆላ የሚበቅል፤ ጨረቃ እንጂ ረጅም ዛፍ ሆኖ ሊያድግ የማይችል፤ ጥንካሬ ያለው እንጨት፤ 1ገገ. 19+4፤ ኢዮብ 30+4።

ክንድ፤ ከጣት ጫፍ እስከ ክንድ ማጠፊያ ያለው መለኪያ ሲሆን፤ አምሳ ሳንቲ ሚትር ያህል ይሆናል፤ ዘጸ. 3+11። የጋይል (ዘጸ. 6+6፤ ኢሳ. 51+9)፤ የደገነት ምሳሌ ነው፤ ዘጸ. 33+27። እግዚአብሔር የሰውን ክንድ ያጸናል፤ መዝ. 18+34፤ ሐዘ. 30+29። «ርከመት» ይሙ.

ክፋት፤ ለሰው ጉዳት የሚሆን ሁሉ ክፋት ይባላል። ክፋት በኃጢአት ምክንያት ወደ ዓለም ገባ፤ ሰው ኃጢአት ስለሠራ፤ እግዚአብሔር በሰው ላይ ረርዶ ቅጣትን ወሰነ፤ ዮናስ 3፡10። በትንቢት ሊሳይያስ 45፡7 ላይ እግዚአብሔር «ክፋትን እፈጥራለሁ» ይላል። ሰዎች ኃጢአትን በሠሩ ጊዜ ክፋ ሰዎችን እስካሁን የሚቀጣ መሆኑን ያሳያል፤ ዕን. 1፡2-7።

ክፍል፤ በዙ ጊዜ የሰውን የአካል ክፍል፤ በምሳሌም የምእመናንን አንድነትና የተለያዩ አገልግሎት ያመለክታል፤ ማቴ. 5፡29፤ ሮም 6፡13፤ 7፡5-23፤ 12፡4፤ 1ቆሮ. 6፡15፤ 12፡26፤ ያዕ. 3፡5፤ 4፡1። የአገድ ነገር ምድብ ወይም ድርሻ፤ ኢያሱ 18፡9፤ 19፡9። የቀንና የሌሊትን ክፍለ ጊዜ ያመለክታል። «ቀን»፤ «ሌሊት» ይሆናል።

ከምበል፤ (ኮንበል)፤ በገሊህ ባሎጥ ተብሎ የሚጠራ አገድ ዐይነት ትልቅ ዛፍ፤ ሆሴዕ 4፡13፤ ሕዝ. 27፡6።

ኮረብታ፤ ከፍ ያለ መሬት፤ ጉብታ። ከነዓናውያን በየኮረብታው መስገጃ ሠርተው ለአግልግሎት ይሠሩ ነበር። እስራኤል የኮረብታ መስገጃዎችን እንዲያጠፋ ታዘዘ፤ ዘኁ. 33፡52፤ ዘዳ. 33፡29። እስራኤላውያን ከነዓንን ከያዙ በኋላ በአንዳንድ ኮረብታዎች ላይ ለእግዚአብሔር መሥዋዕት ማቅረብ ጀመሩ፤ 1ሳመ. 9፡12፤ 1ነገ. 3፡1-4። ከእግዚአብሔር ሲርቁም ለከነዓን አግልግሎት በኮረብታዎች ላይ ሠው፤ 1ነገ. 12፡32፤ 14፡23። ከዚህ አምልኮት ጋር ብዙ ዓይነት እስጳያሬ ድርጊትም ይፈጸም ነበር፤ 1ነገ. 14፡24፤ ኤር. 3፡2፤ ሆሴዕ 4፡11-14። ቤተ መቅደስ ከተሠራ በኋላ እንኳን እስራኤል በአንዳንድ ኮረብታዎች ላይ ለእግዚአብሔር ይሠሩ ነበር፤ 1ነገ. 15፡11-14፤ 18፡20-30። ሕዝቅያስና ኢዮሴያስ ግን በዚህ ባዕድ አምልኮ ምክንያት የእግዚአብሔር ቀጣ በሕዝቡ ላይ እንደመጣ ተረድተው፤ የኮረብታዎችን መስገጃዎች ሁሉ አፈረሱ፤ 1ነገ. 13፡1-6፤ 2ነገ. 18፡4-22፤ 23፡5-8-15።

ኮራት፤ ከኢያራቀ በስተምዕራብ በኩል የሚገኝ ቦታ። ፈፋ ስለሚገኝበት፤ ኤልያስ ስለእግዚአብሔር ትእዛዝ በኮራት ተሸሸገ፤ 1ነገ. 17፡1-7።

ኮራዚ፤ (ኮራዚን)፤ ከቅፍርናም በስተሰሜን 3 ኪ.ሜ. ርቀ የሚገኝ መንደር። ክርስቶስ በዚህ ቦታ ተለምዶት አደረገ። ነገር ግን የኮራዚ ሕዝብ አላመኑበትም፤ ስለዚህም ያን አገር ወቀሰ፤ ማቴ. 11፡21፤ ሉቃ. 10፡13።

ኮራብ፤ «ሲና» ይሆናል።

ኮር፤ መጠኑ ትልቅ የሆነ የፈላጭ ነገር መስፈርያ። ሁለት መቶ ሃያ ሊትር ያህል ነው፤ 1ነገ. 4፡22፤ 5፡11። «መስፈርያ» ይሆናል።

ኮርማ፤ እንስት ከብዳቸን የሚሰር፤ የሚያጠቃ ተባት ከብት ኮርማ በሬ ይባላል። ኮርማ የሚለው

ያላረጀና ቆለጠ ያልተቀጠቀጠ፤ ያልተሰነጋ ነው፤ መዝ. 114፡4፤ ኢዮብ 21፡10፤ ዕብ. 10፡4።

ኮኩብ፤ ከዋክብት፤ (ባንዳንድ ጥቅስ ላይ የሰማይ ሠራዊት ተብሏል)። በእግዚአብሔር ስለተፈጠሩና ብዛታቸውና ስማቸውም በእርሱ ስለተወሰኑ፤ የእርሱን ክብርና ታላቅነት ያላውቃሉ፤ ዘፍ. 1፡16፤ አሞጽ 5፡8፤ 2ነገ. 23፡5፤ ኢዮብ 22፡12፤ መዝ. 8፡3-4፤ 19፡1፤ 146፡4-5። የከዋክብት ብዛት የእግዚአብሔር ልግስና ምልክት ነው። በዚህም ምልክት ዙሪያ እንዲበዛ ለአብርሃም ተስፋ ተሰጠ፤ ዘፍ. 15፡5፤ 22፡17፤ ነህ. 9፡23፤ ዕብ. 11፡12። ነቢያትና ኢየሱስ ክርስቶስ ስለ ዓለም መዋጀትና ስለ ፍጻሜው፤ ስለ ፍርድም ትንቢት ሲናገሩ፤ ከዋክብት የሚጠሩት የሚጠሩት መሆናቸውን ገልጠዋል፤ ኢሳ. 13፡10፤ ዳን. 8፡10፤ ኢዩ. 3፡15፤ ማቴ. 24፡29፤ ራእ. 6፡13፤ 8፡10-12።

ለከዋክብት መስገድ ለጥንታውያን ሰዎች እንቅፋት ነበረ። እግዚአብሔርም ለከዋክብት እንዳይሰገድ ከለከለ፤ ዘዳ. 4፡19፤ 2ነገ. 17፡16፤ አሞጽ 5፡26፤ ሐ.ሥ. 7፡43። በባቢሎንና በከነዓን ኮኩብ ቋጣሪዎች የሚባሉ ምዋርተኞች ኮኩብን በመመርመር ወደፊት የሚሆነውን ለመግለጽ ይሞክሩ ነበር። ይህ ዐይነት ሥራ ለእስራኤል ክልክል ነበረ፤ ኢሳ. 47፡13፤ ዳን. 2፡27። «ከላውዴውን» ይሆናል።

በስማቸው የተጠቀሱ ከዋክብት ማዘርት፤ ሰባቱ ከዋክብት፤ ኦሪዮን፤ ድብ፤ የሬፋን ኮኩብና የጎንታ ኮኩብ ናቸው። በየስማቸው ይመልከቱ። የቤተ ልሔም ኮኩብ ሰብአ ሰገል (ጠቢባን) በምሥራቅ አገር ያዩት ታላቅ ኮኩብ ነው። እንደገናም ከቤተ ልሔም ከተማ በላይ ታያቸው። ኮኩቡ ለአይሁድ ገጥሞ መወለድ ምልክት እንደሆነ ተገልጠላቸው። ኮኩቡ ምን ዓይነት እንደሆነ አልታወቁም፤ ማቴ. 2፡1-10። ኮኩብ የሚል ቃል የክብር ምሳሌ ሆኖ በአንዳንድ ጥቅስ ይገኛል፤ ራእ. 1፡16፤ 12፡1።

ኩልታ፤ በትክክል መናገር የማይችል፤ ዘጸ. 4፡10፤ ማር. 7፡32። «በሽታ» ይሆናል።

ኩነን፤ ለአላዓለም አጠፋ። በዕብ. 11፡7 ኩነን ሲል ለሌሎች ፍርድ እንደሚገባቸው መግለጫ ሆነ ማለት ነው። «ኩነን» ይሆናል።

ኩላሊት፤ በሆድ ውስጥ ያሉ ሁለት ብልቶች። የእንስሳት ኩላሊት በመሠረድ ይቃጠሉ ነበር፤ ዘጸ. 29፡13-22። ዕብራውያን የሰው ስሜት ከኩላሊት ይመነጻል ብለው ያስቡ ነበር፤ መዝ. 16፡7፤ 73፡21፤ ምላ. 23፡16፤ ኤር. 11፡20።

ኩላብ፤ «ኩላብ» ይሆናል።

ኩል፤ ዐይንን ለግላመር ወይም በሽታን ለግታለል በዐይን ላይ የሚጨመር ቅባትና መድኃኒት። የጥንት ልቶች ለግጥ ሲሞክሩ የዐይን ሽፋዎቻቸውን በኩል ይኳሉ ነበር፤ 2ነገ. 9፡30። በምሳሌነትም ሰዎች መንፈሳዊ ነገርን ማስተዋል እንደሚችሉ ያሳያል፤ ኤር. 4፡30፤ ራእ. 3፡18።

ኩራት፤ ትዕቢት። ሰው በእግዚአብሔር ፊት ብዙ ጉድለት ስላለበት ሊያኩራው የሚችል ነገር የለም፤ 14። 2+3 «ትዕቢት» ይህ።

ኩራ፤ የውሃ ግጦርቀሚያ፤ ኢሳ. 7+3። ስሉሞን ለቤተ መቅደስ አገልግሎት የሚውል ሰፊ የሆነ ኩራ ከናስ አሠርቶ ነበር፤ 1ነገ. 7+23-26፤ 2ነገ. 25+13።

ኩርንችት፤ በቀላ ምድር የሚበቅል እንደ ሐረግ ያለ እሾህ ያለው ተክል፤ ኢሳ. 9+18፤ ሕዝ. 2+6።

ኩርፍታ፤ መቀየም፣ እነስተኛ ቀጣይ ዘፍ. 49+7።

ኩስኩስት፤ ከሸክላ፣ ከናስ፣ ከብርና ከወርቅ የሚሠራ ጀቦና የሚመስል ዕቃ። በምሳሌነት የሰውን ሕይወት ሊያመለክት ይችላል፤ መክ. 12+6።

ኩነኔ፤ የማይለወጥ፣ ለዘለዓለም በኃጢአተኞች ላይ ያለ የእግዚአብሔር ፍርድ። ሕጉን የተላለፉትን እግዚአብሔር ይኩነናቸዋል። ሰው ሁሉ ሕገ ልቡና፣ ሕገ እርት ወይም ሕገ ወንጌል አለውና በተቀበለው ሕገ መሠረት ይፈረድበታል፤ ሮም 2+12-16። በክርስቶስ ኢየሱስ በእምነት ያልተገኙ ይኩነናሉ፤ ዮሐ. 3+18፤ ሮም 8+1። ወንጌልን ዐውቀው የካዲ የባሰ ፍርድን ይቀበላሉ፤ ሉቃ. 10+13-15፤ 12+46-48። የኩነኔ ሁኔታ በጨለማና በእሳት ምሳሌነት ተገልጧል፤ ግድ. 8+12፤ ግር. 9+45-48፤ ራእ. 20+15። ለው ከሞተ በኋላ ከኩነኔ ሊድን አይችልም፤ ሉቃ. 16+26፤ ዕብ. 9+27። ለዘለዓለም ከኩነኔ በታች ሆኖ ይኖራል፤ ግድ. 25+46፤ ግር. 9+43-48፤ 2ተሰ. 1+9፤ ራእ. 14+11፤ 20+10፤ 15።

ኩፋር፤ ቀብ ካባ፤ ኢዮብ 29+14። በምሥራቅ ቤ.ክ. ሥርዓት መሠረት ካህን በማስተሰሪያ ጸሎት ጊዜ ይለብሰዋል።

ወለላ፤ (የግር)። ከግር የሚረስ የግር ውሃ፣ ወይም ከዳ የሌለው ንጹሕ ግር። የእግዚአብሔር ፍርድ (መዝ. 19+9፡10)፣ የመልካም ቃል (ምሳ. 16+24)፣ የጥበብ ምሳሌ ነው፤ ምሳ. 24+13፤ 14።

ወለድ፤ «ብድር» ይህ።

ወላጆች፤ የወላጆች ዋና ሥራ ለጆቻቸውን በጥበብ ግሳደግ ነው፤ ምሳ. 1+8፤ 4፤ 10+1። ለጆቻቸው በተገቢ ሥርዓት እንዲያድጉ መጠበቅ፣ አስፈላጊ ሲሆን በዘጠኝ መቅጣት ይገባቸዋል፤ ምሳ. 13+24፤ 22+15፤ 23+13፤ 14፤ 29+15። አባት ለላጆች የሃይማኖትን ትምህርት ያስተምራል፤ ዘጸ. 13+8፤ ዘዲ. 4+9፤ 6+7፤ 20-25። በብ.ኪ. ዘመን ወላጆች ለወንድ ልጅ 20 ዓመት እስኪሞላው ድረስ፣ ለሌሎች ልጆች እስከታገባ ድረስ ገላጪዎች ነበሩ፤ ዘጉ. 1+3፤ ዘዲ. 22+15። በእ.ኪ.ም ወላጆች በግለተዋል ለጆቻቸውን እንዲያሳድጉ ታዝዘዋል፤ ኤራ. 6+4። «ላጆች» ይህ።

ወልደ አዲር፤ (ወይም ስጦት) ለጊዜ ላይ

የአዲር (የሃዳድ) ልጅ ግለት ነው። የሶርያ ነገሥታት የተሰየሙበት ስም። ሃዳድ የተባለው ከሶርያውያን አማልክት አንዱ ነበረ። በመቅ. ወልደ አዲር በሚለው ስም የተጠቀሱት ሦስት ናቸው። በታሪክ መጻሕፍትም ቀዳማዊ፣ ዳግማዊና ሃላሳዊ ወልደ አዲር (ቤን ሃዳድ) እየተባሉ ይጠራሉ።

1. ቀዳማዊ ወልደ አዲር በይሁዳ ንጉሥ በአሳ ዘመነ መንግሥት በሶርያ ይዝ ነበር። የእስራኤል ንጉሥ ባአስ ይሁዳን ባስገኘ ጊዜ፣ ወልደ አዲር እስራኤልን በመውረር ንጉሥ አሳን ረዳው፤ 1ነገ. 15፣ 18-21።

2. በ1ነገ. ም. 21 መጀመሪያ ላይ የተጠቀሰው ንጉሥ የፈተኛው ልጅ ነው በማለት ዳግማዊ ወልደ አዲር ይባላል። እስራኤልን ለመውጋት ቢነሣ ንጉሥ አካዓብ አሸነፈው፤ 1ነገ. 21+16-43። በአንዳንድ ሊቃውንት አስተያየት ግን ይህ ንጉሥ ያው ቀዳማዊው ነው እንጂ ልጁ አይደለም ተብሏል።

3. ወልደ አዲር በሚለው ስም የተጠሩት ሦስት ናቸው የሚሉት ደግሞ፣ ሃላሳዊ ብለው የሚጠቀሱት በ2ነገ. 13፣ 3-13 ታሪኩ የተጻፈለትን የአካሄልን ልጅ ነው።

የወልደ አዲር ስም የተጻፈበት የሶርያ አምላክ ቅርጽ

ወልድ፤ ልጅ ግለት ነው። ይህ ስም ከዘለዓለም ከአብ ጋር ለነበረው ለእግዚአብሔር ወልድ የህላዌ ስሙ ነው፤ ግድ. 28+19። ወልድ (ልጅ) ስለተባለ፣ ከአብ አያንስም፣ በአገሪቱ (በህላዌ)፣ በክብርና በሰላም እኩል ነው፤ ዮሐ. 5+19-24። «ኢየሱስ» ይህ።

ወረቀት፤ 2ዮሐ. 12። «መጽሐፍ»፤ «ተቅልል» ይመ.

ወረደ፤ ከላይ ወደ ታች መጣ፤ በሰው አስተያየት እግዚአብሔር በሁሉ ቦታ የሚገኝ ሲሆን ከሰማይ ወደ ምድር ወረደ ይባላል፤ ጌታችን ኢየሱስ ክርስቶስ ሲጠመቅ መንገድ ቅዱስ በላዩ ወርዷል፤ ዘፍ. 11፣ 7፤ ዘጸ. 19፣ 18፤ 34፣ 5፤ ሉቃ. 3፣ 22፤ ሐ.ሥ. 10፣ 44፤ 1ተሰ. 4፣ 16። መላእክት ከሰማይ ወደ ምድር ወረዱ፤ ዘፍ. 28፣ 12፤ ማቴ. 28፣ 2፤ ዮሐ. 1፣ 52። ክርስቶስ ከሰማይ ወረደ፤ ዮሐ. 3፣ 13። ሰው ሊሞት ግን ክብሩን ወይም ሀብቱን ወደ መቃብሩ ይዞ አይወርድም፤ መዝ. 49፣ 17።

ወራሽ፤ በመጀመሪያ ደረጃ ወራሽ ልጅ ነው። ልጅ ከሌለ ግን ቅርብ ዝምድና ያለው ይወርዳል፤ ዘፍ. 15፣ 3፣ 4። በኩር ልጅ ሁለት እጅ ይቀበላል። «በኩር»፣ «የርላ» ይመ.

በሙሴ ሕግ ወራሽ ወንድ ልጅ ብቻ ነበረ። ኋላ ግን ወንድ ልጅ ሳይኖር ሴት ልጅ እንድትወርስ

ተረቅዷል፤ ሴት ልጅም ከሌላች በግራና በቀኝ አካባቢ ያለ ዘመድ ይወርዳል፤ ዘጉ. 27፣ 1-11። ወራሽነት በኑዛዜ ይጸናል፤ ዕብ. 9፣ 15፣ 16። እግዚአብሔር የዓለም ወራሽ እንዲሆን ለአብርሃምና ለዘሩ ተስፋ ሰጠ፤ ዘፍ. 15፣ 3፣ 4፤ 21፣ 10፤ ሮም 4፣ 13። ይህም የተፈጸመው በክርስቶስ ነው። እርሱ የእስራኤል (ማር. 12፣ 7)፣ የሁሉም ወራሽ ነው፤ ዕብ. 1፣ 2። እንደዚሁም በክርስቶስ የሚያምኑ ወራሾች ናቸው፤ ሮም 4፣ 14፤ 8፣ 17፤ ገላ. 3፣ 29። «ርስት» ይመ.

ወራውሬ፤ የክብር ድንጋይ፤ ራእ. 21፣ 20። ምናልባት እንደ ተገዥን ብጫ ዓይነት መልክ ያለው ሊሆን ይችላል።

ወር፤ የእስራኤላውያን ወር በወረቀት ይቋጠር ነበር (መባቻ ይመ.)። በፀሐይ ዑደት ላይ ከተመሠረተው የዓመት አቋጣጠር ጋር እንዲሰማግ በዐሥራ ዘጠኝ ዓመታት ውስጥ ሰባት ጊዜ 30 ቀን ያለው ዐሥራ ሦስተኛ ወር ጣልቃ ይገባ ነበር። አንዱ ወር ጣልቃ የሚገባውም በ3ኛው፣ በ6ኛው፣

ከምርኮ በፊት የወር ስም	ከምርኮ በኋላ የወር ስም	ወሩ የተጠቀሰበት ስፍራ	የእትዮጵያ ወር	የግብርና ሁኔታ በእስራኤል አገር	በዓላት	በዓሉ የሚከበርበት ቀን
አቢብ	ኒሳን	ዘጸ. 12፣ 2 ፤ 13፣ 4 ነሀ. 2፣ 1	ሚያዝያ	የኋለኛው ዝናብ የገብሰ አጫዳ	የፋሲካ በዓል የቲግ በዓል የበኩራት ነጾ በዓል	14 15-21 16
ዚፍ	(አ.ያር)	1 ነገ. 6፣ 1 : 37	ጥቅምት	በጋ		
	(ሲዋን)		ሰኔ	የገብሰ አጫዳ ግልቲያ	ፀዓላ ጥምሳ	6
	ተሙዝ	ሕዝ. 8፣ 14	ሐምሌ	ወይን ለተግ		
	(አብ)		ነሐሴ	ወይራ ለተግ		
	ሌላል	ነሀ. 6፣ 15	መስከረም	የኋለኛው በለስ ለተግ		
ኤታኔም	(ቶሰሪ)	1 ነገ. 8፣ 2	ጥቅምት	የፈተኛው ዝናብ	መለክቶች የግስተኔሪያ ቀን የዳስ በዓል የተቀደሰ ጉዳሌ	1 10 15-21 22
ቡል	(ግርከሰዋን)	1 ነገ. 6፣ 38	ኅዳር	እርሻ ይታረባል		
	ካሌሉ	ነሀ. 1፣ 1 ዘካ. 7፣ 1	ታኅሣሥ	ዘር ይዘራል	የመቅደስ መታደስ	25
	(ጠቢት)		ጥር	ዝናብ		
	ሳባጥ	ዘካ. 1፣ 7	የካቲት	የሰውዝ አበባ		
	አዳር	ዕዝ. 8፣ 15	ጳጉሜ	የወርቅ		

በ8ኛው፡ በ11ኛው፡ በ14ኛው፡ በ17ኛውና በ19ኛው ዓመት ላይ ነበር። እስራኤላውያን ከግብጽ የወጡበት ወር የመጀመሪያው ወር ተብሎ ይጠራ ነበር፤ ዘጸ. 12፡2። ከባቢሎን-ምርኮ በፊት ከወርች ብዙዎቹ በኑጥር ብቻ ይታወቁ ነበር። ከምርኮ በኋላ ግን ለየውሩ ስም ተሰጠ። በሰንጠረዥ በመጽሐፍ ቅዱስ ያልተጠቀሱ ወርች በቅንፍ ተደርገዋል። እስራኤላውያን በወረራ ወር ይቋጥሩ ስለነበር፤ ወርቻቸው ከእኛ ወርች ጋር በትክክል አይገናኙም።

ወርቀ ዘበ፤ ወርት ያለበት በወርቅ የተዘመዘመ የክብር ልብስ፤ ሕዝ. 16፡10፤ 27፡7።

ወርቅ፤ የክብርና ውድ የሆነ ግዕድን፤ ዘፍ. 2፡11፤ 13፡2። ለጌጥና ለገንዘብ ይጠቅማል፤ ዘፍ. 24፡53፤ ግዜ. 10፡9። የእግዚአብሔር የማደሪያ ድንኳን ዕቃ ተጠራበት፤ ዘጸ. 25፡11-39። ለሱሞን የሠራው ቤተ መቅደስ በብዙ ወርቅ የተሰጠ ነበር፤ 1ነገ. 6፡20-35። የክብርና የመንግሥት ሰማያት ምላሌ ነው፤ ራእ. 21፡18። ከወርቅ የሚበልጡ ነገሮች፡ የእግዚአብሔር ሕግ (መዝ. 119፡72)፤ ጥብብ (ኢዮብ 28፡12-19)፤ እምነት (1ጴጥ. 1፡6-7)፤ የተዋጀነበት የክርስቶስ ደም (1ጴጥ. 1፡18-19) ናቸው።

ወሰካ፤ ከአንጨት የሚሠራ የበሽተኞች መሽከሚያ ቃሪዛ፤ ሐ.ሥ. 5፡15።

ወሰከምት፤ በመንኮራኩር መካከል የሚገኝ፤ መንኮራኩሮችን የሚያገናኝና የሚያዘር እንክርት፤ 1ነገ. 7፡30-33።

ወሰረንጠር፤ እንጨት በመትከል፤ ወይም የቆመውን እንጨት ጉብብ በማድረግ የሚሠራ የወፍ መያዣ። ወፍም ሆነ ሌላ ነገር ሲነካው ወደላይ ይፈነጠራል፤ ኢዮብ 18፡9፤ አዎጽ 3፡5።

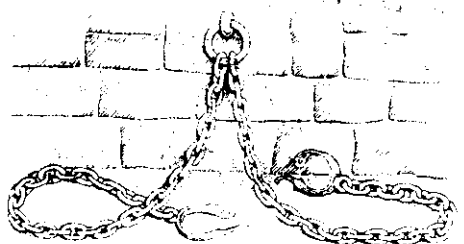
ወሰሪ፤ ጫፉ ጅል የሆነ የልዩ ልዩ ዕቃ መብሻ። በሙሴ ሕግ ዕብራይኛ ባሪያ ከሰባት ዓመት በኋላ ነፃ ለመውጣት ባይፈለግ ጆሮው በወሰሪ ተበስቶ ከጌታው ጋር እንዲኖር ተጽፏል፤ ዘጸ. 21፡6፤ ዘጸ. 15፡17።

ወሽመጥ፤ ወደ ባሕር የገባ ሽጣጣ መሬት (ላሳነ ምድር) ወሽመጥ ይባላል፤ እንዲሁም ወደ መሬት የገባ የባሕር ጫፍ የባሕር ወሽመጥ (ላሳነ ባሕር) ይባላል፤ ዘጸ. 34፡11።

ወተት፤ በከነዓን የላምም ሆነ የሌላ እንስሳ ወተት እንደ ልብ ይገኙ ነበርና ወተትና ግር የምታፈስ አገር ናት ተባለ፤ ዘጸ. 3፡8፤ ዘጸ. 32፡14፤ ኢሳ. 7፡22። ከወተት እርገና ቅቤ ይገኛል፤ ዘፍ. 18፡8፤ መዝ. 55፡21። የወተት ብዛት የልግት መግለጫ ነው፤ ኢሳ. 60፡16፤ ኢዩ 3፡18። ሕፃን በወተት እንደሚያድግ ሁሉ ለማም በእግዚአብሔር ቃል ያድጋል፤ 1ጴጥ. 2፡2፡3። ደግሞም ወተት የሕፃናት ምግብ ነውና የመጀመሪያ የሃይማኖት ትምህርት ምሳሌ ነው፤ 1ቆሮ. 3፡2፤ ዕብ. 5፡11-14።

ወታደር፤ «ጦርነት»፤ «የጦር መሣሪያ»፤ «ጦር ሠራዊት» ይሆናል።

ወሳኒ፤ ወንጀለኛ የሚቀጣበት። ወሳኒ የሚገኘው ብዙ ጊዜ በጉድጓድ ወይም ከቤት በታች በጨለማ ውስጥ ነበር፤ ኢሳ. 42፡6፡7፤ ኤር. 38፡6፤ ግዜ. 5፡25። መጥምቁ የሐንሰ በወሳኒ ታሰረ፤ ግር. 6፡17። ክርስቶስ አስቀድሞ እንደነገራቸው፤ ሐዋርያት ብዙ ጊዜ በወሳኒ ተጣሉ፤ ሉቃ. 21፡12፤ ሐ.ሥ. 4፡3፤ 5፡19። ጴጥሮስ በወሳኒ ቤት በሁለት ወታደሮች መካከል በሰንሰለት ታሰረ፤ ሐ.ሥ. 12፡3-10። ጳውሎስና ሲላስ በእግር ግንድ ተጠርቀው በወሳኒ ተጣሉ (ሐ.ሥ. 16፡24)፤ በኋላም ጳውሎስ በቁሣርያ በአገረ ገዥው ግቢ፤ በሮምም በግል ቤቱ በወታደር ተጠበቀ፤ ሐ.ሥ. 23፡33-35፤ 28፡16፡30። «ግዘት ቤት» ይሆናል።

ወንጀለኞች የሚታሰሩበት ሰንሰለት

ወና፤ ሰው የግዳፍርበት የተረታ ሰፈሮ። ሰው ብዙ ጊዜ ከኖረበት በኋላ የተተወ ቤትም ወና ይባላል፤ ኢሳ. 32፡14፤ ኤር. 3፡2፡21።

ወናፍ፤ ብረት ቀጥቃጭ የከሰል እሳት የሚያገድበት መሣሪያ። የእግዚአብሔርን ተግዛድ ያመለክታል፤ ኢሳ. 54፡16፤ ኤር. 6፡29።

ወንድ፤ በእግዚአብሔር መልክ አስቀድሞ የተፈጠረ ሰው። ከወንድ ሴት ተፈጠረች፤ ሴት ከወንድ እንደሆነች፤ እንዲሁም ወንድ ደግሞ ከሴት ነው፤ ዘፍ. 1፡27፤ 2፡21-25፤ 1ቆሮ. 11፡12። ወንድና ሴት በእግዚአብሔር መልክ ተፈጥረዋልና፤ ሁለቱም በእንድ መንገድ ይድናኑ፤ ገላ. 3፡28፤ 1ጴጥ. 3፡7። ሐዋርያው ጳውሎስ ስለ ወንዶች ኅላፊነት ለዩ ለዩ መግለጫዎችን ገልጧል፤ 1ቆሮ. 11፡7-9፤ 1ጢሞ. 2፡8-14። «ሴት»፡ «ጋብቻ»፡ «ሰው» ይሆናል።

ወንድም፤ የአባትና የእናት ልጅ፤ ከዚህም ሌላ በሥጋና በመንፈስ ወይም በሥራ፤ የፍቅርና የመረዳዳት አንድነት ያለው ሁሉ ወንድም ይባላል። ቃሉ የወንድምነትን ደረጃ እንደሚከተለው ያሳያል።

1. በአባት ወይም በእናት በኩል (2ሳሙ. 13፡4)፤
2. በአገር (ዘጸ. 2፡11)፤
3. በነገድ (2ሳሙ. 19፡12)፤
4. በጤተሰብ (ዘፍ. 14፡16)፤
5. በቃል ኪዳን (አዎጽ 1፡9)፤
6. በቅርብ ዝምድና (ዘጸ. 20፡14)፤
7. በወዳጅነት (2ሳሙ. 1፡26)፤
8. ክርስቶስ በሰውነቱ (ሐ.ሥ. 2፡17)፤
9. በሥራ (ዕብ. 3፡2)፤
10. በሃይማኖት (ሮም 1፡13)።

ወንጌላዊ፤ ወንጌልን የሚሰብክ። ክርስቲያን የእግዚአብሔርን ቃል ሲያስተምር፣ ወንጌልን ይሰብካል። ሆኖም እግዚአብሔር አንዳንድ ምእመናንን ከቤ.ክ. ወደ ውጭ ሄደው ወንጌልን በመስበክ ሰዎችን ወደ እርሱ እንዲያመጡ ይጠራል፤ እንርሱም የወንጌል ሰብካያን ወይም ወንጌላውያን ይባላሉ፤ ሐ.ሥ. 21፣8፤ ኤፌ. 4፣11፤ 2ጢ.ጥ. 4፣5።

ወንጌል፤ ቃሉ የአንገሊዎን ከሚለው የግሪክ ቃል የመጣ ሲሆን፣ ትርጉሙም የምሥራች ቃል ማለት ነው። ወንጌል ክርስቶስ የእግዚአብሔር ልጅ እንደሆነ በሥጋ እንደተወለደ፣ ስለ ሰዎች ኃጢአትም ከሞተ በኋላ እንደተነሣ ያስሥራል፤ ሮም 1፣3፣4። ሰው ይህን ሲያምንና በዚህ መሠረት ሲኖር ይድናል፤ ባያምን ግን ይፈረድበታል፤ ማር. 1፣15፤ 16፣15፤ 16። ወንጌል በብ.ክ. የተነገረውን፣ በእምነት የሚገኘውን የእግዚአብሔር ጽድቅ ይገልጻል፤ ሮም 1፣1፣2፤ ገላ. 3፣8። ይህ ወንጌል ለሰዎች መዳን የእግዚአብሔር ኃይል ነውና ምእመናን ለሌሎች እንዲያስተላልፉት ግዴታ አለባቸው፤ ሮም 1፣16፣17፤ 1ቆር. 9፣16።

ወንጌል ደግሞ ክርስቶስን የሚመለከት ስለሆነ፣ የክርስቶስ ታሪክ የተጻፈበት ወንጌል ተብሏል። ብዙ ሰዎች የክርስቶስን ታሪክ ለመጻፍ ቢሞክሩም በእጃችን የሚገኙ በቤ.ክ. የታወቁ የማቴዎስ፣ የማርቆስ፣ የሉቃስና የዮሐንስ ወንጌላት ናቸው። ማቴዎስና ዮሐንስ ሐዋርያት ነበሩ። ማርቆስ የእናቱ ቤት በኢየሩሳሌም ነበረና፣ ከሐዋርያት ጋር ሠራ፣ የጲፕሮስም ጓደኛ ነበረ። ሉቃስ ከሰዎች በመጠየቅ፣ ጽሑፎችንም በማንበብ የሆነውን በጥንቃቄ አረጋገጠ፤ የጳውሎስም ጓደኛ ነበረ፤ በየሰማቸው ይመ.

ወንጌላውያን ኢየሱስ ያደረገውን ሁሉ ለመጻፍ አልቻሉም፤ ዮሐ. 21፣25። ነገር ግን እያንዳንዱ ወንጌላዊ በመንፈስ ቅዱስ እየተመራ ከኢየሱስ ድርጊቶችና ከትምህርቶች መርጦ ያለ ስሕተት ጻፈ፤ ዮሐ. 14፣26፤ 15፣26፣27። አራቱ ወንጌላውያንም የክርስቶስን ጥምቀት፣ አምስት ሺህ ሰዎች መመገቡን፣ መያዙን፣ ስቅለቱንና ትንሣኤውን ይተርካሉ። አንዳንድ ነገሮች ከአራቱ በምስቱ፣ ወይም በሁለቱ ብቻ ይገኛሉ። ይህንም በየሕዳጉ በተጻፈው ማመሳከሪያ ጥቅስ መመልከት ይቻላል። ብዙ ሰዎች ማቴዎስ ወንጌሉን ሲጽፍ፣ የማርቆስን ወንጌል ከተመለከተ በኋላ ያየውንና የሰማውን ጨምሮ እንደጻፈ ያምናሉ። ሌሎች ግን ማርቆስ የማቴዎስን ተመልክቶ ጻፈ ይላሉ። እንደዚሁም ሉቃስ የማርቆስን አይቶ ጻፈ የሚሉ አሉ። የማቴዎስ፣ የማርቆስና የሉቃስ ወንጌላት በብዙ አንቀጽ አንድ ናቸው፤ ነገር ግን ይህን በሐዋርያት ትምህርት አቀራረብ አንድነት ወይም የሌላውን ጽሑፍ በመመልከት ለማረጋገጥ አይቻልም። ዋናው ቁም ነገር አጻጻፋቸው ሳይሆን የክርስቶስ ታሪክ ነው።

ማቴዎስ፣ ማርቆስና ሉቃስ በብዙ አንቀጽ ቢመሳሰሉም፣ ማቴዎስ በተለይ የክርስቶስን ትምህርትና መሠረታት፣ ማርቆስ የክርስቶስን

የፈሪሳውያንን ተቃውሞ፣ ሉቃስ ደግሞ ስለ ሌቶችና ስለ ችግሮች ክርስቶስ የነበረውን ሰበአዊ ርገራጌ አጉልተው ያሳያሉ። ዮሐንስ በተለይ ኢየሱስ ወደ ኢየሩሳሌም ለዓመት በዓል ሲወጣ የተናገረውንና ያደረገውን ይገልጻል። የአራቱም ወንጌላት ስለ አንድ ኢየሱስ ክርስቶስ ታሪክ ይናገራሉ። «ኢየሱስ ክርስቶስ» የሚለውን ርእስ ይመ.

ወንገዝ፤ 1. እንደ ዐባይ ያለ የማይደርቅ የውሃ ፈሳሽ፤ ዘፍ. 2፣10-14። 2. እንደ ቲሶን ያለ በዝናም ጊዜ ብቻ የውሃ ፈሳሽ የሚገኝበት፣ በሌላ ጊዜ ግን የሚደርቅ፣ መላ. 5፣21። የብዛት ምሳሌ ሊሆን ይችላል፤ ኢዮብ 20፣17፤ ኢላ. 43፣2።

ወንግጭ፤ የእረኛና የጥንት ወታደር የድንጋይ መወርወሪያ፤ 1ሳጡ. 17፣40፤ መላ. 20፣16፤ 1ዜ.መ. 12፣2፤ ኤር. 10፣18። «የጦር መሣሪያ» ይመ.

በስተግራ የአሦር፣ በስተቀኝ የግብጽ ባለወንጭሮች

ወንፊት፤ ከሸንቦቶ፣ ከፈረስ ጭራ፣ ከሣር፣ ከሽቦና ከመሳሰሉት ሁሉ የሚሠራ የአህልና የሌላም ማጣሪያ። የእግዚአብሔር ተግዥ ምሳሌ ነው፤ ኢላ. 30፣28፤ አሞጽ 9፣9።

ወይራ፤ በእትቶጽያና በእስራኤል ዱር ውስጥ የሚገኝ ዛፍ። እንጨቱ ጥሩ የሆነ ወይራ በመ.ቅ. የበረሀ

ወይራ ተብሎ ይጠራል፤ ለሀ. 8+14:15፤ ከዚህ ሌላ በእስራኤልና ደቡብ አውሮፓ ቁመት ለከኛ፣ ፍሬው ወፍራም ቅባት የሞላው ሌላ ዓይነት ወይራ አለ። ከዚህ ወይራ የሚገኝ ዘይት ለምግብ፣ ለመድኃኒትና ለቅባት ይጠቅማል። በምሳሌነት የልግትና የብልጽግና ምላክት ነው፤ ዘጸ. 24+20፤ መዝ. 128+31 ርም 11+17:24።

ወይን፤ የወይን ቦታ፣ የወይን ጠጅ፤ ወይን ከጥንት ጀምሮ የታወቀ ተክል ነው (ዘፍ. 14+18)፤ በእስራኤል አገር በብዛት ይገኛል፤ ዘጸ. 13+23። የወይን ቦታ ዙሪያው ይቀጠርና ለጠባቂው ዳስ ወይም ግንብ ይሠራል፤ ኢሳ. 1+8፤ 5+1:21 ማር. 12+1። ሐረጉ በመደገፊያ ይዘረጋል (ሕዝ. 17+6)፤ በየዓመቱ ይገረዛል (ይከረከማል)፤ ዘሌ. 25+31 የሐ. 15+2። የወይን ጠጅ ለምግብ ፍሬው በመጥመቂያው ውስጥ ይረገጣል፤ ኢሳ. 16+10፤ አዎጽ 9+13። እስራኤላውያን የወይን ጠጅ በአቀማግጥና በሽከላ ዕቃ ያኖሩ ነበር፤ ማቴ. 9+17፤ የሐ. 2+6። የደረቀ የወይን ፍሬም (ዘቢብ) ለምግብ ይሆናል፤ 1ኛ. 25+18።

የወይን ዘለለ በቅርንጫፍ ላይ

የወይን ብዛት የእግዚአብሔር በረከት ምላክት ነው (ዘፍ. 27+28)፤ ወይን መሥዋዕት ይሆናል፤ ዘጸ. 29+40። ሰውን ደስ ያሰኛል፤ መዝ. 104+15፤ ምሳ. 31+6፤ መክ. 10+19፤ ሐ.ሥ. 2+13። 2ታችን ወይን ጠጣ፤ ውገንም ወደ ወይን ለወጠ፤ ለአዲስ ኪዳን ሥርዓትም ወይንን ሰጠ፤ ማቴ. 11+19፤ 26+27-29፤ የሐ. 2+1-11። ወይን መድኃኒት ይሆናል፤ ሉቃ. 10+34፤ 1ጢዋ. 5+23።

ነገር ግን የወይን መጠጥ ከባዛ፣ አደገኛና የሚያስነውር ነገርን ሊያመጣ ይችላል፤ ዘፍ. 9+20-23፤ 19+30-38፤ ምሳ. 4+17፤ 20+1፤ 23+29-35፤ 31+4፤ ኢሳ. 5+11፤ 28+7። ስለዚህም ካህናት ከአገላግሎት በፊት፣ ናዝሬውያንም የሰለለታቸው ወራት እስኪረገጡ ድረስ

እንዳይጠጡ ተከለከሉ፤ ዘሌ. 10+9፤ ዘጸ. 6+3:20። ማንም ሰው ወይን ለራሱ ወይም ለጓደኛው ማሰናኘያ የሚሆን ከሆነ ባይጠጣ መልካም ነው (ርም 14+17-21)፤ በወይን ጠጅም ፈንታ በመንፈስ ቅዱስ መሞላት ይገባል፤ ኤፌ. 5+18።

ወይን የእስራኤልና የቤ.ክ. ምሳሌ ነው (መዝ. 80+8-14፤ ኢሳ. 5+1-5፤ ሉቃ. 20+9-18)፤ ክርስቶስ ራሱን በእውነተኛ የወይን ግንድ መስሎ ተናገረ፤ የሐ. 15+1-8። ወይን መርገጥ የፍርድ ምሳሌ ነው፤ ኢሳ. 63+3፤ ራእ. 19+15 «ስካር»፣ «መጥመቂያ» ይመ.

የወይን መጠበቂያ ግንብ

ወየቱ፤ ገዘን የሚገለጥበት ጩኸት። 2ኛ. 6+5፤ ኢሳ. 6+5፤ ማቴ. 11+21፤ 23+15:16፤ 1ቆሮ. 9+16፤ ራእ. 8+13። ነቢያት ብዙ ጊዜ በዚህ ቃል ሕዝቡን ያስጠነቅቁ ነበር፤ ዕገ. 2+6-19።

ወደብ፤ የመርከብ መገኛና መድረሻ፣ በባሕር ዳርቻ የሚገኝ ቦታ፤ ዘፍ. 49+13። ከመከራ በኋላ የሚገኝ ዕረፍትን ይገልጣል፤ መዝ. 107+30።

ወጀብ፤ በነፋስ ጊዜ የሚዘገም ዝናም ወይም ውሽንፍር፤ ምሳ. 25+23። ወጀብ የእግዚአብሔር የኃይሉ መገለጫ ነው፤ ናሆም 1+3።

ወገብ፤ ወገብን ማሸንፈጥ ማለት በፍጥነት ለመሮጥ ልብስን መታጠቅ ማለት ነው፤ 1ኛ. 17. 18+46። ወገብን መታጠቅ በትጋት ማገልገልን ያመለክታል፤ ሉቃ. 12+35፤ 1ኢጥ. 1+13። ዘር ከወገብ ይከፈላል፤ ዕብ. 7+5።

ወግ፤

1. ሥርዓት፣ ደንብ፣ ከሕግ የተነሣ የሚደረግ ልማድ። አይሁድ ከአባቶቻቸው ብዙ ወግ ተቀብለው ነበርና ከእግዚአብሔር ሕግ ይልቅ ወጋቸውን ይጠብቁ ነበር፤ ገላ. 1+14። ሊየሱስ ከእግዚአብሔር ሕግ መሰቀልን ያገለገለ ወጋቸውን በማፍረስ ሕጉን በተከከለ ይተረጉም ነበር፤ ማቴ. 15+1-20።